

**Pētījums „Apgādnieka zaudējuma (AZG) pensija – mirušo
apgādnieku un apgādājamo, kuriem piešķirtas AZG pensijas,
profili un piešķirto AZG pensiju dinamika”**

**Pētījums veikts pēc Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas un
Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras pasūtījuma**

Edgars Eihmanis

2013. gada decembrī

Satura rādītājs

1.	Apgādnieka zaudējuma pensijas: piemērojamība un likumdošanas normas	3
2.	Pētījuma fokuss, mērķis un atrunas	4
3.	Pārskats kopējās statistikas tendences	6
3.1.	AZG pensijas: kopējās tendences un dinamika	6
3.2.	Jaunpiešķirtās AZG pensijas.....	13
3.3.	Pastāvīgo iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra Latvijā	16
4.	Apgādājamo profils	19
4.1.	Invalidi	22
5.	Apgādnieku profils.....	23
5.1.	Apgādnieku iemaksu algas	30
5.1.1.	Vidējās iemaksu algas. 1996.01. – 2013.07.....	31
5.1.2.	Vidējās iemaksu algas, 2008.01.-2013.07.	33
6.	Apgādnieku, kuru apgādājamie saņēmuši pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, profils.....	38
7.	Korelācijas.....	47
8.	Statistiskās analīzes kopsavilkums.....	50
8.1.	AZG pensiju vispārējās tendences	50
8.2.	Apgādājamie.....	51
8.3.	Apgādnieki.....	52
8.4.	AZG pensiju apmēra dinamika.....	54
8.5.	Apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, profils...	55
9.	Pētījuma “kvalitatīvā” daļa – intervijas ar sociālo dienestu darbiniekiem	57
9.1.	Apgādnieki	58
9.2.	Apgādājamie.....	58
9.3.	Ieteikumi AZG pensiju politikai.....	60
10.	Gala kopsavilkums: fakti un komentāri	61
10.1.	Kāpēc samazinājies uzskaitē esošo AZG pensiju (un iesaistīto personu) skaits?	61
10.2.	„Mirusā apgādnieka” profils.....	62
10.3.	„Apgādnieku” un „apgādājamo” biežāk sastopamie tipi	63
10.3.1.	Kam piešķirtas „minimālās” pensijas?.....	64
10.3.2.	Kāpēc pieaudzis „minimālo” apmēru pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā?.....	65

1. Apgādnieka zaudējuma pensijas: piemērojamība un likumdošanas normas

a) Kam ir tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju?

Saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju (turpmāk AZG pensiju) ir viņa darbnespējīgajiem ģimenes locekļiem, ja vien apgādnieks ir bijis sociāli apdrošināta persona, un ja vien apgādnieka nāves cēlonis nav nelaimes gadījums darbā vai arodslimība.¹ Par darbnespējīgiem ģimenes locekļiem uzskatāmi: 1) bērni, kas jaunāki par 18 gadiem, kā arī apgādājamie neatkarīgi no vecuma, ja viņi kļuvuši par invalīdiem pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas; 2) brāļi, māsas un mazbērni, kas ir jaunāki par 18 gadiem, ja viņiem nav darbspējīgu vecāku, kā arī brāļi, māsas un mazbērni neatkarīgi no vecuma, ja viņiem nav darbspējīgu vecāku un ja viņi kļuvuši par invalīdiem pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas; 3) augstāk norādītas personas, kuras nav sasniegušas 24 gadu vecumu, ja tās laikā, kad iestājusies apgādnieka nāve, vai vēlāk mācās vispārējās, profesionālās izglītības iestādēs, koledžās vai augstskolās pilna laika klātienē, izņemot laiku, kad persona ir pārtraukusi studijas.² Mirušā ģimenes locekļi uzskatāmi par viņa apgādībā bijušiem, ja tas viņus uzturēja vai viņi no tā saņēma palīdzību, kas viņiem bija pastāvīgs un galvenais eksistences līdzekļu avots.

b) Kā aprēķina apgādnieka zaudējuma pensiju?

AZG pensijas aprēķina no apgādnieka iespējamās vecuma pensijas. AZG pensijas apmērs katram apgādājamajam nedrīkst būt mazāks par 65 procentiem no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta. AZG pensijas apmērs vienam apgādājamajam ir 50 procenti no apgādnieka iespējamās vecuma pensijas, diviem apgādājamajiem ir 75 procenti no apgādnieka iespējamās vecuma pensijas, trim un vairāk apgādājamajiem – 90 procenti no apgādnieka iespējamās vecuma pensijas.

Iespējamās vecuma pensijas aprēķinos tiek ņemts vērā mirušā stāžs līdz 1996. gadam; pensijas kapitāls, kas uzkrāts no 1996. gada līdz miršanas mēnesim; iespējamais pensijas kapitāls, un fondētās pensijas kapitāls, ja apgādnieks ir bijis pensijas otrā līmeņa shēmas dalībnieks. Tikmēr iespējamās vecuma pensijas kapitāls tiek aprēķināts, pieņemot, ka līdz mēnesim, kurā apgādnieks sasniegtu vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu, tiktu veiktas apdrošināšanas iemaksas no tādas apdrošināšanas iemaksu algas, kāda

¹ Ja apgādnieka nāves cēlonis ir nelaimes gadījums darbā vai arodslimība, atlīdzību par apgādnieka zaudējumu piešķir un izmaksā saskaņā ar likumu "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā vai arodslimībām".

² Šā likuma noteikumi attiecas arī uz bezvēsts prombūtnē esošas personas ģimeni.

apgādniekam vidēji bija darba vai tam pielīdzinātajos periodos. Gadījumā, ja vidējā apdrošināšanas iemaksu alga šajos periodus ir bijusi mazāka par 40 procentiem no valstī noteiktās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas — iespējamā vecuma pensija tiek aprēķināta 40 procentu apmērā no valstī noteiktās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas. Pensija katram apgādājamajam nevar būt mazāka par 65% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta t.i. Ls 29.25 (invalidam kopš bērnības Ls 48.75). Savukārt kopējais apgādnieka zaudējuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru (Ls 45, invalīdiem kopš bērnības – Ls 75).

Ja ir vairāki apgādājamie, tad uz katru apgādājamo iznāk mazāka summa no apgādniekam izrēķinātās iespējamās vecuma pensijas. Taču minimālā summa katram apgādājamam nevar būt mazāka par 65% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, t.i. Ls 29.25. Piemēram, ja mirušajam ir trīs apgādājamie, tad minimālā pensija nevar būt mazāka par Ls 87.75 (Ls 29.25 x 3). Bērniem, kuri zaudējuši abus vecākus, apgādnieka zaudējuma pensiju aprēķina atkarībā no tēva un mātes *iespējamajām* vecuma pensijām. Ja apgādnieks strādājis ārpus Latvijas kādā ES valstī, pensiju piešķir gan Latvija, gan ārvalsts – par apdrošināšanas stāžu katrā valstī. Tā kā arī apgādnieka zaudējuma pensijas piešķir saskaņā ar likumu "Par valsts pensijām", arī šīs pensijas tiek apliktas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Neapliekamais minimums pensijai ir 165 latī mēnesī. Ja pensija piešķirta vairākiem apgādājamajiem, tad šis neapliekamais minimums tiek piemērots katra apgādājamā pensijas daļai.

2. Pētījuma fokuss, mērķis un atrunas

Šis pētījums, pirmkārt, apraksta AZG pensiju dinamiku vairāku gadu griezumā, iezīmējot tendences attiecībā uz piešķirto pensiju apmēru un personu grupām, kurām tās piešķirtas. Otrkārt, pētījums iezīmē mirušo apgādnieku statistisko profilu. Balstoties uz VSAA un CSP datiem, pētījums arī iezīmē faktorus, kuri ietekmējuši AZG pensiju apmēru un skaita dinamiku valstī.

Attiecībā uz laika intervāliem, pētījums apskata AZG pensijas un to subjektus trīs dažādos griezumos, izmantojot trīs dažāda veida datus:³

- 1) dati par visām AZG pensijām, kuras nosūtītas uz izmaksu laikā no 2008. gada janvāra līdz 2013. gada jūnijam⁴;
- 2) dati par AZG pensijām, kuras jaunpiešķirtas laikā no 2008. gada decembra līdz 2013. gada jūnijam;
- 3) dati par AZG pensijām, kuras piešķirtas par laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam mirušajiem apgādniekiem. Šie dati ietver detalizētu informāciju par: 1) mirušajiem apgādniekiem⁵; un 2) apgādājamajiem.⁶

³ Visi pētījumā izmantotie dati par AZG pensijām un ar to saistītajām personām iegūti no VSAA.

⁴ Pēdējais izlase izklātais apgādnieks miris 2013.08.24.

Apdrošināšanas stāžs

Saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” apdrošināšanas stāžs ir pilnos gados izteikts laika periods, kurā sociāli apdrošinātā persona (turpmāk — apdrošinātā persona) pensiju apdrošināšanai pati veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas, vai par to veiktas vai bija jāveic sociālās apdrošināšanas iemaksas. Datu kopā apdrošināšanas stāžs ir izteikts gados, īpaši izdalot apdrošināšanas stāžu pirms un pēc 1996. gada. Attiecībā uz apdrošināšanas stāžu pirms 1996. gada svarīgs ir tikai gadu skaits. Apdrošināšanas stāžu pēc 1996.gada veido mēneši, kuros veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas pensiju apdrošināšanai (tajā skaitā no pamatbudžeta un speciālajiem budžetiem). Saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” apdrošināšanas stāžu veido zemāk precizēti iemaksu periodi.⁷ Ja apdrošināšanas iemaksas izdarītas no valsts pamatbudžeta, apdrošināšanas stāžu veido zemāk precizēti apdrošināšanas iemaksu periodi.⁸

⁵ Kopējais par apgādnieku piešķirtais pensijas apmērs; apgādnieka dzimšanas / miršanas datums; apgādnieka dzimums; apgādībā esošo personu skaits (kuriem piešķirtas AZG pensijas); apdrošināšanas stāžs pirms un pēc 1996. gada; pazīme, ka pensija ir piešķirta Starptautisko pakalpojumu nodaļā; visas mirušajiem apgādniekiem reģistrētās iemaksu algas no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam, a) darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusos, kā arī b) visos apdrošināšanas statusos (ieskaitot darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusos).

⁶ Piešķirtās pensijas apmērs; apgādājamā dzimšanas datums; apgādājamā dzimums; pazīme, ka apgādājamais ir invalīds; pazīme, ka apgādājamajam miruši 2 apgādnieki.

⁷ 1) persona bijusi obligāti sociāli apdrošināmā persona kā darba ņēmējs pašnodarbinātais;

2) apdrošinātā persona atzīta par invalīdu, nestrādā un par šo personu no invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta izdarītas apdrošināšanas iemaksas;

3) apdrošinātā persona saskaņā ar likumu "Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām" saņem sakarā ar slimību vai darbspēju zaudējumu slimības pabalstu vai atlīdzību par darbspēju zaudējumu un par šo personu no darba negadījumu speciālā budžeta izdarītas apdrošināšanas iemaksas;

4) apdrošinātā persona saņem bezdarbnieka pabalstu;

5) persona, nebūdamā darbā slimības dēļ, saņem slimības vai maternitātes pabalstu;

6) persona ir brīvprātīgi pievienojusies sociālajai apdrošināšanai un veikusi apdrošināšanas iemaksas attiecīgajam sociālās apdrošināšanas veidam;

7) apdrošinātā persona kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vecumu, un saņem vecāku pabalstu saskaņā ar likumu "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu";

8) persona saņem pabalstu un par šo personu no pašvaldības budžeta līdzekļiem ir izdarītas apdrošināšanas iemaksas valsts pensiju apdrošināšanai;

9) persona ir bijusi apdrošināta Eiropas Savienības pensiju shēmā.

⁸ Laiks bērna kopšanai līdz viņš sasniedz pusotra gada vecumu; laiks, kad persona, kuras laulātais pilda diplomātisko un konsulāro dienestu ārvalstīs, uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko un konsulāro dienestu pildošas personas laulātais; laiks, kad persona, kuras laulātais pilda militārā dienesta pienākumus ārpus valsts, izņemot gadījumus, kad šis karavīrs piedalās starptautiskajā operācijā, militārajās mācībās, manevros vai atrodas komandējumā, uzturas ārvalstī kopā ar laulāto; laiks, kurā persona saņem atlīdzību par adoptējamā

„Piešķirtās” pensijas un „saņemtās” pensijas

Datos izdalīta AZG pensija, kas „piešķirta” uz vienu apgādājamo, un AZG pensija, kas aprēķināta uz vienu „saņēmēju” – tas attiecas uz pensijām, ko apgādājamā vārdā saņem pensijas „saņēmējs”. Piemēram, ja miris bērna tēvs, pensiju izmaksā mātei. Apgādnieka zaudējuma pensiju var saņemt pats apgādājamais, ja viņam ir 18 gadu. Saskaņā ar likumu "Par sociālo drošību" persona, kura ir sasniegusi 15⁹ gadu vecumu, var iesniegt pieprasījumu pēc sociālajiem pakalpojumiem un tos saņemt, taču tad ir nepieciešama vecāka vai aizbildņa piekrišana.

Pētījuma laika nogrieznis

Lai iegūtu vispārēju pārskatu par AZG pensiju dinamiku, izmantoti dati par laiku kopš 2008. gada (decembra) līdz 2013. gada jūnijam. Savukārt, attiecībā uz apgādnieku un apgādājamo statistiskajiem profiliem pētījums apskata AZG pensijas, kuras piešķirtas par laiku no 2012. gada sākuma līdz 2013. gada augustam mirušajiem apgādniekiem. Datu kopa aptver 1964 apgādniekus un 2866 apgādājamās. Salīdzinoši īssais pensiju piešķiršanas periods un attiecīgi nelielais AZG pensiju piešķiršanas gadījumu skaits apgādājamajiem ļautu iezīmēt tendences salīdzinoši viendabīgā laika periodā.

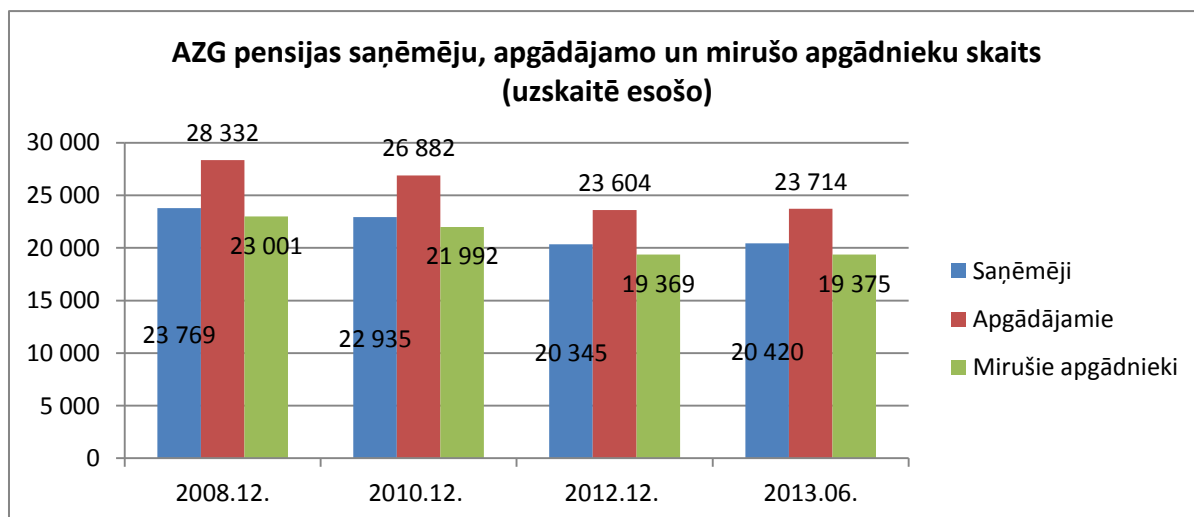
3. Pārskats kopējās statistikas tendences

3.1. AZG pensijas: kopējās tendences un dinamika

Zemāk attēlots kopējais uzskaitē esošo⁹ AZG pensiju saņēmēju, apgādājamo un mirušo apgādnieku skaits vairāku gadu (2008.12; 2010.12; 2012.12; 2013.06.) griezumā. Kā redzams, kopumā būtiski samazinājies gan AZG pensiju saņēmēju, gan apgādājamo, gan mirušo, par kuriem tiek aprēķinātas AZG pensijas, skaits. Tā, AZG pensiju saņēmēju skaits no 2008. līdz 2012. gadam nokrities no vairāk nekā 23 līdz nepilniem 20 ar pusi tūkstošiem (kritums par 16%) apgādājamo skaits aptuveni no vairāk nekā 28 līdz nepilniem 24 tūkstošiem (kritums par 19%), bet mirušo apgādnieku skaits – no 23 tūkstošiem līdz vairāk nekā 19 tūkstošiem (kritums par 18%). Salīdzinājumā ar 2012. gada decembri, 2013. gada jūnijā visās personu kategorijās gan ir vērojams niecīgs pieaugums.

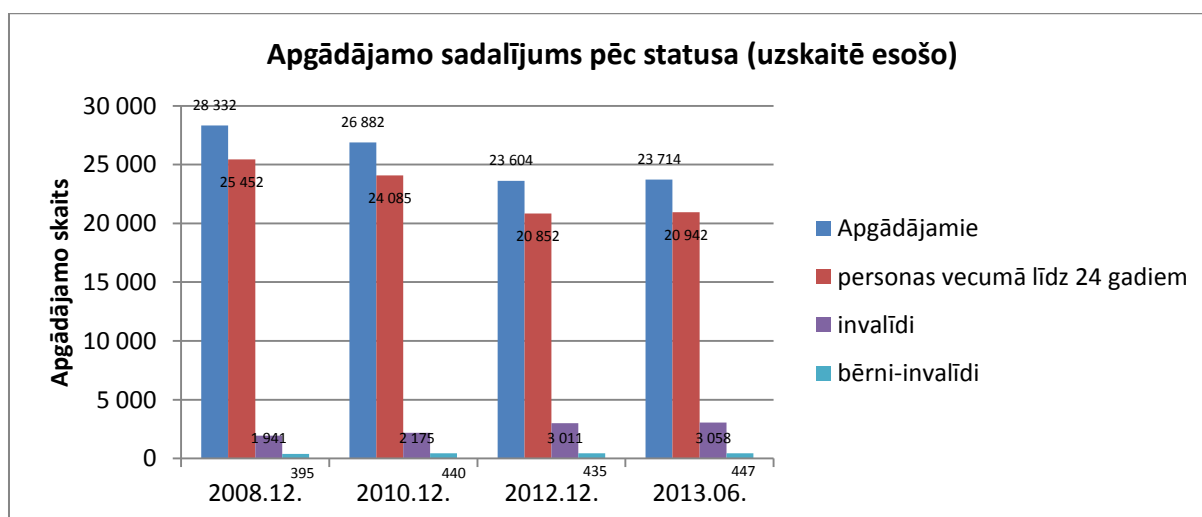
bērna aprūpi; laiks, kurā persona saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu; laiks, kurā persona veic algotus pagaidu sabiedriskos darbus.

⁹ Šeit (tāpat kā citur) sniegti dati par uzskaitē esošajām personām, nevis personām, kurām piešķirtas vai kuras saņem pensijas. To skaits var atšķirties, jo pensiju piešķiršana vai izmaksa var kavēties, piemēram, administratīvu formalitāšu dēļ.

Grafiks 1

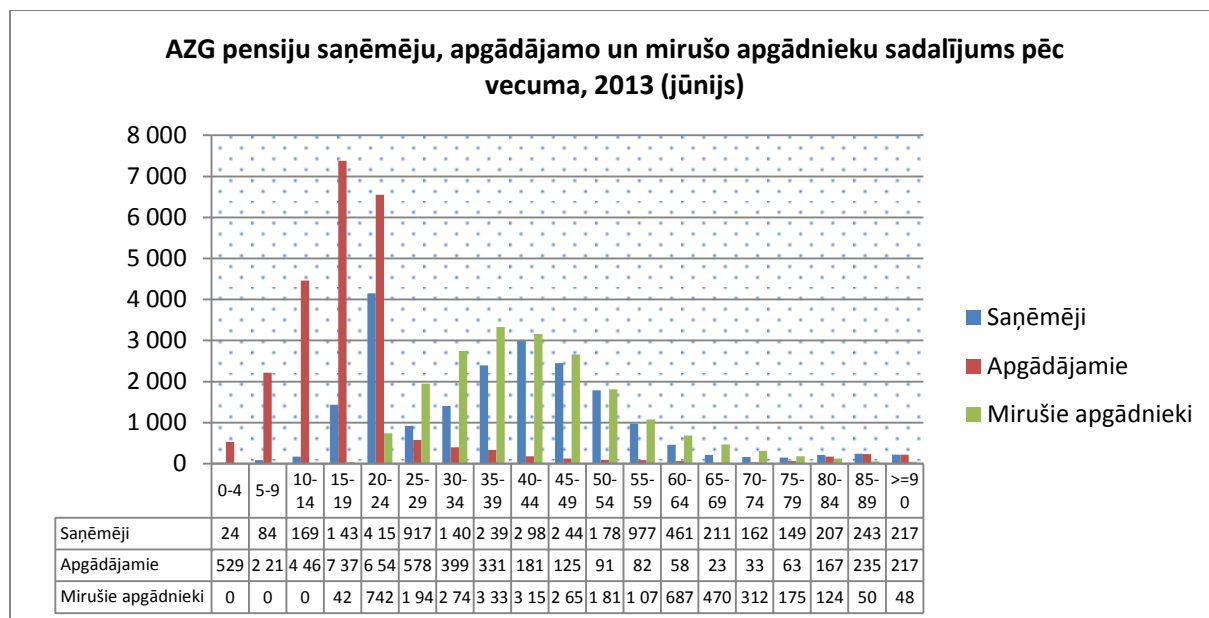
Zemāk attēlots apgādājamo sadalījums pēc statusa. Apstiprinot kopējo apgādājamo skaita samazināšanās tendenci, redzams, ka samazinājums ir kopumā samērīgs arī atsevišķās apgādājamo grupās. Tā, no 2008. līdz 2012. gadam ir samazinājies apgādājamo skaits 'līdz 24 gadiem'. No 2012. gada decembra dati līdz 2013. gada jūnijam apgādājamo skaits abās grupās ir nedaudz pieaudzis. Vienīgā apgādājamo grupa, kas kopš 2008. gada līdz 2013. gadam ir uzrādījusi ļoti ievērojamu pieaugumu, ir invalīdi (kuriem piešķirta AZG pensija). To skaits palielinājies par vairāk nekā trešdaļu jeb aptuveni 37%. Bērnu invalīdu skaits salīdzinoši kāpis mazāk izteikti.

Grafiks 2

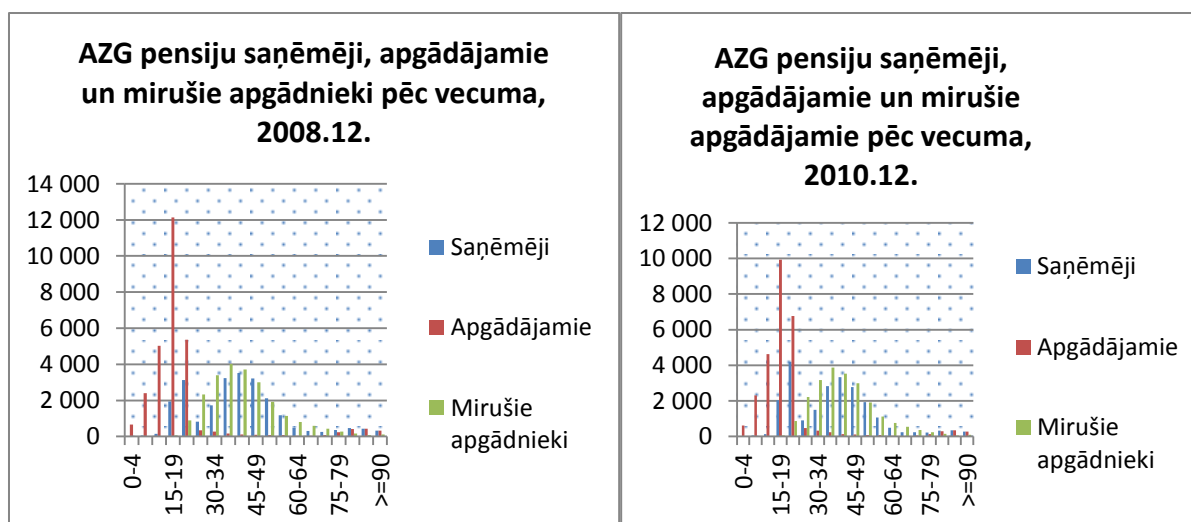
Zemāk attēlots AZG pensijas (formālo) saņēmēju, apgādājamo (par kuriem tiek piešķirta AZG pensija) un mirušo apgādnieku sadalījums pēc vecuma. Apgādājamo, kuriem piešķirta AZG pensija, visvairāk ir vecumā no 15 līdz 24 gadiem. Visās vecuma intervālā līdz 19 gadiem

vērojama tendence, ka apgādājamo vecums ir tieši proporcionāls kopējam apgādājamo skaitam (jo apgādājamie ir vecāki, jo to ir vairāk). Tikmēr visvairāk AZG pensijas saņēmēju ir vecuma intervālā 40-44 gadi, kamēr visvairāk mirušo apgādnieku ir vecuma intervālā 35-45 gadi. AZG pensiju saņēmēju, gan apgādājamo skaits salīdzinoši pieaug vecuma intervālā virs 80 gadiem – taču šo statistiku veido kādreiz piešķirtās „atraitņu pensijas”.

Grafiks 3

Līdzīga vecuma sadalījuma dinamika ir vērojama arī iepriekšējos gados (2008. un 2010. gadā), lai arī – kā norādīts iepriekš, krities kopējais skaits gan AZG pensijas saņēmēju, apgādājamo un mirušo apgādnieku grupās. Tikmēr jāatzīmē, ka no 2008. līdz 2013. gadam īpaši ir krities apgādājamo skaits vecuma intervālā 15-19 gadi (no aptuveni 12.1 uz 7.37 tūkstošiem personu). Savukārt, personu skaits vecuma intervālā 20-24 gadi ir pat pieaudzis (no 5362 apgādājamajiem (2008. gada decembrī) līdz 6549 apgādājamajiem (2013. gada jūnijā)). Kā norādīts iepriekš, apgādājamo samazinājuma tendence vecuma intervālā 15-19 gadi atspoguļo Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju demogrāfisko dinamiku konkrētajos vecuma intervālos (skatīt nodaļu 3.3).

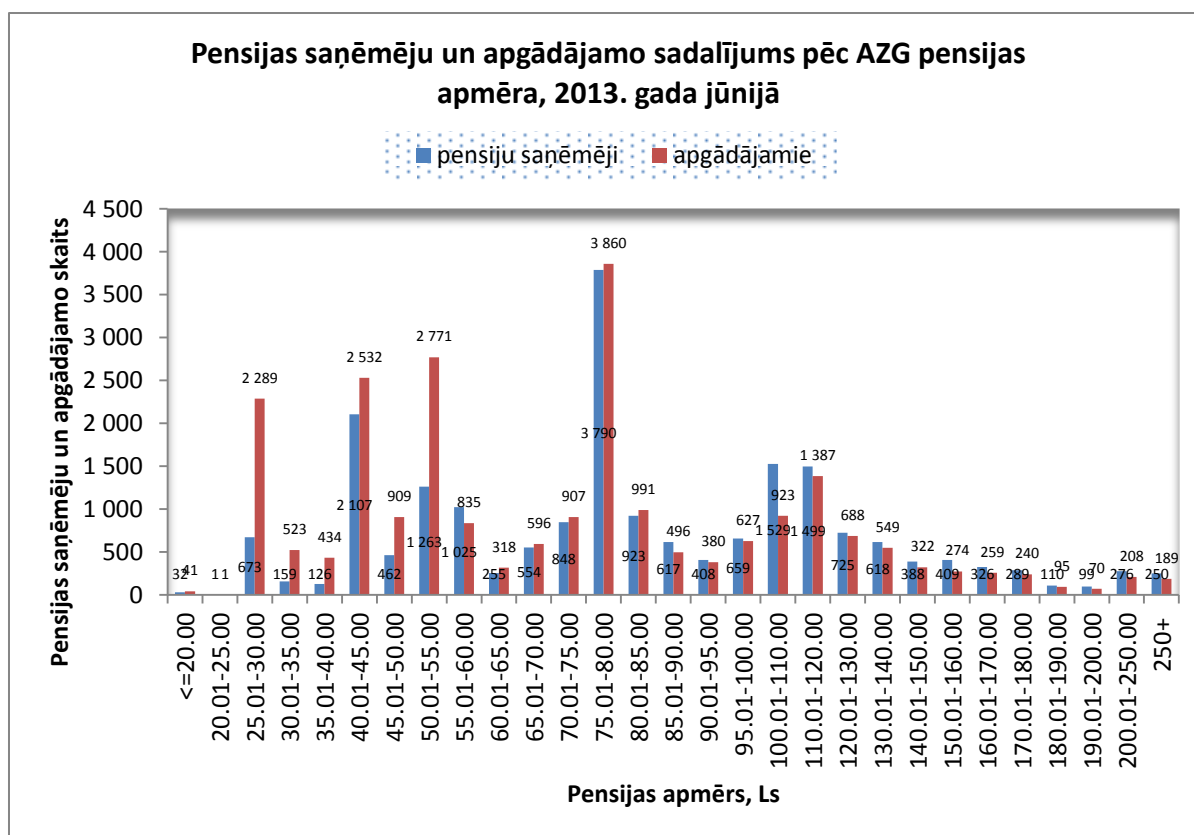

Grafiks 4

Grafiks 5

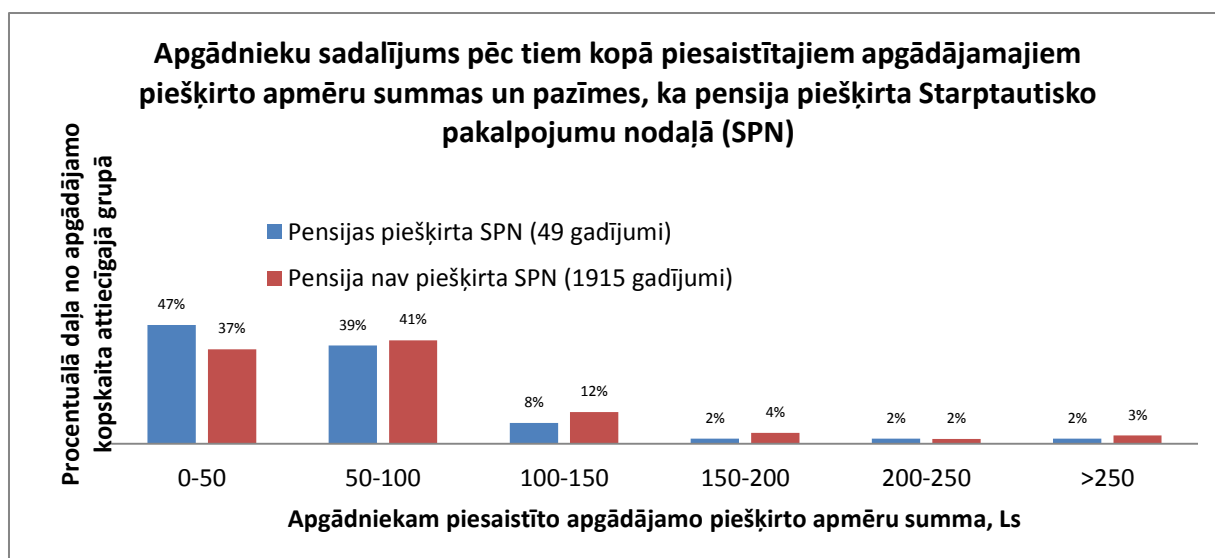
Zemāk attēlots visu uzskaitē esošo AZG pensiju sadalījums pēc pensijas apmēra uz vienu pensijas saņēmēju un apgādājamo.¹⁰ Visvairāk AZG pensiju uz vienu apgādājamo piešķirts intervālā Ls 75-80; tam seko pensijas ir intervālos Ls 50-55, Ls 40-45, Ls 25-30. Uz vienu saņēmēju visvairāk pensiju ir intervālos Ls 75-80, Ls 40-45, Ls 100-110. Apgādājamo skaits būtiski pārsniedz pensiju saņēmēju skaitu intervālos Ls 25-30 (2289 pret 673 jeb 340%) un Ls 50-55 (2771 pret 1263 jeb 219%). Vērojama tendence, ka zemākajos intervālos apgādājamo skaits (kuriem piešķirta pensija) vairāk pārsniedz saņēmēju skaitu (kas formāli saņem pensiju). Apgādājamo skaits pārsniedz saņēmēju skaitu teju visos pensiju intervālos līdz 80Ls (izņemot intervālā Ls 55-60), kamēr pensiju saņēmēju skaits pārsniedz apgādājamo skaitu visos intervālos virs 85 Ls. Pensijas apmērā zem Ls 29.25 ir piešķirtas saskaņā ar divpusējiem ES līgumiem vai regulām (ja apgādānieks strādājis kādā ES valstī ārpus Latvijas) Starptautisko pakalpojumu nodaļā (SPN). Šādas pensijas ir reģistrētas arī citos intervālos.

¹⁰ Kā precizēts iepriekš, pensiju saņēmējs ir formālais pensijas saņēmējs, kas var saņemt AZG pensijas par vairākiem apgādājamajiem. Tikmēr dati par apgādājamajiem apraksta pensijas apmēru uz vienu apgādājamo.

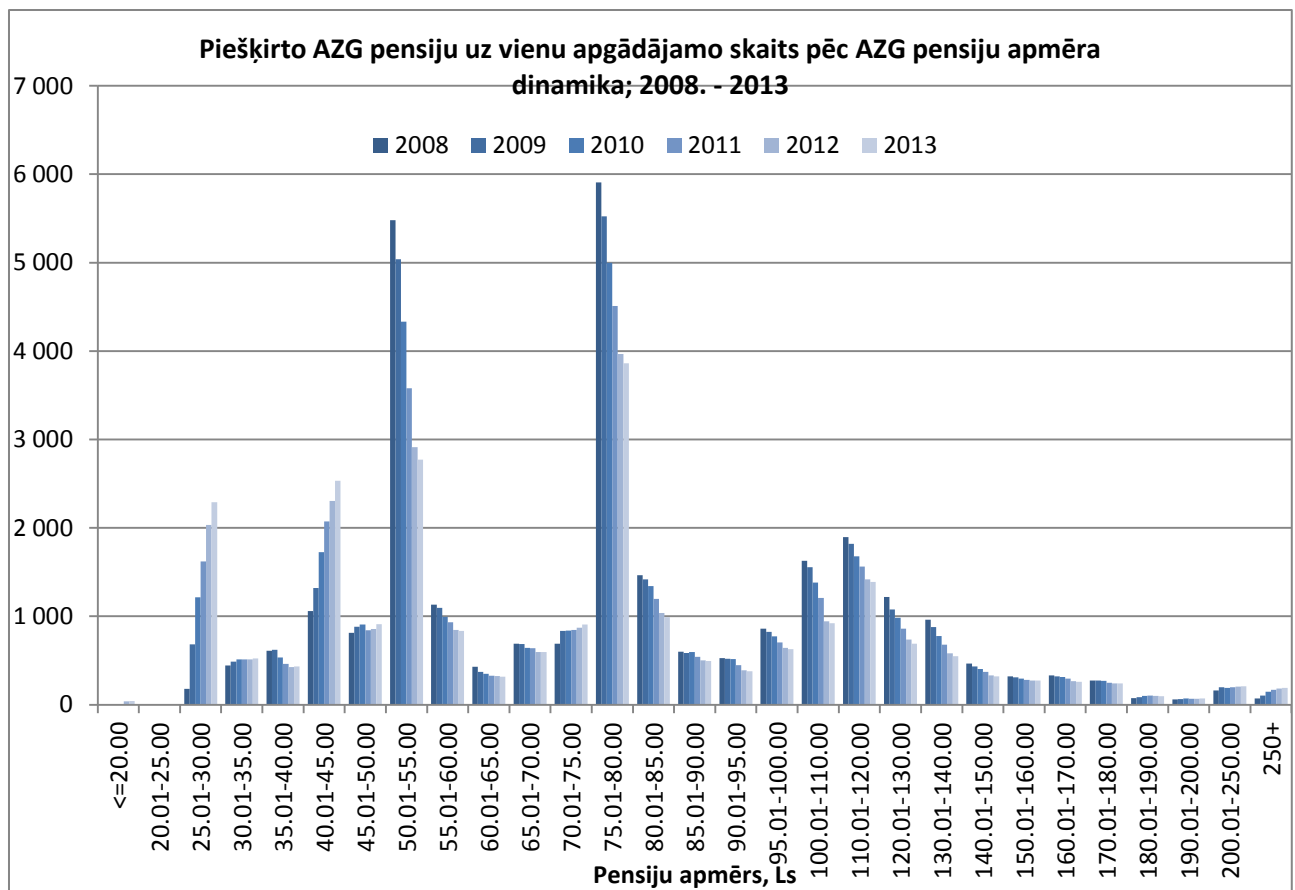
Grafiks 6

Zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc tiem kopā piesaistītajiem apgādniekiem piešķirto apmēru summas un pazīmes, ka pensija piešķirta Starptautisko pakalpojumu nodaļa (SPN), t.i. ja apgādnieks strādājis kādā ES valstī ārpus Latvijas. No kopumā 1964 mirušajiem apgādniekiem pensijas ar SPN pazīmi piešķirtas 49 gadījumos. Tikmēr pēc apgādnieku (kuriem reģistrētas pensijas ar SPN pazīmi un kuriem nav) skaita procentuālās daļas pret apgādnieku kopskaitu kādā no pensijas apmēra intervāliem, redzams, ka apgādnieku īpatsvars pēc pensiju summas apmēra abās grupās ir līdzīgs. Tas ļauj secināt, ka apgādnieki, kuriem pensija piešķirta ar SPN pazīmi, pēc pensiju apmēru summas būtiski neatšķiras no apgādniekiem, kuriem pensija piešķirta bez SPN pazīmes.

Grafiks 7

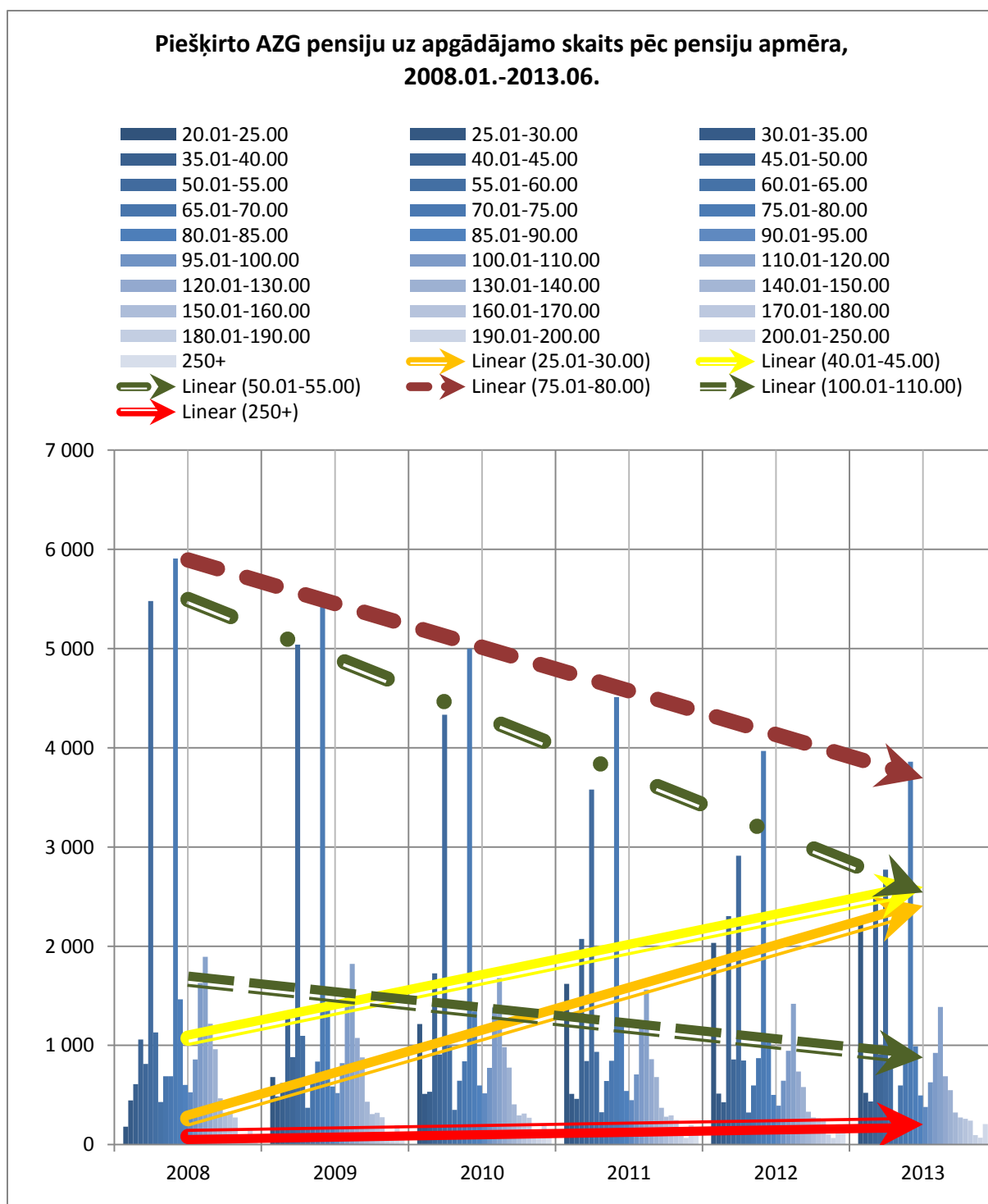
Zemāk attēlota AZG pensiju uz vienu apgādājamo dinamika pēc pensiju apmēra no 2008.12. līdz 2013.06. Grafikā zemāk redzama īpaši nozīmīga tendence, ka mazāka apmēra pensiju (līdz Ls 50) skaitam ir tendence pieaugt, kamēr lielāka apmēra pensiju (virs Ls 50) skaitam ir tendence samazināties. Īpaši skaidri pieaugošā dinamika ir redzama pensiju intervālos Ls 25-30, un Ls 40-45 (tikmēr abas pozīcijas ir vienīgās, kur pensiju apmērs pēdējos piecos gados ir audzis būtiski). Piešķirto pensiju skaits konsekventi audzis arī salīdzinoši lielāka apmēra pensiju pozīcijās – virs Ls 180. Tikmēr dilstošā dinamika vērojama teju visos pensiju intervālos no 50 līdz 180 latiem. Īpaši izteikti tā novērojama AZG pensiju intervālos Ls 50-55 un Ls 75-80. Protams, jāņem vērā, ka (kā minēts iepriekš) samazinājies kopējais apgādājamo skaits, kuriem piešķirta AZG pensija (skatīt iepriekšējos grafikus). Tas gan vēl vairāk pastiprina tendenci, ka AZG pensijas būtiski pieaugušas tieši zemākajās pozīcijās.

Grafiks 8

Tā pati tendence attēlota arī sekojošajā grafikā, kur lineāri iezīmētas krasāk izteiktās tendences izmaiņas atsevišķos AZG pensiju apmēra intervālos laikā no 2008.01. līdz 2013.06.¹¹ Redzams, ka piešķirto AZG pensiju skaits visbūtiskāk pieaudzis tieši zemākajos pensiju apmēra intervālos Ls 25-30 Ls un Ls 40-45. Tikmēr īpaši krass kritums bijis vērojams AZG pensiju apmēra intervālos Ls 50-55 un Ls 75-80.

¹¹ Labākai uzskatāmībai sekojošajā grafikā attēloti tie paši dati, kas iepriekšējā grafikā, tikai citā izvērsumā.

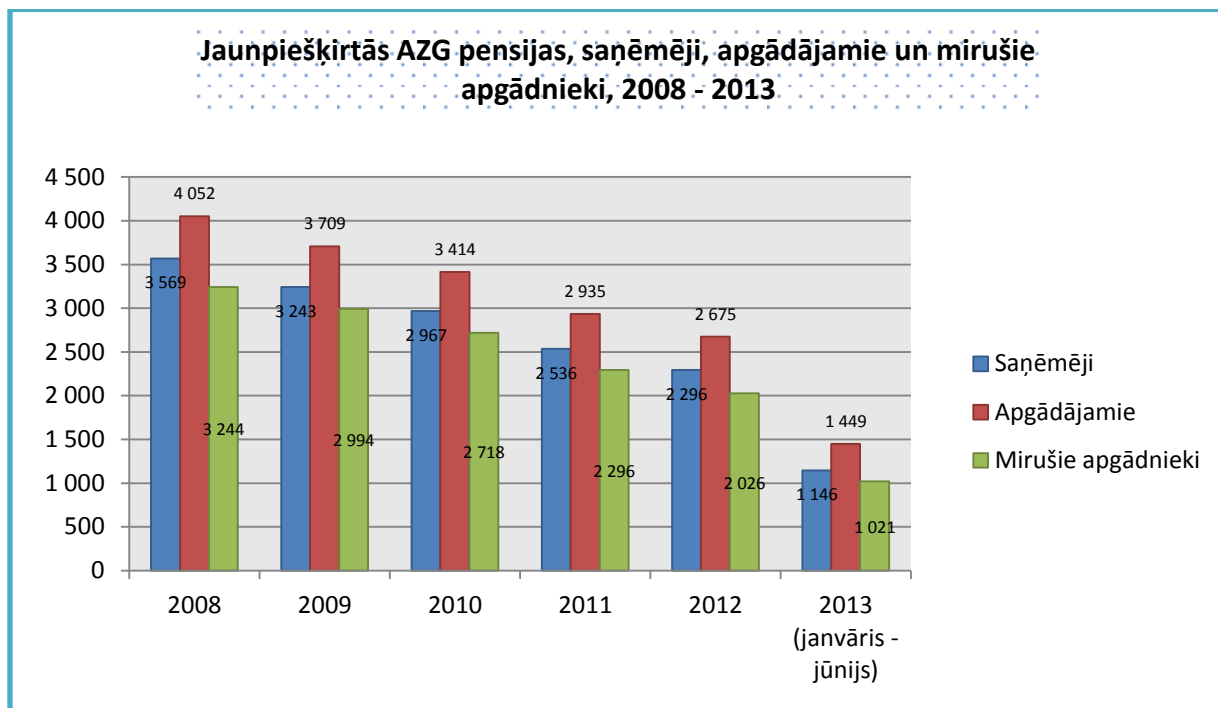

Grafiks 9

3.2. Jaunpiešķirtās AZG pensijas

No 2008. līdz 2012. gadam ievērojami krities pensiju saņēmēju, apgādājamo un mirušo apgādnieku skaits arī jaunpiešķirto AZG pensiju griezumā. Saņēmēju skaits krities no 3569 līdz 2296 (krities par 36%), apgādājamo skaits krities no 4052 līdz 2675 (krities par 34%),

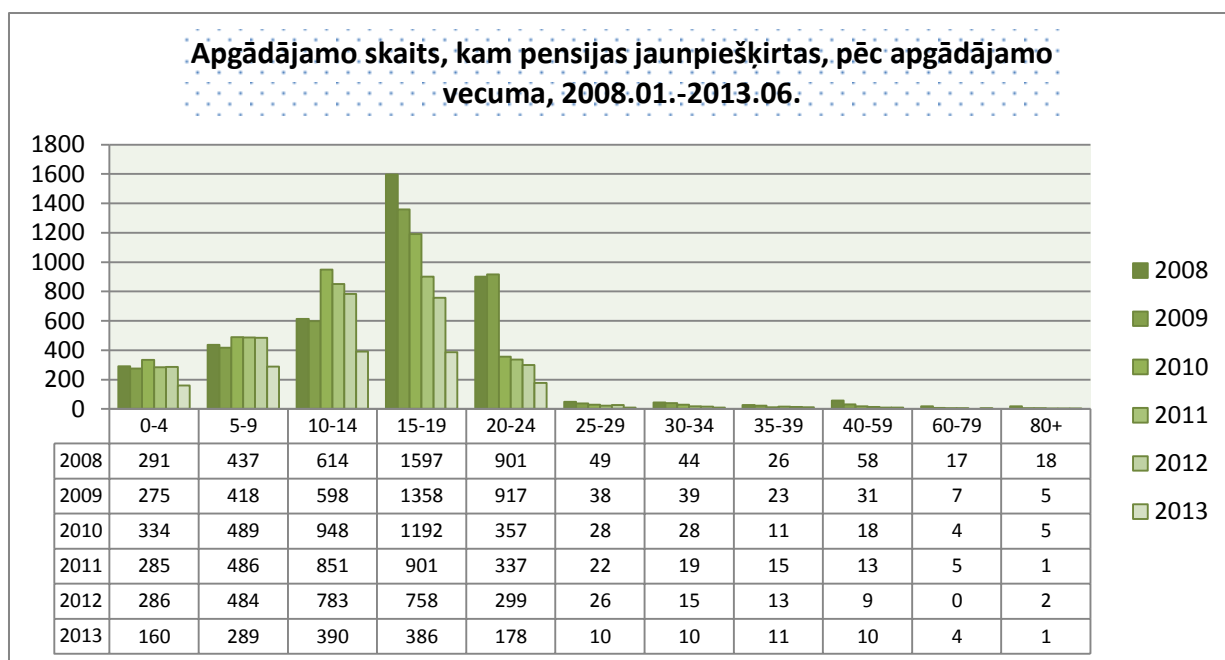
kamēr mirušo apgādnieku skaits krities no 3244 uz 2026 (krities par 38%).¹² Tīkmēr, pieņemot, ka 2013. gada otrajā pusē rādītāji būtu tieši tādi paši kā pirmajā (tātad 2013. gada kopējos rādītājus varētu iegūt sareizinot pirmās gada puses rādītājus ar 2), var secināt, ka 2013. gadā audzis apgādājamo skaits, kuriem AZG pensijas ir jaunpiešķirtas (no 2675 līdz 2 x 1449 = 2998, tātad pieaugot par 11%).

Grafiks 10

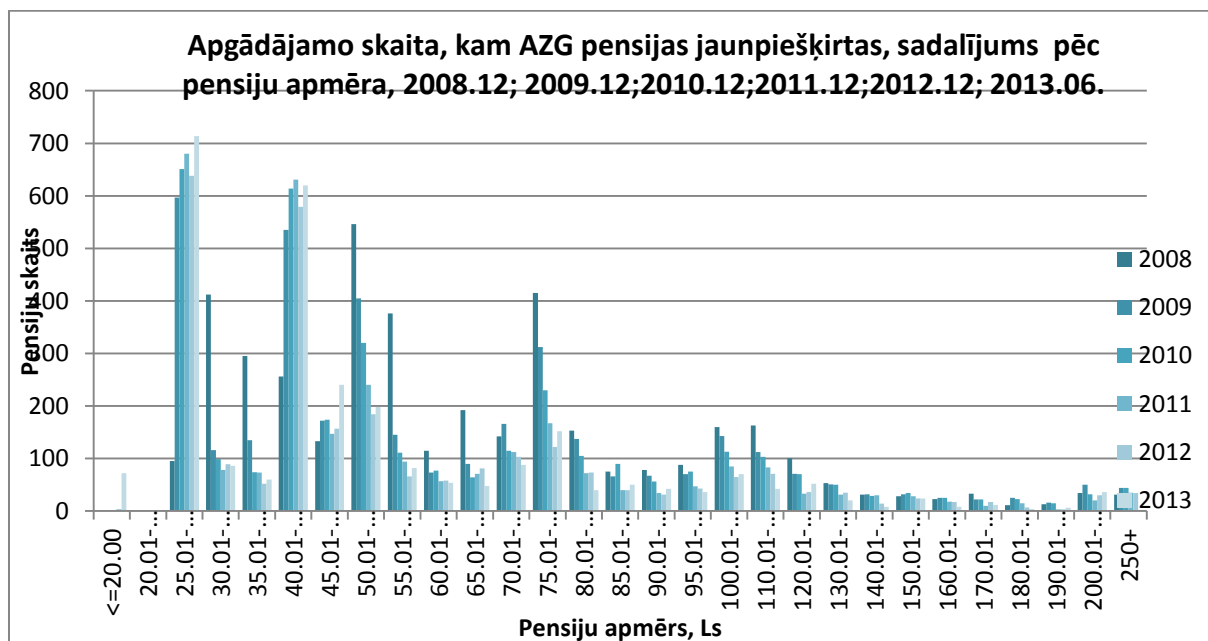
Zemāk jaunpiešķirtās pensijas apskatītas pēc apgādājamo vecuma. Redzams, ka laikā no 2008. līdz 2013. gadam apgādājamo vecumā no 0-14 gadiem skaits, kuriem piešķirtas AZG pensijas, ir nedaudz pieaudzis (pieņemot, ka 2013. gada otrajā pusē jaunpiešķirto pensiju skaits būtu tāds pats kā pirmajā). Apgādājamo vecumā virs 15 gadiem skaitam kopumā ir tendence samazināties. Īpaši apgādājamo skaits krities vecumā no 15-19 gadiem un 20-24 gadiem.

¹² Dati par 2013. gadu nav tieši pielīdzināmi iepriekšējiem gadiem, jo apskata tikai gada pirmo pusi. Tāpēc uzrādītais personu skaits visās trīs pozīcijās ir aptuveni uz pusi mazāks.

Grafiks 11

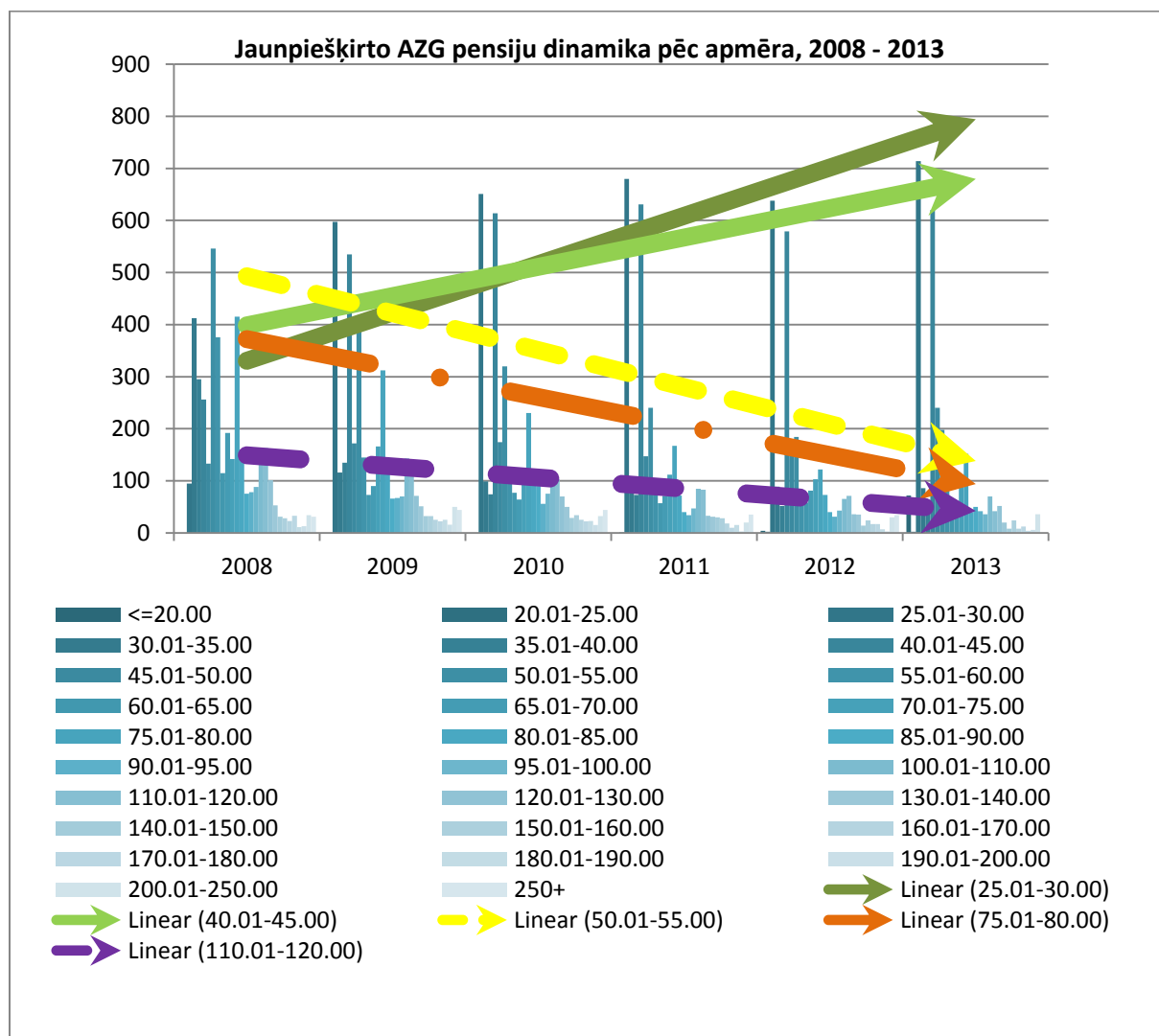
Apskatot jaunpiešķirtās AZG pensijas pēc apmēra,¹³ redzams, ka kopš 2008. gada apgādnieku skaits, kuriem AZG pensijas ir jaunpiešķirtas, būtiski pieaudzis zemākajos pensiju intervālos, t.i. Ls 25-30 un Ls 40-45 Ls. Tīkmēr kopumā vērojama tendence, ka pārējos intervālos apgādājamo, kam ir jaunpiešķirta AZG pensija, samazinājies. Protams, šī tendence ir jāapskata kontekstā, ka samazinājies arī kopējais apgādājamo, kuriem piešķirtas AZG pensijas, un mirušo apgādnieku, par kuriem piešķirtas AZG pensijas, skaits.

¹³ Dati par 2013. gadu uzrādīti, pieņemot, ka gada otrajā pusē pensiju skaits būtu tieši tāds pats kā pirmajā – pensiju skaits pirmajā pusgadā ir sareizināts ar 2.

Grafiks 12

Tāda pati tendence iezīmēta sekojošajā grafikā, kur lineāri iezīmēta apgādājamo skaita tendence pēc pensiju apmēra intervāliem. Uzskatāmi redzams, ka pēdējos gados intervālos Ls 35-40 Ls un Ls 40-45 apgādājamo skaits, kam AZG pensijas ir jaunpiešķirtas, ir pieaudzis, kamēr augstākos pensiju apmēra intervālos, piemēram, 50-55 Ls, 75-80 Ls, 110-115 Ls, apgādājamo skaits, kam AZG pensijas jaunpiešķirtas, ir samazinājies.

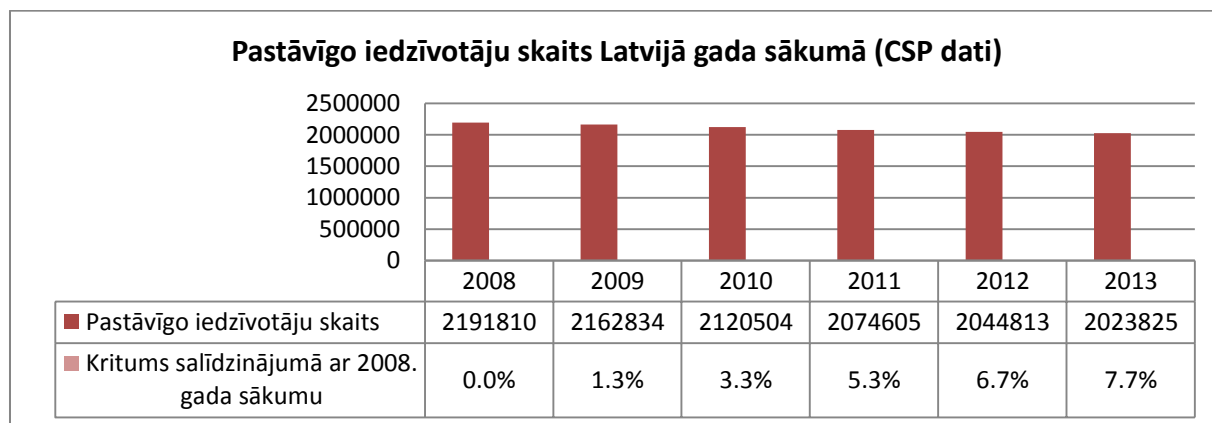
Grafiks 13

3.3. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra Latvijā

Papildinot iepriekšējos grafikus, zemāk attēlots visu Latvijas (uzskaitē esošo) pastāvīgo iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra. Tādējādi statistiskās tendences saistībā ar AZG pensijām, mirušajiem apgādniekiem un apgādājamajiem varētu apsvērt vispārējo Latvijas demogrāfisko tendenču kontekstā. Protams, jāņem vērā, ka šie dati iezīmē formālo situāciju.

Ņemot vērā, ka pēdējos gados daudzi emigranti nav formāli reģistrējuši savu izbraukšanu no valsts, reālais iedzīvotāju skaits kritums varētu būt lielāks.¹⁴

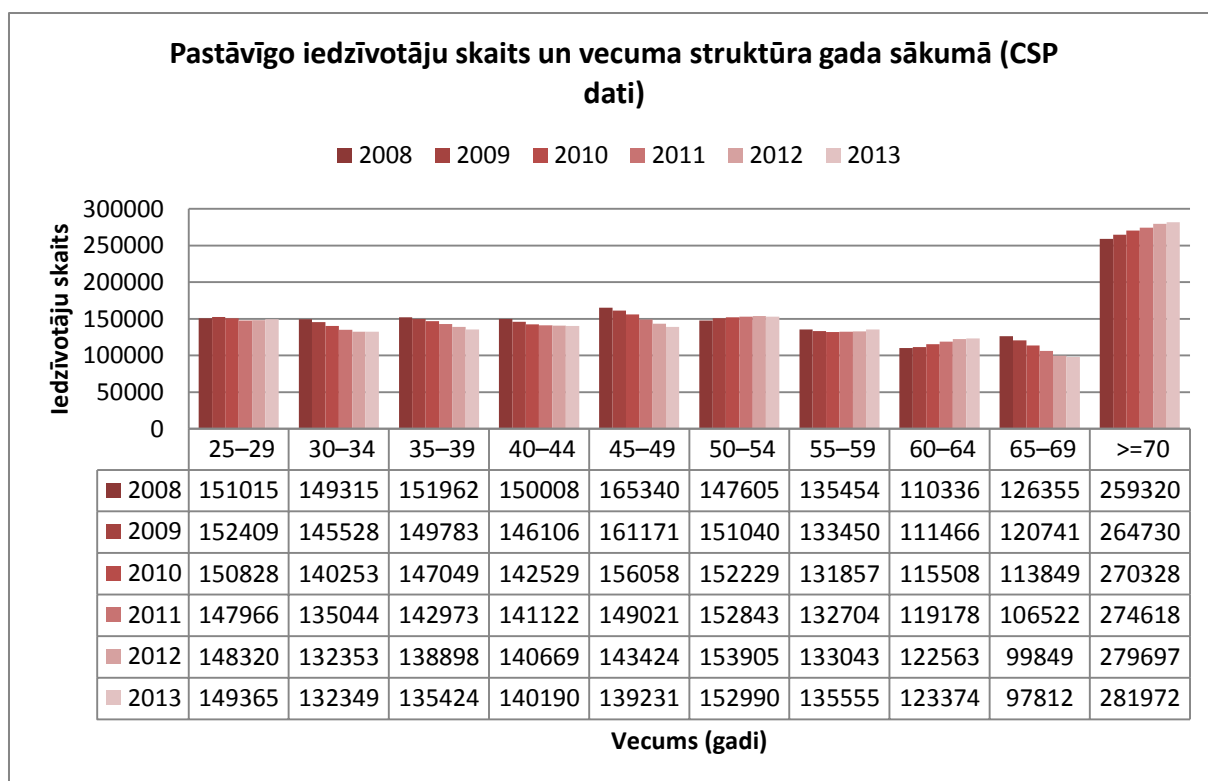
Zemāk uzrādīts pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas kopš 2008. gada. Saskaņā ar CSP datiem, kopējais pastāvīgo iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 7.7%.

Grafiks 14

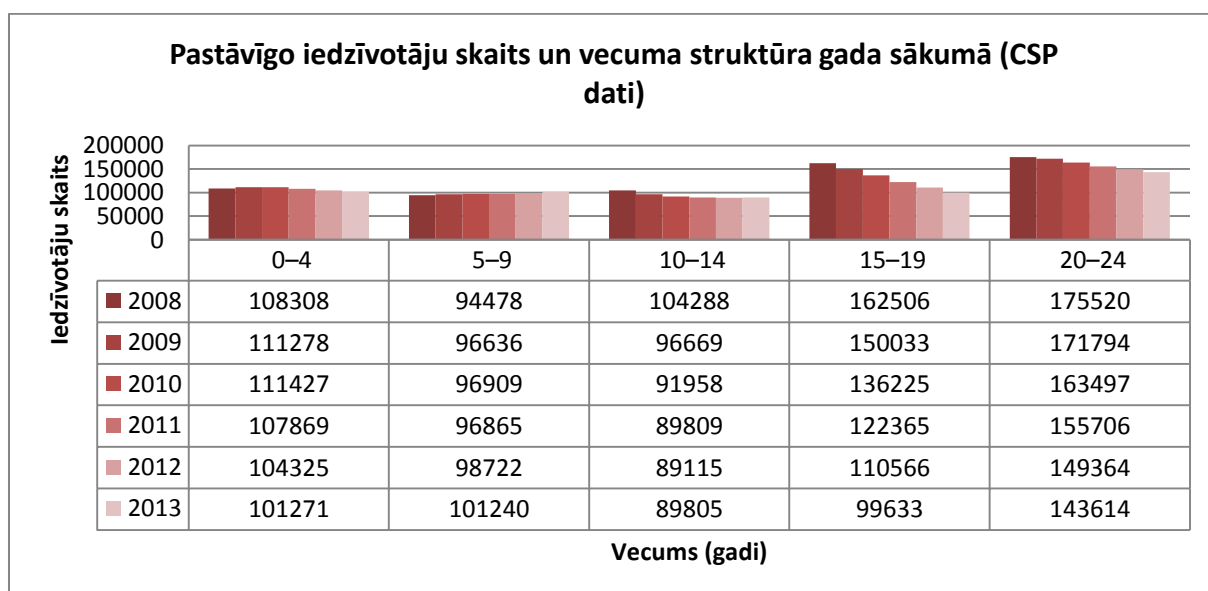
Zemāk attēlots Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits un to sadalījums pa vecuma intervāliem (vecumā virs 25 gadiem; kā norādīts nodaļā 5, visbiežāk šis vecuma intervāls sakrīt ar apgādnieku iespējamo vecumu). Kā redzams, no 2008. gada līdz 2013. gada sākumam vairumā vecuma intervālu iedzīvotāju skaits ir samazinājies – vecuma intervālā 25-29 gadi par 1%, intervālā 30-34 gadi par 11%, intervālā 35-39 gadi par 11%, intervālā 40-44 gadi par 7%, intervālā 45-49 gadi par 16%. Tīkmēr intervālā 50-54 gadi iedzīvotāju skaits pieaudzis par 4%, intervālā 55-59 gadi teju palicis nemainīgs, intervālā 60-64 pieaudzis par 12%; intervālā 65-69 gadi kritis par 23%, bet intervālā „70 gadi un vairāk” pieaudzis par 9%.

¹⁴ Vadošs LU statistiķis Mihails Hazans ir apšaubījis CSP datus par migrāciju, piemēram, attiecībā uz 2011. gadu apgalvojot, ka reālais no Latvijas aizbraukušo skaits ir ievērojami lielāks (skatīt, piemēram, <http://www.ir.lv/2013/3/20/hazans-emigracija-no-latvijas-nav-mazinajusies>).

Grafiks 15

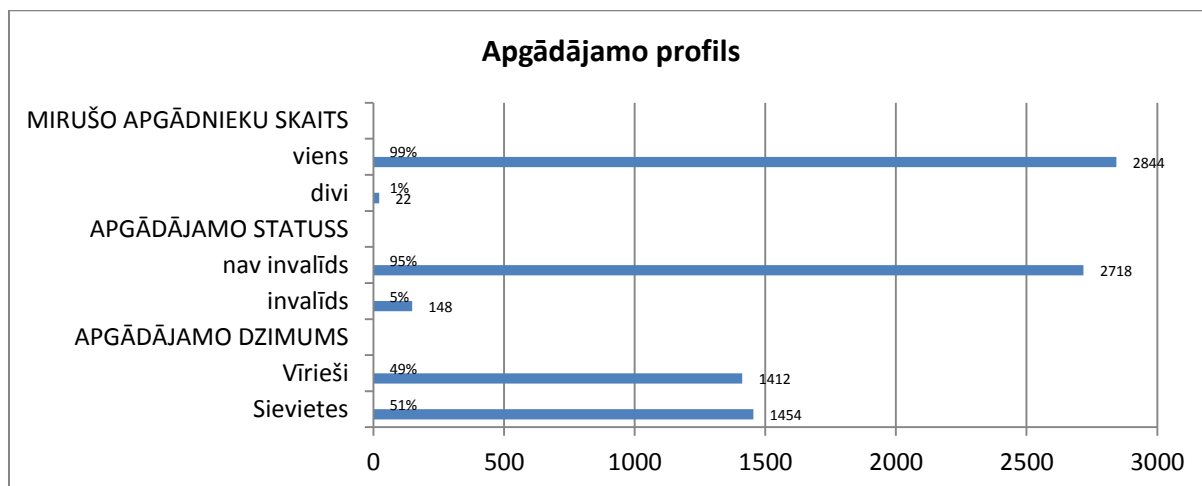
Papildinot iepriekšējo grafiku, zemāk attēlots pastāvīgo iedzīvotāju skaits un vecuma struktūra gada sākumā vecumā līdz 24 gadiem – kā norādīts nodaļā 5, šis vecums visbiežāk sakrīt ar apgādājamo vecumu. Latvijā (CSP dati). Redzams, ka būtisks iedzīvotāju skaits kritums vērojams vecuma intervālā 10-14 gadi (kritums par 14%), intervālā 15-19 gadi (kritums par 39%) un intervālā 20-24 gadi (kritums par 19%).

Grafiks 16

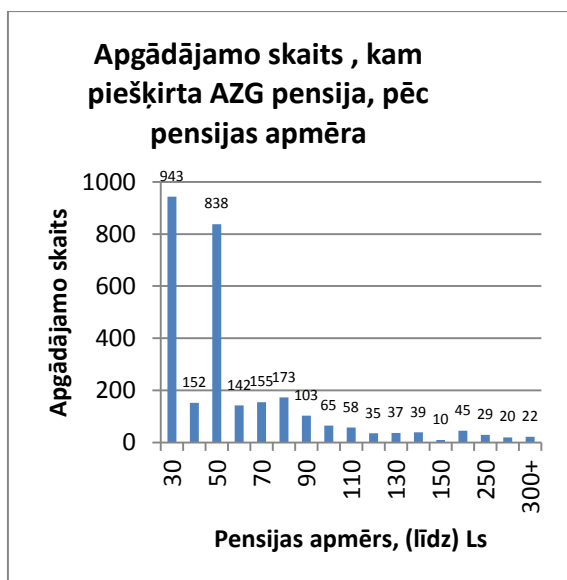
4. Apgādājamo profils

Zemāk uzrādīts apgādājamo, kuriem piešķirtas pensijas par laikā no 2012. gadā un līdz 2013. gada augustam mirušajiem apgādniekiem, statistiskais profils. Redzams, ka no kopumā 2866 apgādājamajiem 2844 apgādājamo (jeb aptuveni 99% no kopskaita) ir miris viens apgādnieks, bet 22 (jeb 1%) miruši abi. 148 (jeb 5%) no visiem apgādājamajiem ir invalīdi. 1454 (jeb 51%) apgādājamo ir sievietes, bet 1412 (jeb 49%) apgādājamo ir vīrieši.

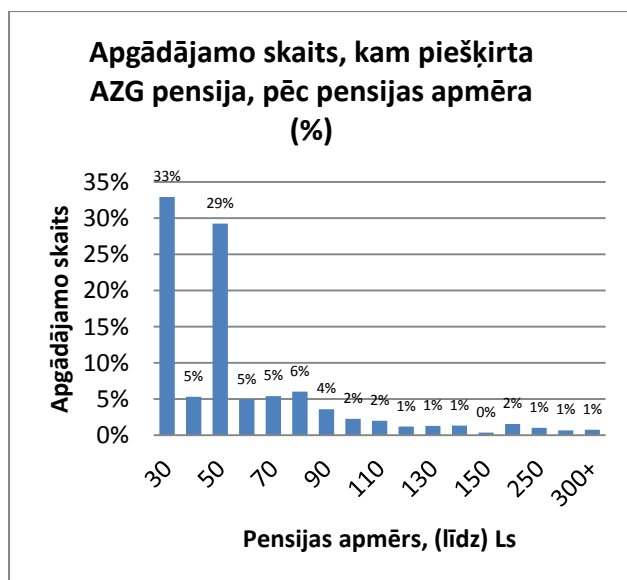

Grafiks 17

Zemāk uzrādīts apgādājamo skaita sadalījums pēc AZG pensijas apmēra. Redzams, ka no kopējās apgādājamo izlases, visvairāk pensijas piešķirtas intervālā līdz Ls 30 (943 personas jeb 33% no apgādājamo kopskaita (2866 personas)) un intervālā Ls 40-50 (838 personas jeb 29% no kopskaita).

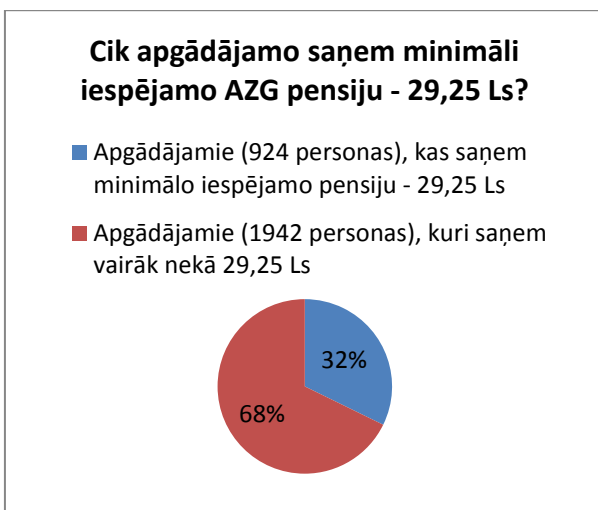
Grafiks 18

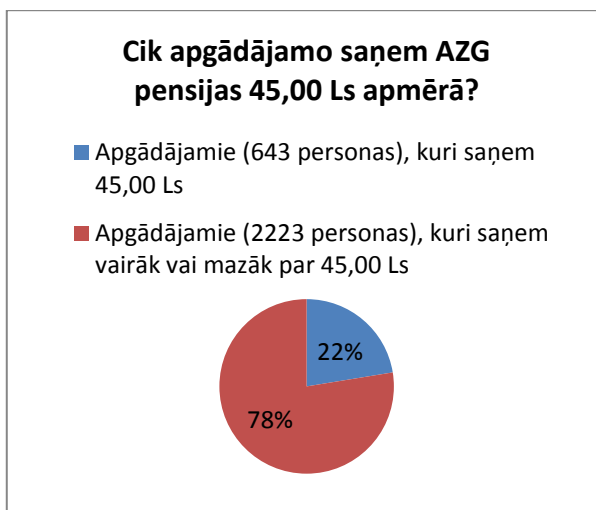
Grafiks 19

Tikmēr jāatzīmē, ka īpaši daudz apgādājamo piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. (Kā minēts iepriekš, pensija katram apgādājamajam nevar būt mazāka par 65% no valsts

sociālā nodrošinājuma pabalsta t.i. Ls 29.25 (invalidam kopš bērnības Ls 48.75). Savukārt kopējais apgādnieka zaudējuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru (Ls 45, invalīdiem kopš bērnības – Ls 75). Tātad konkrētās summas uzskatāmas ir minimālas, ko konkrētajā situācijā pieļauj likums.) Ls 29.25 apmēra pensija piešķirta 924 apgādājamajiem jeb 32% no apgādājamo kopskaita (2866), savukārt pensijas Ls 45.00 apmērā piešķirtas 643 apgādājamajiem jeb 22% no apgādājamo kopskaita. Apgādājamo skaits, kuri saņem pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā kopā sastāda 1567 personas jeb 55% no apgādājamo kopskaita.¹⁵

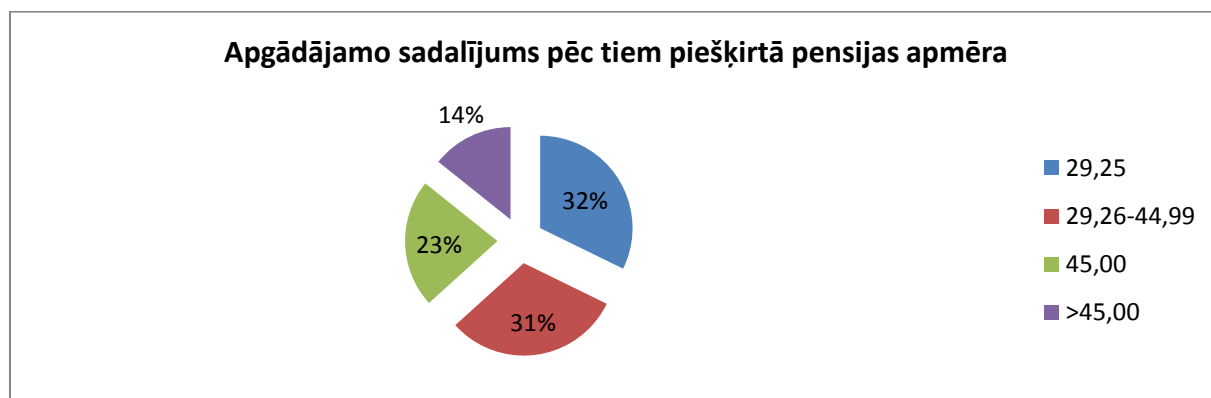

Grafiks 20

Grafiks 21

Papildinot iepriekšējos grafikus, zemāk uzrādīts apgādājamo sadalījums pēc tiem piešķirtā pensijas apmēra.

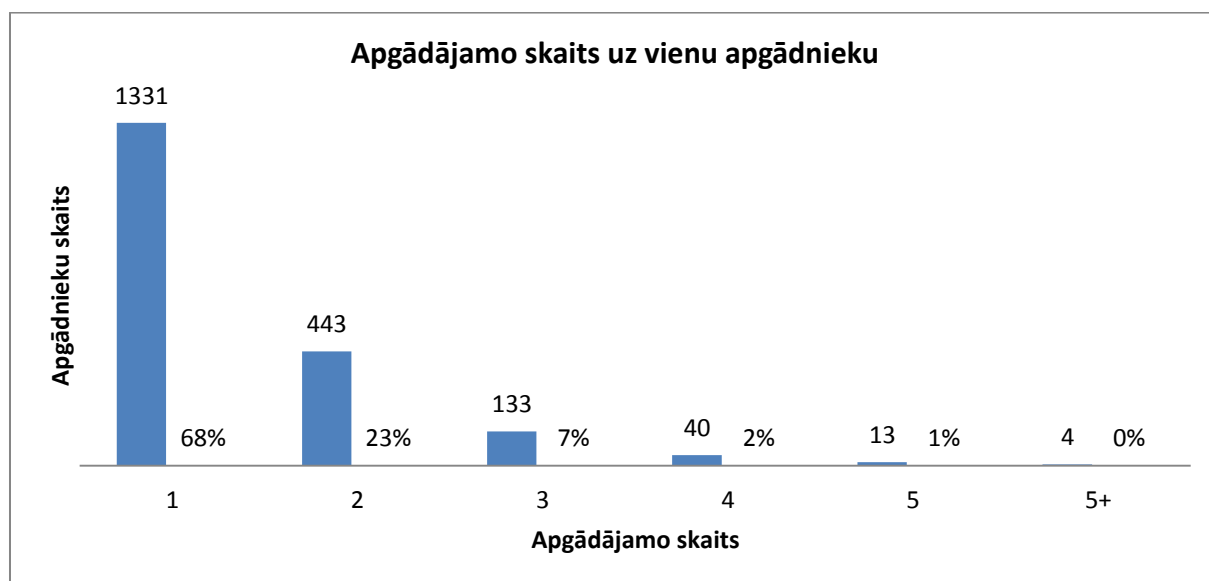

Grafiks 22

Zemāk uzrādīts mirušo apgādnieku iedalījums pēc to apgādībā esošo personu skaita. Redzams, kas visvairāk 1331 (jeb 67.8%) mirušajiem apgādniekiem apgādībā bijusi viena

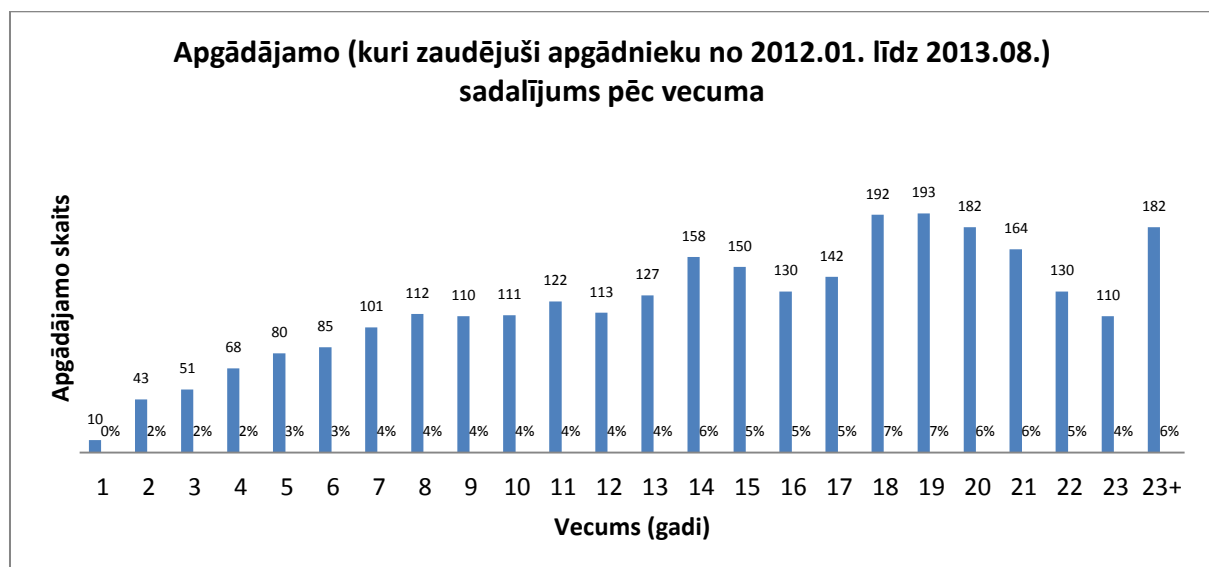
¹⁵ Kā minēts iepriekš, kopējā AZG pensija uz vienu apgādnieku ir Ls 45.00. Ja apgādniekam ir viens apgādājamais un aprēķinātā AZG pensija ir, piemēram, Ls 10, tad to paaugstina līdz Ls 45.00. Savukārt, ja apgādniekam ir 2 apgādājamie, tad minimālā pensija uz šo apgādnieku ir Ls 58.50 Ls, kur katrs apgādājamais saņem Ls 29.25. Konkrētajā aprēķinā ir iekļauti visi apgādājamie, kuri saņem šīs “minimālās” pensijas.

persona, 443 (22.6%) – divas, 133 (6.8%) – trīs, 40 – četras, 13 – piecas, bet 4 – vairāk nekā piecas. Lielākais apgādībā esošo skaits ir 7 (1 gadījums).

Grafiks 23

Pēc vecuma visvairāk apgādājamo ir vecumā no 18 līdz 20 gadiem.¹⁶ Apgādājamo skaitam ir tendence pieaugt tieši proporcionāli apgādājamo vecumam. Visvairāk apgādājamo ir 19 gadu veci (193 personas) un 18 gadu veci (192 personas) – abos gadījumos aptuveni 7% no apgādājamo kopskaita. Vecumā virs 19 gadiem apgādājamo skaitam katrā vecuma intervālā ir tendence samazināties.

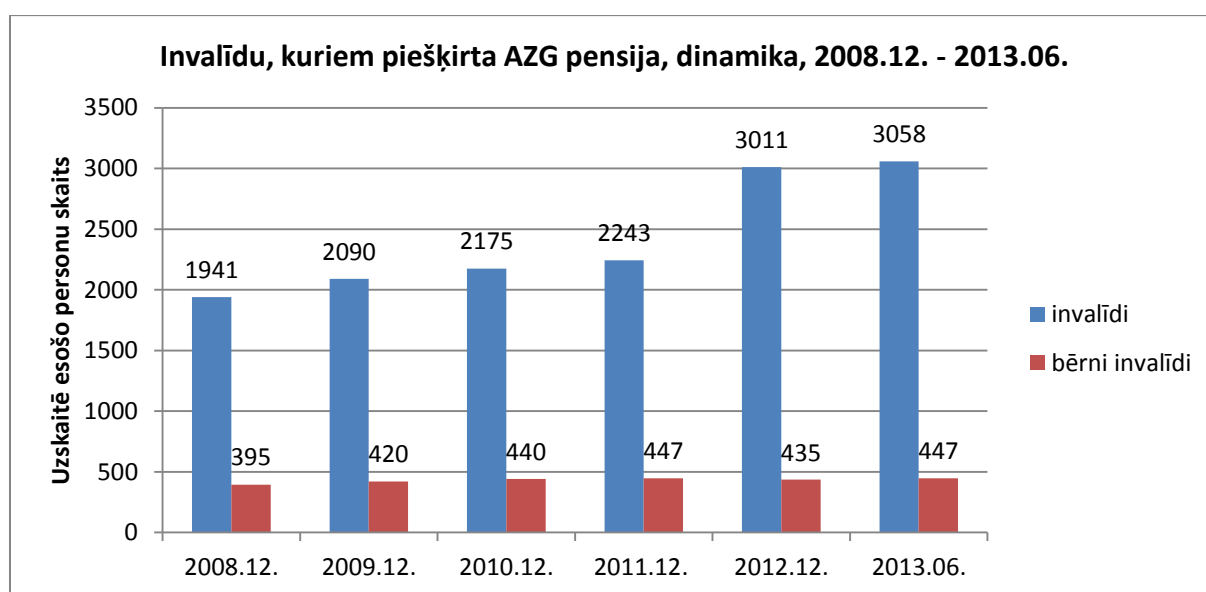

Grafiks 24

¹⁶ Apgādājamo vecums aprēķināts pētījuma veikšanas brīdī, t.i. 15.10.2013.

4.1. Invalīdi

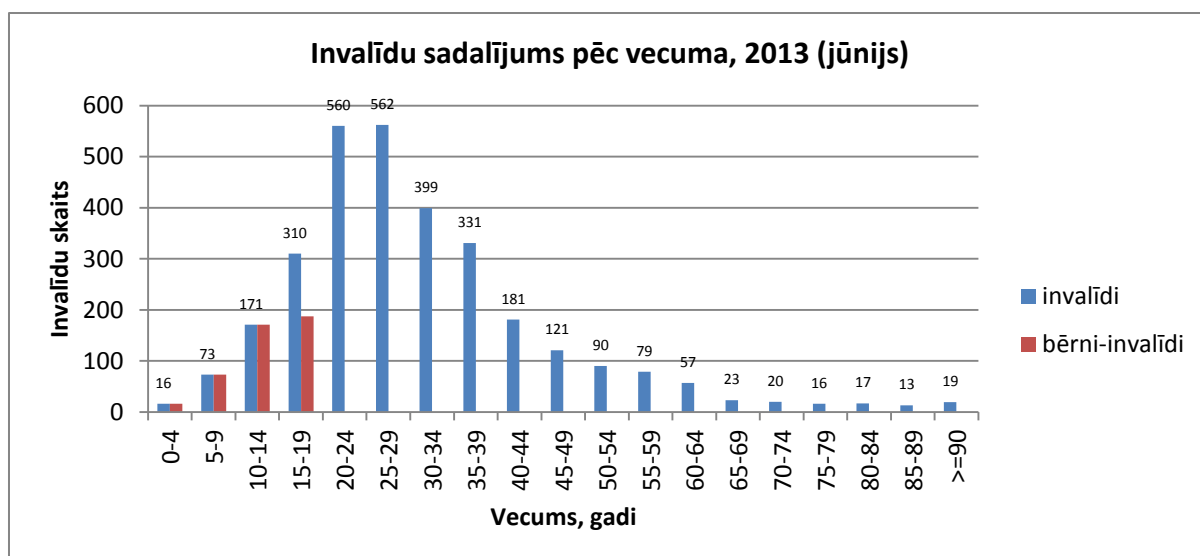
Invalīdi ir vienīgā personu grupa, kuriem kopš 2008. gada (decembra) piešķirto AZG pensiju skaits ir būtiski palielinājies. Lai arī bērnu-invalīdu skaits pieaudzis salīdzinoši niecīgi, kopējais invalīdu skaits, kuriem piešķirta AZG pensija, kopš 2008. gada pieaudzis par vairāk nekā trešdaļu. Sevišķi izteikts palielinājums bijis vērojams 2012. gadā. Zīmīgi, ka bērnu-invalīdu īpatsvars ir sarucis. Ja 2008. gada decembrī no kopējā invalīdu skaita (1941 personas) bērni-invalīdi (395 personas) sastādīja aptuveni 20%, tad 2013. gada jūnijā šī proporcija saruka līdz 14%. No 2008. līdz 2013. gadam bērnu-invalīdu skaits audzis par aptuveni 12%, kamēr kopējais invalīdu skaits – par 37%.

Grafiks 25

Grafikā zemāk attēlots invalīdu, kuriem 2013. gada jūnijā¹⁷ bija piešķirtas AZG pensijas, sadalījums pēc vecuma. Redzams, ka līdz 29 gadu vecumam invalīdu skaits pieaug līdz ar invalīdu vecumu. Visvairāk invalīdu, kas saņem AZG pensiju, ir vecuma intervālos 20-24 gadi (560 personas) un 25-29 gadi (562 personas). No kopējā invalīdu skaita (3058 personām) katra no pozīcijām sastāda aptuveni 18%. Bērnu-invalīdu (par tādiem uzskatāmi invalīdi līdz 18 gadu vecumam) skaits pieaug proporcionāli to vecumam.

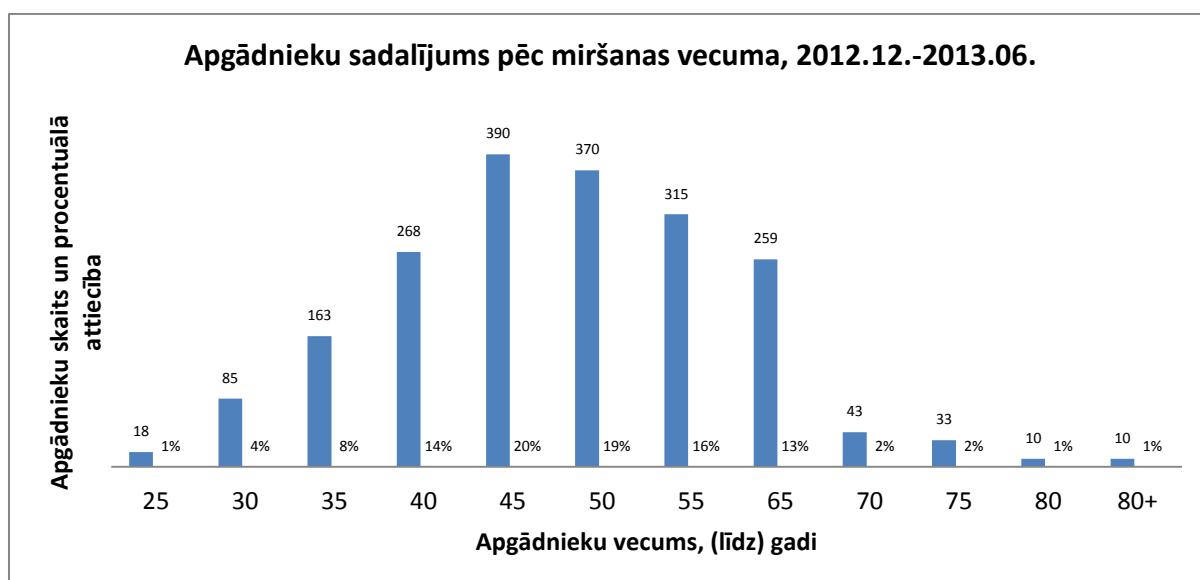
¹⁷ Atbilstoši VSAA datiem.

Grafiks 26

5. Apgādnieku profils

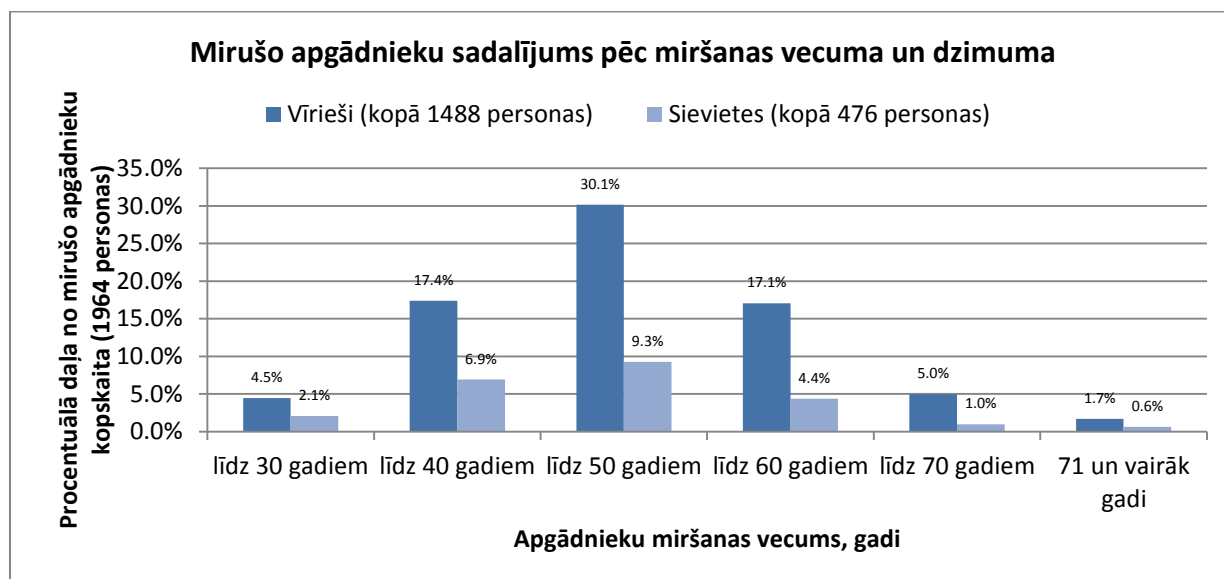
Zemāk grafikā uzrādīts mirušo apgādnieku sadalījums pēc vecuma, izteikts gan skaitliski, gan procentuāli. Redzams, ka no visiem apgādniekiem, kas iekļauti izlasē, visvairāk bijuši vecumā no 40-45 gadiem (390 personas jeb aptuveni 20% no mirušo kopskaita) un vecumā no 45-50 gadiem (370 personas jeb aptuveni 19% no kopskaita). Vērojama tendence, ka līdz 45 gadu vecumam apgādnieku miršanas vecums ir tieši proporcionāls apgādnieku skaitam katrā vecuma intervālā. Tīkmēr no 45 līdz 65 gadu vecumam apgādnieku skaits katrā vecuma intervālā pakāpeniski samazinās. Vecuma intervālā 66 līdz 70 gadi vērojams straujš kritums.

Grafiks 27

Zemāk uzrādīts mirušo apgādnieku vecuma sadalījums pēc dzimuma. Redzams, ka no visiem mirušajiem apgādniekiem (1964) sievietes ir tikai 476 jeb aptuveni 24%. Vīriešu skaits būtiski

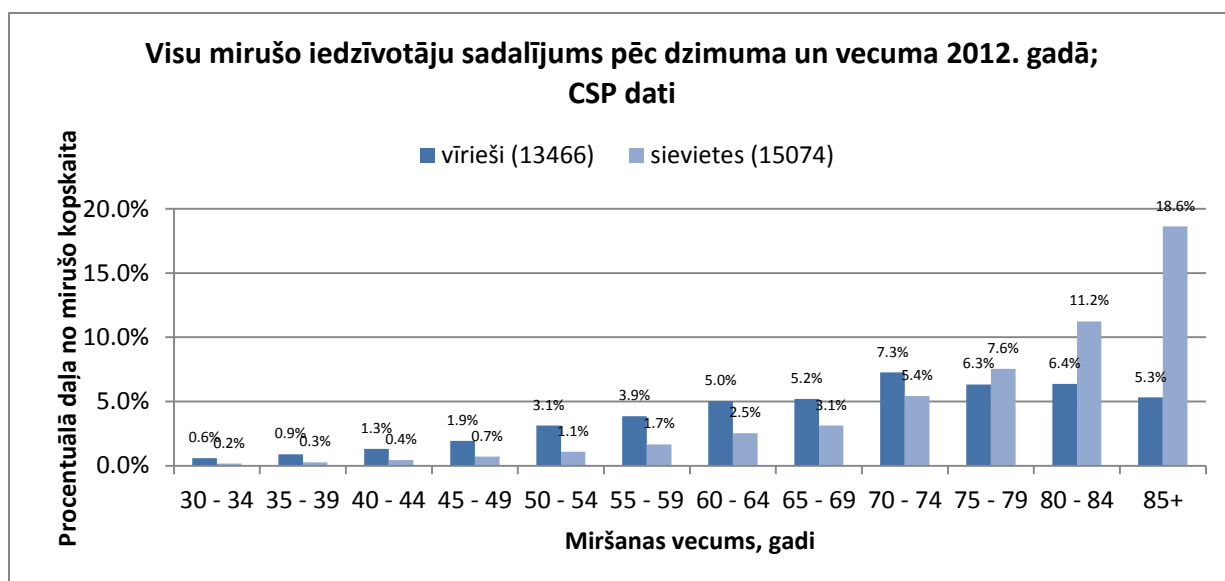
pārsniedz sieviešu skaitu visos vecuma intervālos. Īpaši izteikti šī tendence ir novērojama vecuma intervālā no 40 līdz 50 gadiem, kur vīriešu skaits pārsniedz sieviešu skaitu vairāk nekā trīs reizes, kā arī vecuma intervālā no 51 līdz 60 gadiem, kur vīriešu skaits pārsniedz sieviešu skaitu aptuveni četras reizes.

Grafiks 28

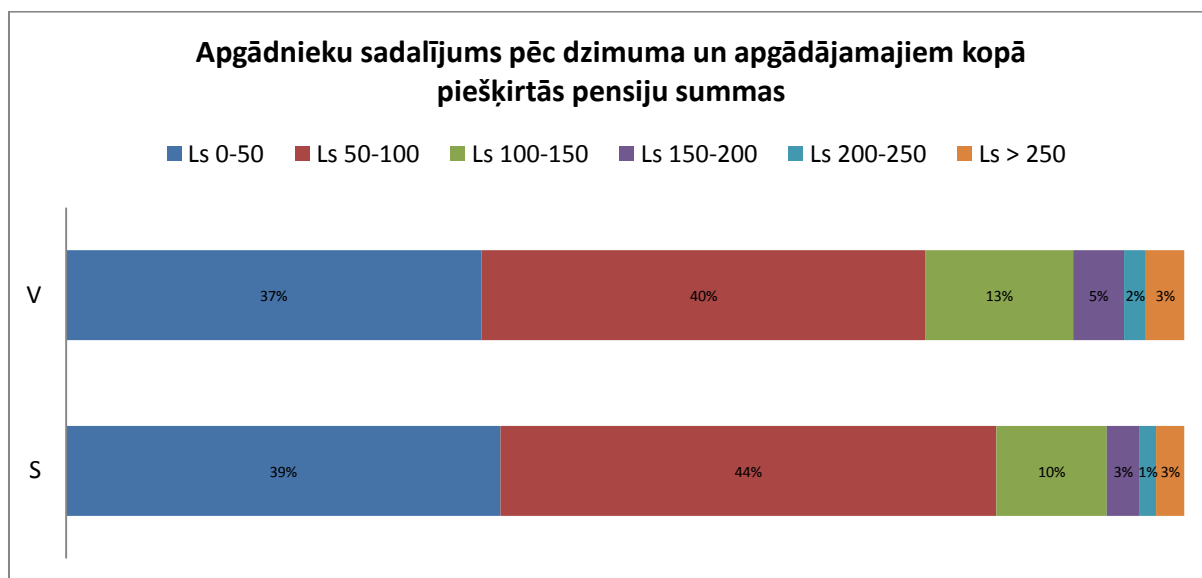
Iespējamam salīdzinājumam¹⁸ ar iepriekšējo grafiku, zemāk uzrādīts visu 2012. gadā Latvijā mirušo iedzīvotāju sadalījums pēc dzimuma un vecuma. Visu mirušo iedzīvotāju griezumā, pieaugot mirušo vecumam, mirušo skaits palielinās pakāpeniski. Vīriešu griezumā visvairāk mirušo ir vecuma intervālā 70-74 gadi (7.3% no apgādnieku kopskaita), kamēr sieviešu griezumā intervālā 80-84 gadi (11.2%) un vairāk nekā 85 gadi (18.6%). Tādējādi pēc miršanas vecuma mirušo apgādnieku profils būtiski atšķiras no visu mirušo iedzīvotāju profila.

¹⁸ Šeit jāatceras, ka attiecībā uz miršanas vecuma mirušie apgādnieki un visi iedzīvotāji nav pilnībā salīdzināmi, jo kā „apgādnieks” kvalificējas tikai cilvēks, kura apgādībā ir noteikta vecuma (parasti līdz 18 vai 24 gadiem) „apgādājamais”. Līdz ar to „mirušais apgādnieks” visbiežāk ir vecuma intervālā 41-50 gadi).

Grafiks 29

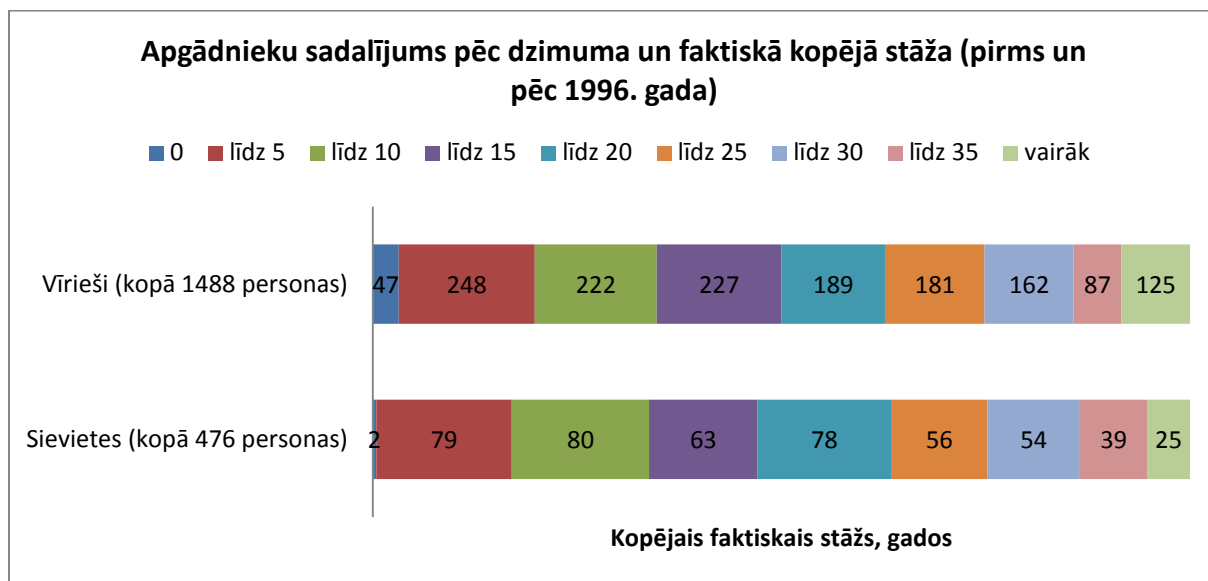
Zemāk uzrādīts apgādnieku sadalījums pēc dzimuma un apgādājamajiem kopā piešķirtās pensiju summas. Iezīmējas tendence, ka par mirušajām apgādniecēm sievietēm pensijas salīdzinoši biežāk piešķirtas zemākajos pensiju apmēra intervālos – t.i. Ls 0-50 Ls, un Ls 50-100, kamēr par vīriešiem pensijas salīdzinoši biežāk piešķirtas pensijas augstākajos pensiju apmēra intervālos – visos intervālos virs Ls 100. Piemēram, pensijas apmēra intervālā Ls 0-50 mirušajām apgādniecēm sievietēm pensijas izmaksātas 39% gadījumu, kamēr vīriešiem – 37%. Tikmēr apgādnieku skaits, kuriem piešķirtas pensijas intervālā Ls 100-150 sastāda 10% no sieviešu kopskaita, bet 13% no vīriešu kopskaita.

Grafiks 30

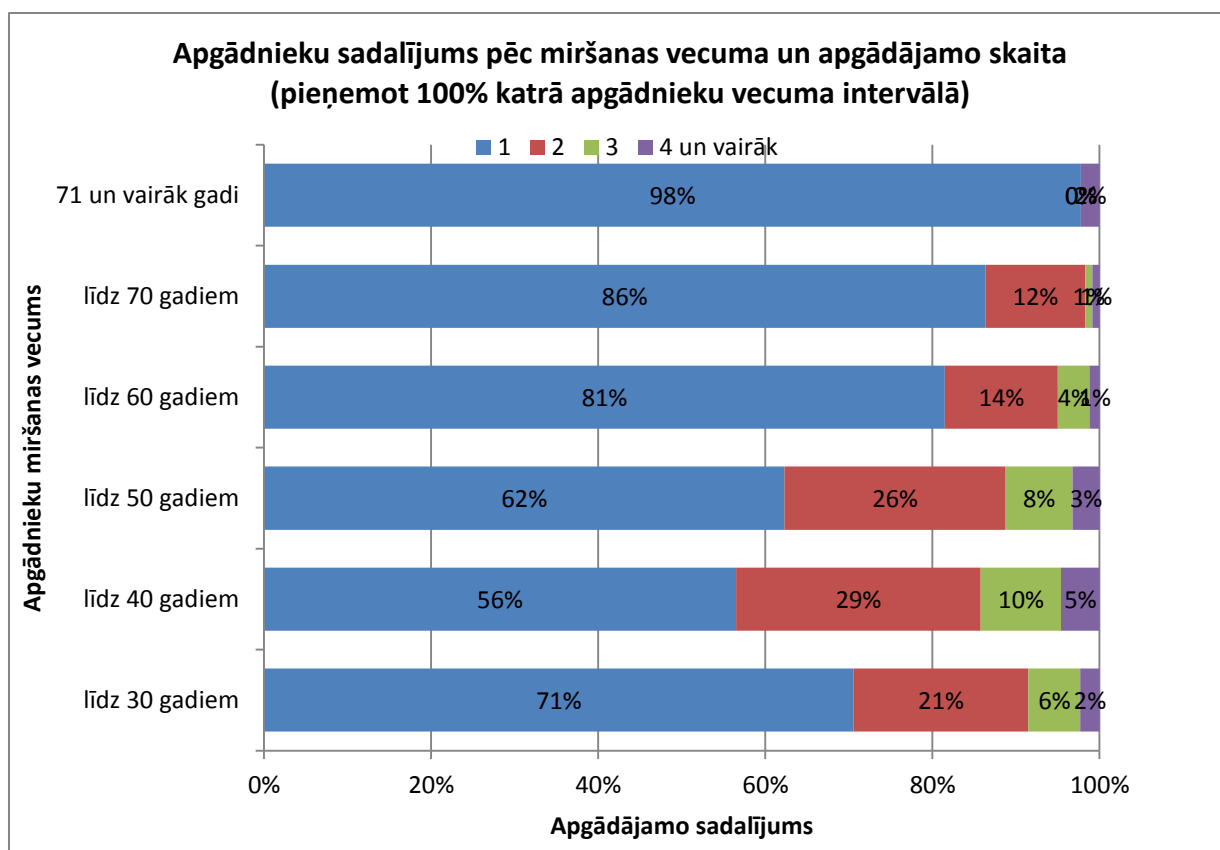
Zemāk attēlots mirušo apgādnieku sadalījums pēc dzimuma un faktiskā kopējā stāžā. Būtiski atšķiras vīriešu un sieviešu sadalījums stāža pozīcijā 0. Apdrošināšanas stāžs mazāks par 1

gadu (grafikā parādās kā „0”) reģistrēts 47 vīriešiem un 2 sievietēm. Pārējās stāža apmēra pozīcijās apgādnieku sadalīti vienmērīgi.

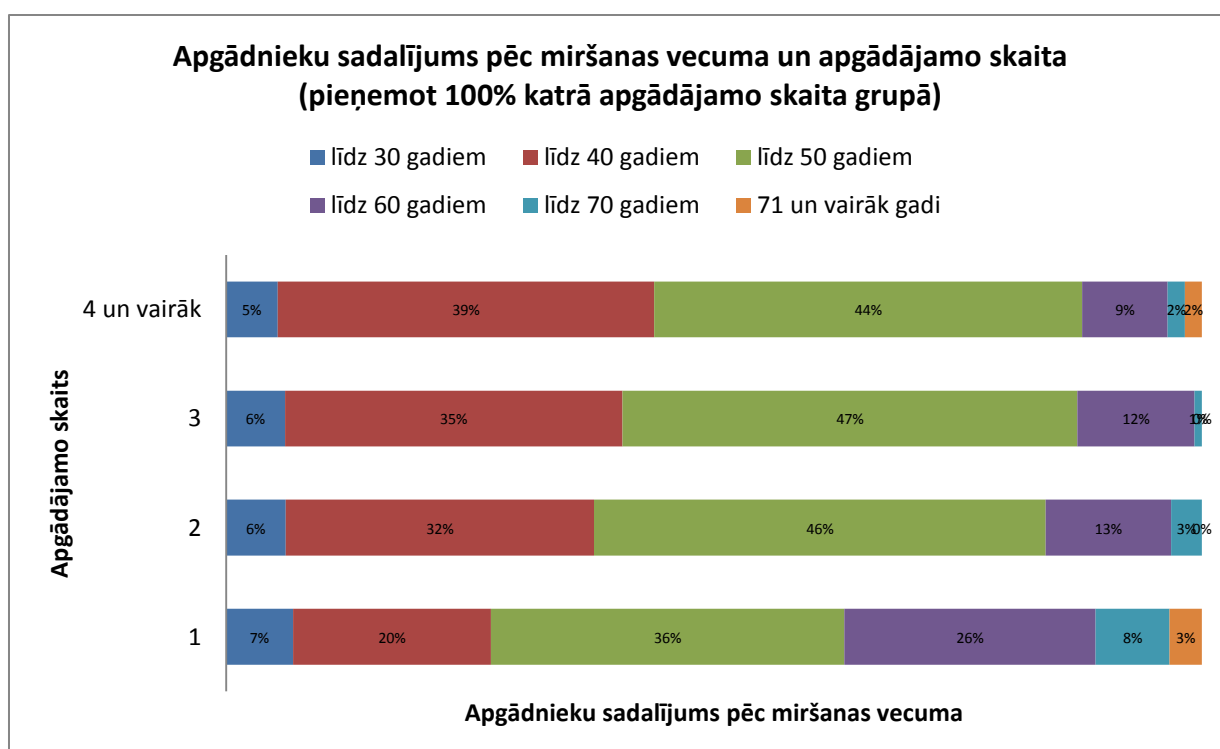
Grafiks 31

Zemāk attēlots apgādnieku procentuāls sadalījums pēc miršanas vecuma un apgādājamo skaita. Novērojama tendence, ka vecumā virs 30 gadiem – jo lielāks apgādnieku miršanas vecums, jo biežāk apgādībā ir viens apgādājamais. Mirušo apgādnieku vecuma intervālā līdz 30 gadiem viens apgādājamais ir visbiežāk – t.i. 71% gadījumu no visiem 1964 mirušajiem apgādniekiem.

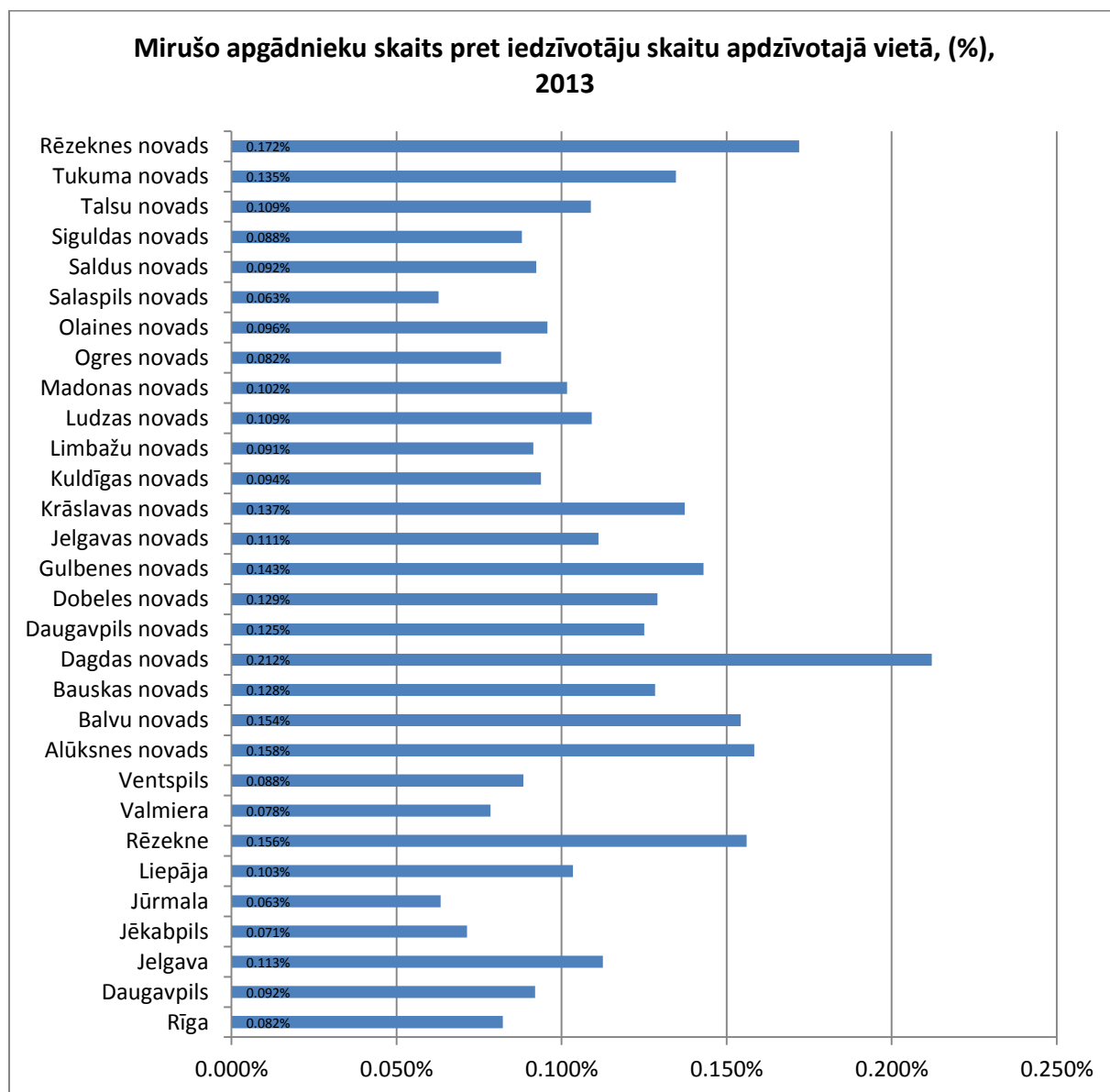
Grafiks 32

Zemāk attēlots apgādnieku procentuāls sadalījums pēc miršanas vecuma un apgādājamo skaita citā griezumā – pieņemot 100% nevis katrā vecuma intervālā, bet apgādājamo skaita grupā.

Grafiks 33

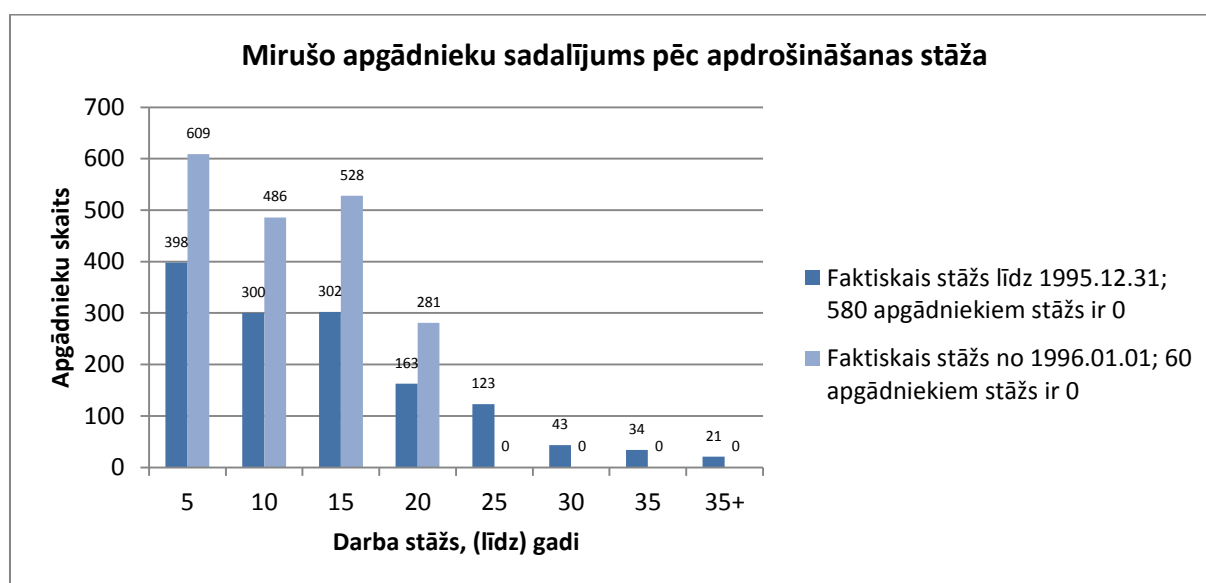
Zemāk procentuāli uzrādīta mirušo apgādnieku skaita daļa pret kopējo iedzīvotāju skaitu konkrētajā apdzīvotajā vietā. Tādējādi redzamas, apdzīvotās vietas, kur proporcionāli apgādnieki miruši visvairāk. Kā redzams, pret kopējo iedzīvotāju skaitu visvairāk apgādnieku miruši Dagdas, Rēzeknes, Alūksnes, Balvu novados, Rēzeknē, Gulbenes un Krāslavas novados. Tikmēr vismazāk cilvēku miruši Jūrmalā, kā arī Salaspils un Jēkabpils novados.¹⁹

¹⁹ Jāņem vērā, ka te apskatītas tikai tās apdzīvotās vietas, kur ir vērā ņemamākais miršanas gadījumu skaits. Statistiski iespējams, ka kādā vietā apgādnieki proporcionāli miruši vēl vairāk, taču aprēķinus apgrūtina salīdzinoši mazais mirušo skaits. Piemēram, Zilupes novadā miruši tikai seši apgādnieki, bet Lubānas novadā divi (dēļ salīdzinoši mazā mirušo skaita šie gadījumi grafikā nav iekļauti).

Grafiks 34

Zemāk uzrādīts mirušo apgādnieku sadalījums pēc apdrošināšanas stāža – līdz 1996. gadam un pēc 1996. gada. Attiecībā uz apdrošināšanas stāžu līdz 1996. gadam vērojama loģiska tendence, ka apdrošināšanas stāža ilgums ir apgriezti proporcionāls apgādnieku skaitam – jo lielāks darba stāžs, jo mazāk apgādnieku. Līdzīga, lai arī ne tik skaidri izteikta, tendence vērojama attiecībā uz apdrošināšanas stāžu pēc 1996. gada – mirušo apgādnieku stāžs pēc 1996. gada visbiežāk ir intervālā līdz 5 gadiem (609 personas), 6-10 gadi (486), 11-15 gadi (528) un 16-20 gadi (281). Jāatzīmē, ka apdrošināšanas stāžs mazāks par vienu gadu (formāli uzrādīts kā 0) pirms 1996. gada reģistrēts 57 personām (3% no kopskaita), savukārt, pēc 1996. gada – 84 personām (4 % no kopskaita). Tīkmēr grafikā nav iekļautas personas, kurām vispār nav reģistrēts apdrošināšanas stāžs – stāža kategorijā līdz 1996. gadam tādu ir 580 personu (aptuveni 29% no mirušo apgādnieku kopskaita),²⁰ kamēr kategorijā pēc 1996. gada tādu ir 60 (aptuveni 3% no mirušo apgādnieku kopskaita).

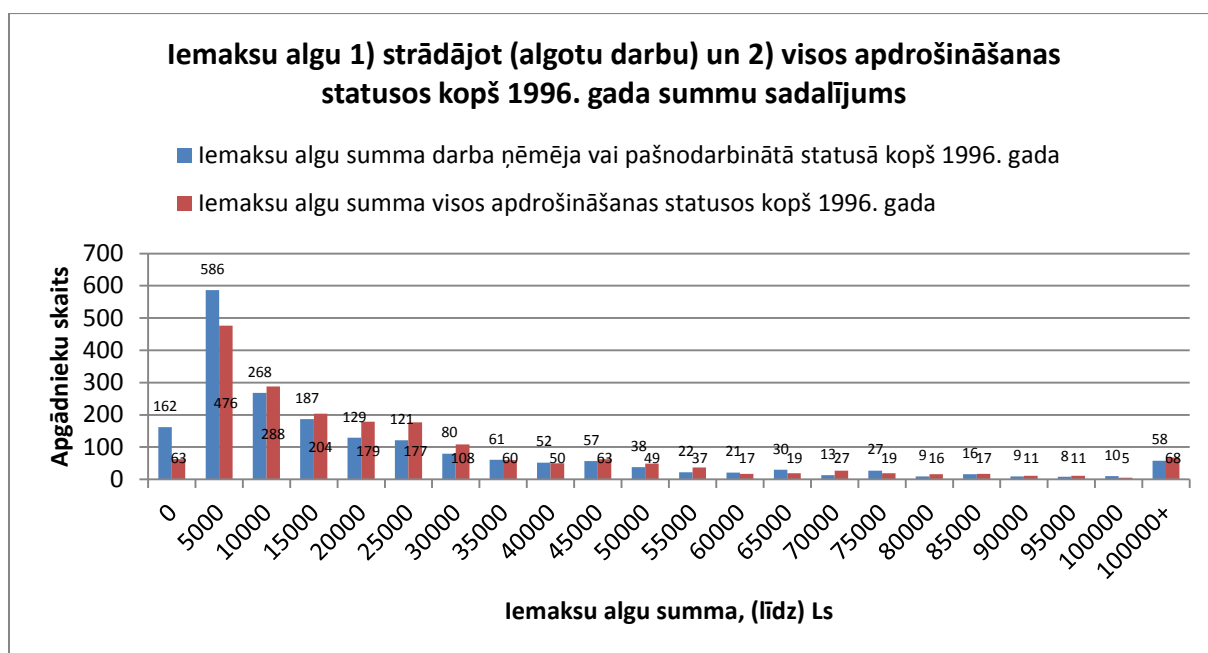

Grafiks 35

²⁰ Te gan jāņem vērā, ka pirms 1996. gada daļa apgādnieku, kas miruši laikā no 2012. gada janvārim līdz 2013. gada jūnijam, vēl nebija sasnieguši darbaspējīgu vecumu. Pieņemot, ka darba stāžs varētu tikt reģistrēts no 18 gadu vecuma, pirms 1996. gada darba stāžs varētu tikt reģistrēts tikai personām, kuras dzimušas pirms 1978. gada.

5.1. Apgādnieku iemaksu algas²¹

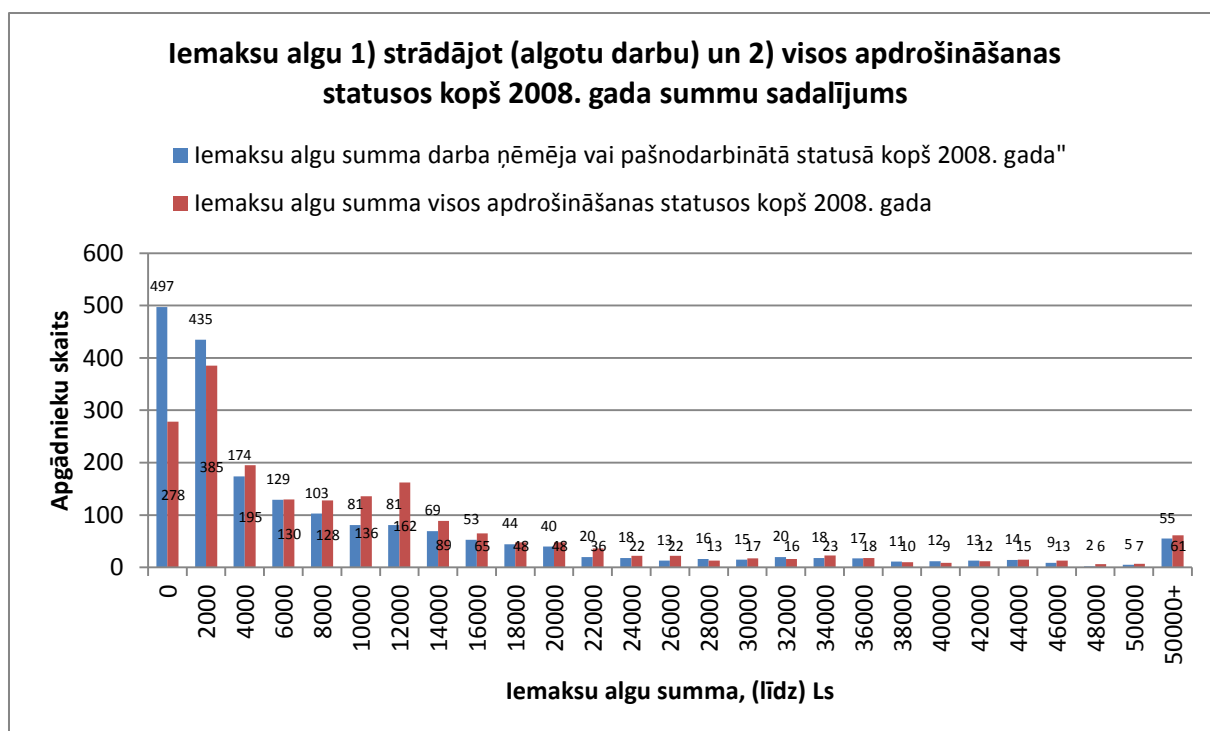
Zemāk attēlots mirušo apgādnieku sadalījums pēc tā, kāda kopš 1996. gada ir to iemaksu 1) algu darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusos; 2) visos apdrošināšanas statusos. Protams, jāņem vērā, ka visus apgādniekus salīdzināt nav pilnīgi korekti, jo daļai apgādnieku objektīvi bija vairāk iespēju iegūt iemaksu algas (strādājot un visos apdrošināšanas statusos), līdz ar to – to iemaksu algu summa varētu būt lielāka (t.i. daļa mirušo apgādnieku daļu laika no 1996. gada līdz 2013. gada jūlijam vēl nebija sasnieguši vecumu, lai pastāvīgi strādātu, un/vai ir miruši ātrāk par citiem). Tāpēc vienīgā sekojošā grafika funkcija ir aptuveni iezīmēt apgādnieku sadalījumu pēc iemaksu algu apmēra, un šis grafiks jāskata tikai kontekstā ar sekojošajiem grafikiem par vidējām iemaksu algām (sadala 5.1.1.).

Grafiks 36

Zemāk uzrādīts apgādnieku iemaksu algu summu sadalījums no 2008. gada. Tas uzskatāms par korektāku, jo pirmkārt, tas uzrāda reģistrēto iemaksu algu summu kopš 2008. gada decembra (salīdzinoši pret laika periodu no 1996. gada, periods no 2008. gada atalgojuma apmēra ziņā ir viendabīgāks).

²¹ Saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” apdrošināšanas iemaksu algas (šeit minētas kā „iemaksu algas”) ir ienākumi, no kuriem ir izdarītas un aprēķinātas sociālās apdrošināšanas iemaksas attiecīgajam sociālās apdrošināšanas veidam. Tīkmēr apdrošināšanas iemaksas ir sociālās apdrošināšanas iemaksas, ko pensiju apdrošināšanai par apdrošināto personu veicis darba devējs vai pati apdrošinātā persona vai kas veiktas no valsts pamatbudžeta vai attiecīgajiem sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem, vai arī iemaksas, kas bija jāveic par tām sociāli apdrošināmajām personām, kuras apdrošināšanas iemaksas veic ar citu personu starpniecību vai par kurām maksājumus izdara citas personas.

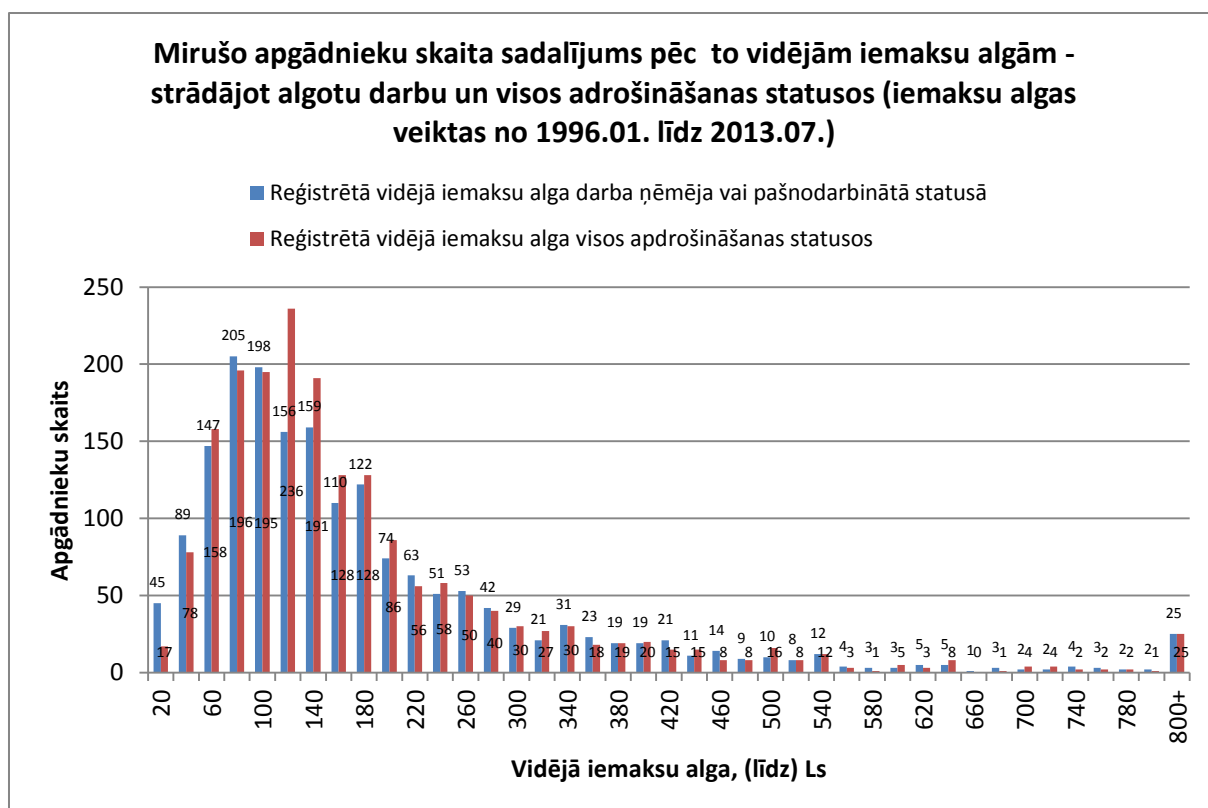

Grafiks 37

5.1.1. Vidējās iemaksu algas. 1996.01. – 2013.07.

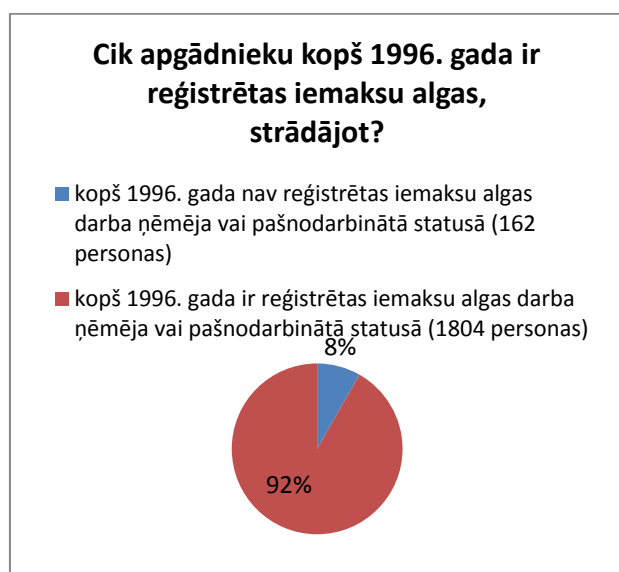
Zemāk grafiski ir attēlotas vidējās reģistrētās iemaksu algas 1) strādājot (kā darba ņēmējam vai pašnodarbinātajam), un 2) visos apdrošināšanas statusos.²² Redzams, ka kopš 1996. Gada (kad tika veikta pensiju reforma), abās pozīcijās vidējo iemaksu algu apmēra biežuma sadalījums ir līdzīgs. Vidējās iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusos visbiežāk bijušās intervālos Ls 60-80 (205 apgādnieki), un Ls 80-100 (198 apgādniekiem). Katrā gadījumā tas sastāda aptuveni 10% no apgādnieku kopskaita. Vidējās iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos visbiežāk bijušās intervālos Ls 100-120 (236 apgādniekiem jeb aptuveni 12% no kopskaita) un Ls 60-100 (195 apgādniekiem jeb aptuveni 9% no kopskaita).

²² Vidējās iemaksu algas aprēķinātas, visu mēnešu, kad vispār reģistrētas iemaksu algas, iemaksu algu summu izdalot ar šo mēnešu skaitu. Līdz ar to grafikā apskatīti tikai gadījumi, kad apgādniekiem vispār ir reģistrētas jebkādas iemaksu algas.

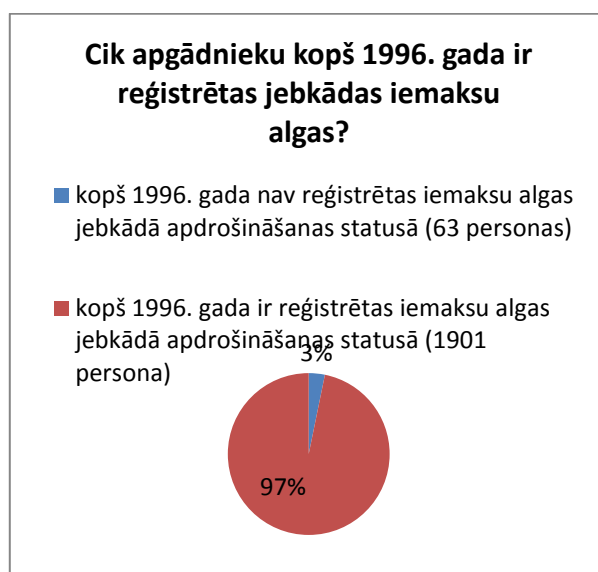

Grafiks 38

Izrietot no iemaksu algu datiem kopš 1996. gada, turpmāk uzrādīta procentuālā attiecība, cik daudz mirušo apgādnieku kopš 1996. gada ir/nav reģistrētas iemaksu algas – strādājot darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusā vai visos apdrošināšanas statusos. Redzams, ka no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam mirušajiem apgādniekiem (1964 personām)) iemaksu algas kā darba ņēmējiem vai pašnodarbinātajiem kopš 1996. gada vispār nav reģistrētas 162 personām (jeb aptuveni 8% no kopskaita). Iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos nav reģistrētas 63 personām jeb (aptuveni) 3% no mirušo apgādnieku kopskaita.

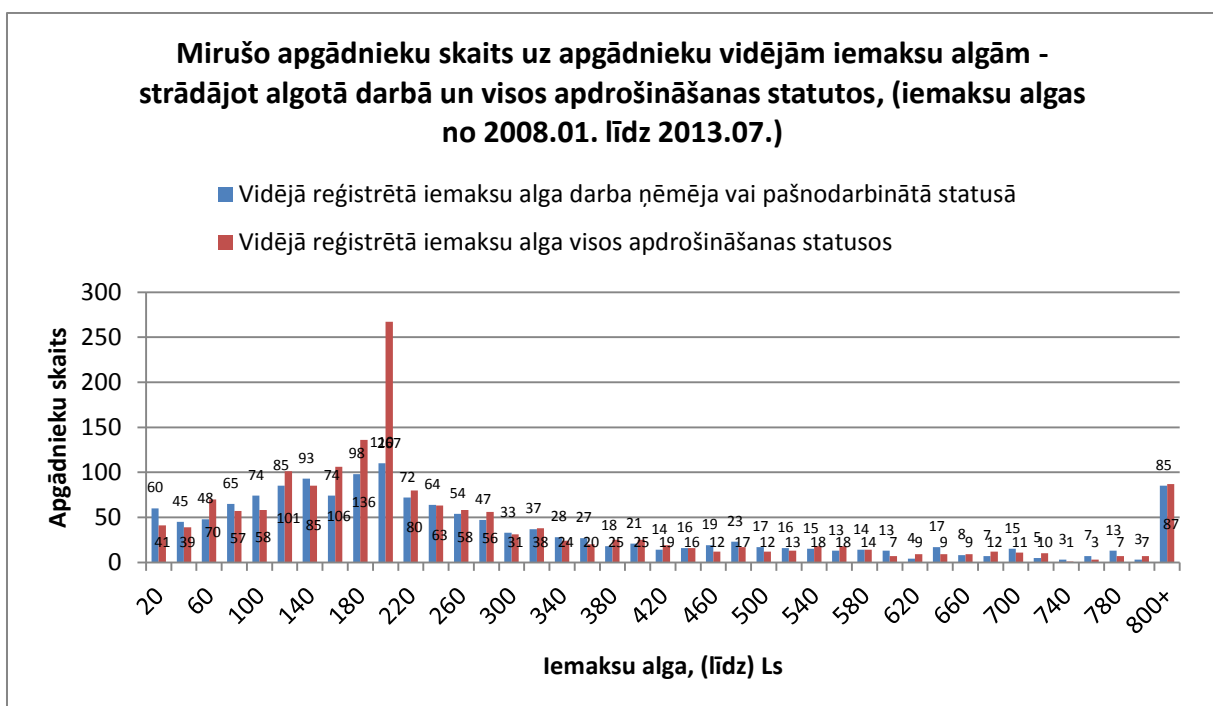
Grafiks 39

Grafiks 40

5.1.2. Vidējās iemaksu algas, 2008.01.-2013.07.

Zemāk aprēķinātas vidējās iemaksu algas: 1) darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusos, 2) visos apdrošināšanas statusos (ietverot arī darba ņēmēja un pašnodarbinātā iemaksas) no 2008. gada janvāra līdz 2013. jūlijam.²³ Jāatzīmē, ka grafikā apskatīti tikai gadījumi, kad apgādājamajiem vispār ir reģistrētas iemaksu algas kādā no apdrošināšanas statusiem. Attiecībā uz iemaksu algu darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusos redzams, ka salīdzinoši visbiežāk vidējās reģistrētās iemaksu algas ir intervālā Ls 160-200. Visvairāk vidējo iemaksu algu reģistrētas intervālā Ls 180-200 (110 gadījumi). Intervālos virs Ls 200 vidējām reģistrētajām iemaksu algām (strādājot) ir tendence vienmērīgi samazināties. Tīkmēr visos apdrošināšanas statusos vidējās reģistrētās iemaksu algas visbiežāk ir intervālā Ls 180-200 (267 gadījumi). Intervālā Ls 160-180 reģistrēti 136 gadījumi. Līdzīgi kā ar iemaksu algām strādājot, virs Ls 200 visos apdrošināšanas statusos tām ir tendence vienmērīgi samazināties.

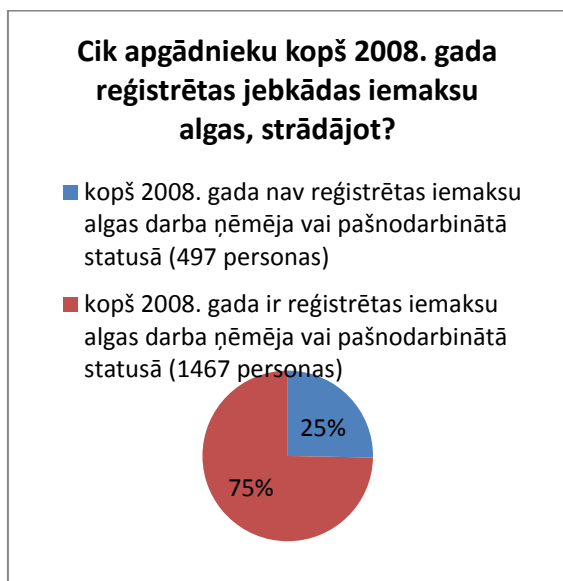

Grafiks 41

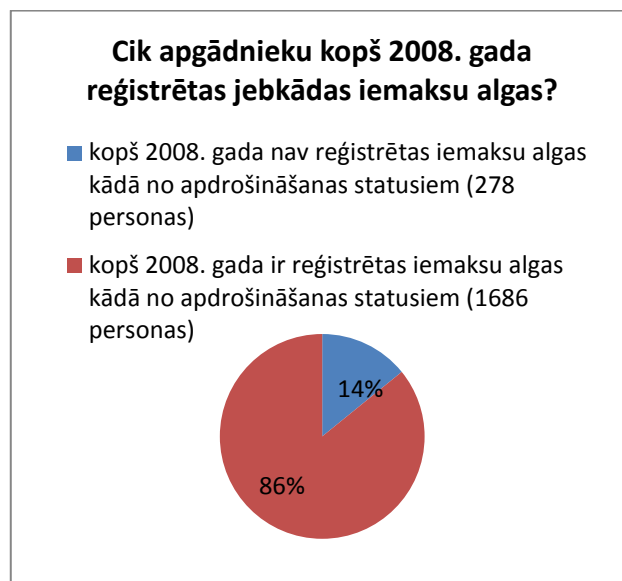
Zemāk uzrādītas, cik mirušo apgādnieku reģistrētas iemaksu algas kopš 2008. gada janvāra. Redzams, ka no visiem laikā no 2012. un 2013. gada pirmajā pusē mirušajiem apgādniekiem (1964 personām)) iemaksu algas kā darba ņēmējiem vai pašnodarbinātajiem kopš 2008. gada vispār nav reģistrētas 497 personām (jeb aptuveni 25% no kopskaita). Savukārt iemaksu

²³ Ņemot vērā, kā kopš 1996. gada mainījusies naudas vērtība, vidējais atalgojums valstī, inflācija, likumdošanas normas, minimālā alga u.tml. rādītāji, vidējās iemaksu algas var nebūt pietiekami informatīvs rādītājs. Tāpēc zemāk uzrādītas aprēķinātās vidējās iemaksu algas nevis no 1996. gada, bet 2008. gada. Vidējie iemaksu algu rādītāji par pēdējiem pieciem gadiem noteikti sniedz precīzāku ieskatu, kādas kopumā ir bijušas mirušo apgādnieku algas, kā arī ļauj konstatēt, kāda atalgojuma darbu mirušie apgādnieku visvairāk ir strādājuši.

algas visos apdrošināšanas statusos nav reģistrētas 278 personām jeb aptuveni 14% no mirušo apgādnieku kopskaita.

Grafiks 42

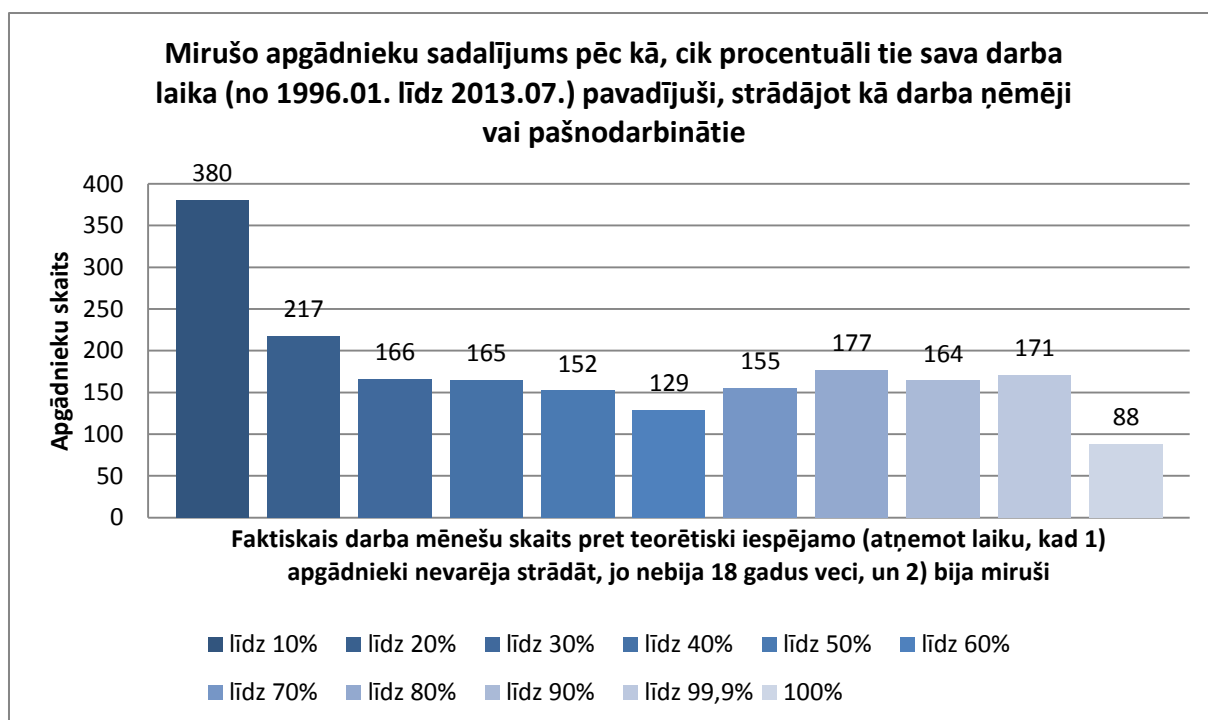
Grafiks 43

Zemāk visi mirušie apgādnieki sadalīti pēc tā, cik procentuāli laikā no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam²⁴ tiem reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā – t.i. procentuāli cik laika mirušie apgādnieki pavadījuši strādājot.²⁵ Redzams, ka kopš 1996. gada visvairāk mirušo apgādnieku (380) strādājuši tikai no 0 līdz 10% no sava nosacīti „iespējamā” laika.²⁶ Tam seko apgādnieki (217), kuri strādājuši tikai no 11 līdz 20% no sava laika. Pārējās pozīcijās apgādnieku skaits sadalīts salīdzinoši vienmērīgi, svārstoties no 166 (8%) apgādniekiem, kuri strādājuši no 21% līdz 30% sava laika, līdz 88 apgādniekiem, kuri strādājuši 100% no sava iespējamā darba laika.

²⁴ VSAA dati par iemaksu algām ir doti līdz 2013. gada jūlijam.

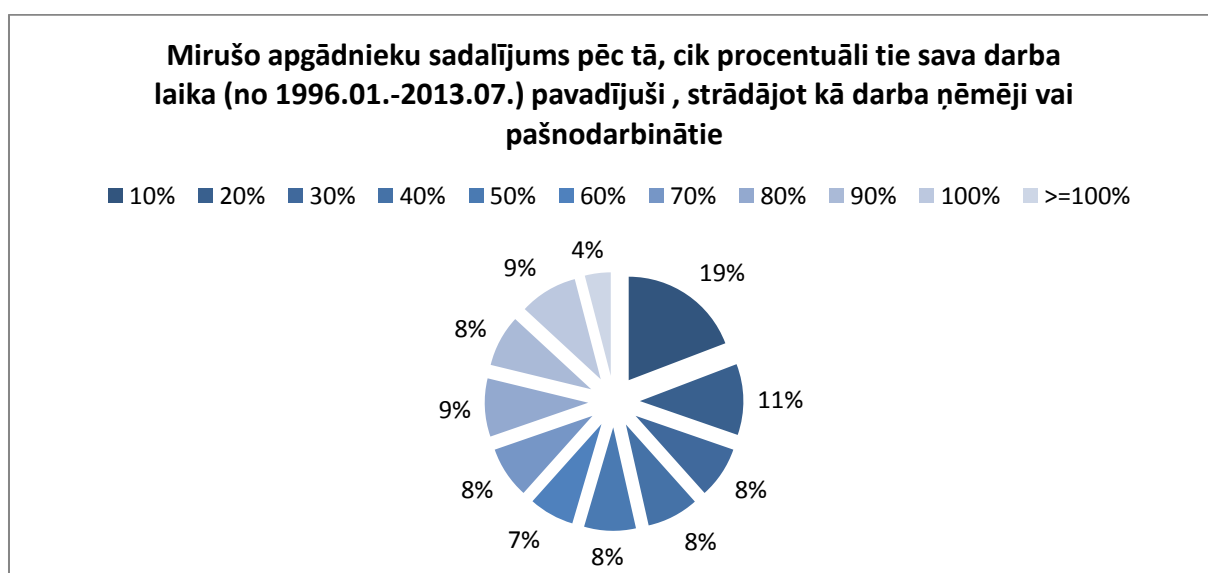
²⁵ Aprēķinā veiktas šādas darbības. Pirmkārt, aprēķināts, cik mēnešus sākot no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam katrai personai reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā. Otrkārt, aprēķināts reāli iespējamais mēnešu skaits, ko persona konkrētajā laika periodā (1996.01.-2013.07.) vispār ir varējusi strādāt (kā darba ņēmējs vai pašnodarbinātais) – vispirms no kopējā mēnešu skaita laika periodā no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam (211) atņemts mēnešu skaits no personas miršanas brīža līdz 2013. jūlijam; pēc tam no tā atņemts mēnešu skaits no 1996. gada janvāra līdz (atsevišķu personu) 18 gadu vecuma sasniegšanai – gadījumam, ja atsevišķām personām nav uzrādītas iemaksu algas tādēļ, ka šīs personas attiecīgajā brīdī vēl nebija sasniegušas 18 gadu vecumu. (Lai arī personas kļūst sociāli apdrošinātas no 15 gadu vecuma, 18 gadu sliekšnis izvēlēts kā sliekšnis, pieņemot, ka ap šo laiku personas visvairāk uzsāk pastāvīgas darba gaitas.) Visbeidzot, mēnešu skaits, kuros konkrētajai personai reģistrētas iemaksu algas strādājot kā darba ņēmējam vai pašnodarbinātajam, izdalīts ar iespējamo mēnešu skaitu, rezultātu pārvēršot procentuālā izteiksmē. Šeit un turpmāk – jāatzīmē, ka par mēnesi, kurā apgādnieks strādājis tiek uzskatīts arī mēnesis, kurā apgādnieks strādājis tikai vienu dienu (kurā reģistrēta vispār jebkāda iemaksu alga).

²⁶ Šajā grupā ietilpst arī apgādnieki, kuriem nav reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusos.

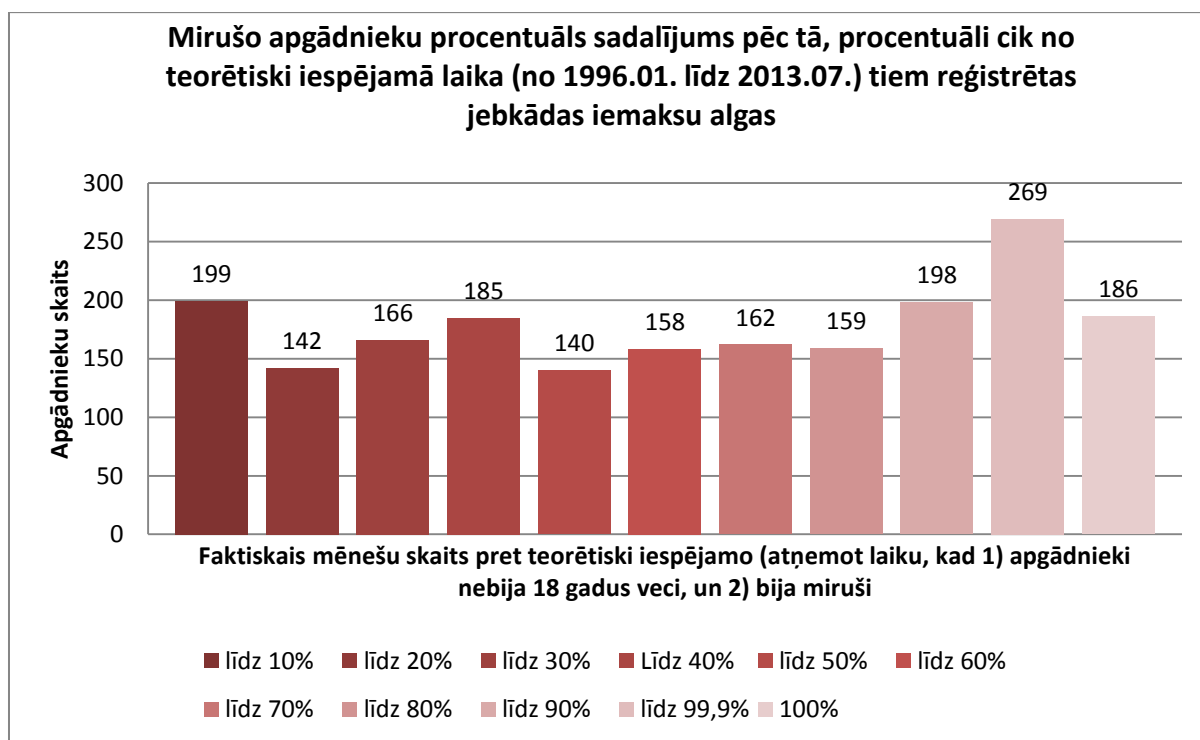
Grafiks 44

Labākai uzskatāmībai šī pati informācija attēlota grafiski citā veidā. Procentuālā attiecība no laika, ko mirušais strādājis kā darba ņēmējs vai pašnodarbinātais pret vispār iespējamo laiku, ko mirušais šajā laika periodā varēja strādāt, izteikta nevis gadījumu skaitā, bet procentuāli – kāda procentuāli ir šo gadījumu daļa no gadījumu kopskaita. Redzams, ka apgādnieki, kas strādājuši 10% no sava vispār iespējamā laika noteiktajā periodā sastāda teju piekto daļu jeb 19% no apgādnieku kopskaita.

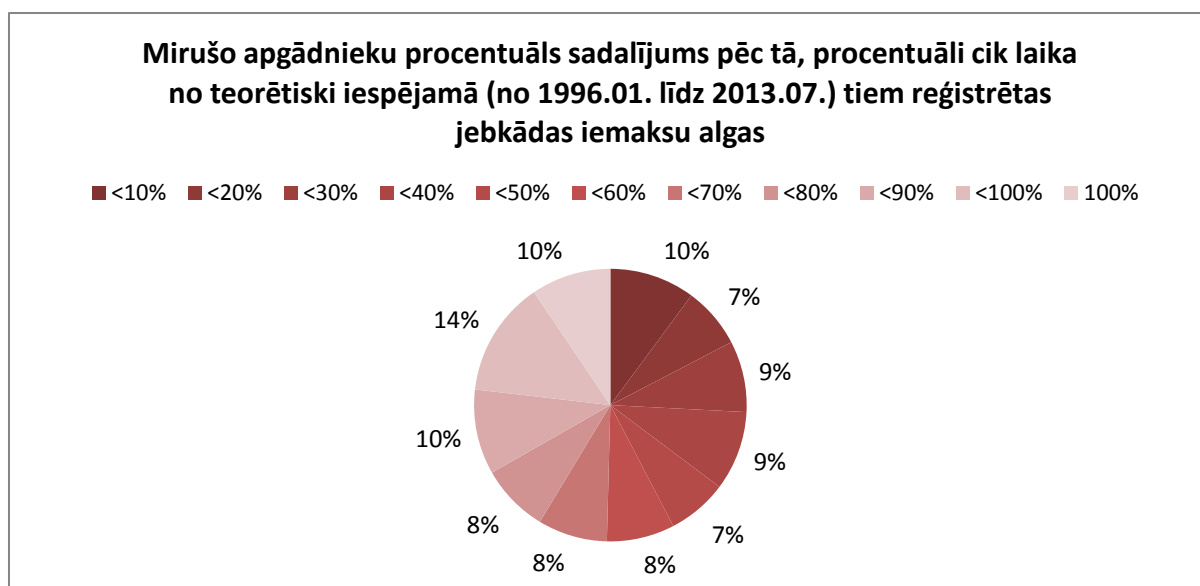
Grafiks 45

Zemāk attēlots mirušo apgādnieku sadalījums pēc tā, cik procentuāli no teorētiski iespējamā laika (no 1996.01.-2013.07) tiem reģistrētas iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos. Tātad grafikā parādīts, kādā mērā apgādājamajiem vispār ir bijušas reģistrētas iemaksu algas (jeb ienākumi) kādā no apdrošināšanas statusiem. Visvairāk mirušo apgādnieku (269 personas) ir intervālā 90-99,9% - procentuāli tik lielu daļu no sava „darba mūža” kopš 1996. gada tiem reģistrētas kāda veida iemaksu algas. Otrs biežākais intervāls ir 0-10%. Attiecīgi no 1996. gada 199 apgādniekiem reģistrētas iemaksu algas tikai 0-10% no sava „darba mūža” (kā precizēts iepriekš – no laika, kad tie bija kļuvuši 18 gadu veci, līdz miršanas brīdim). Apgādnieku sadalījums pa pārējām pozīcijām ir vienmērīgs.

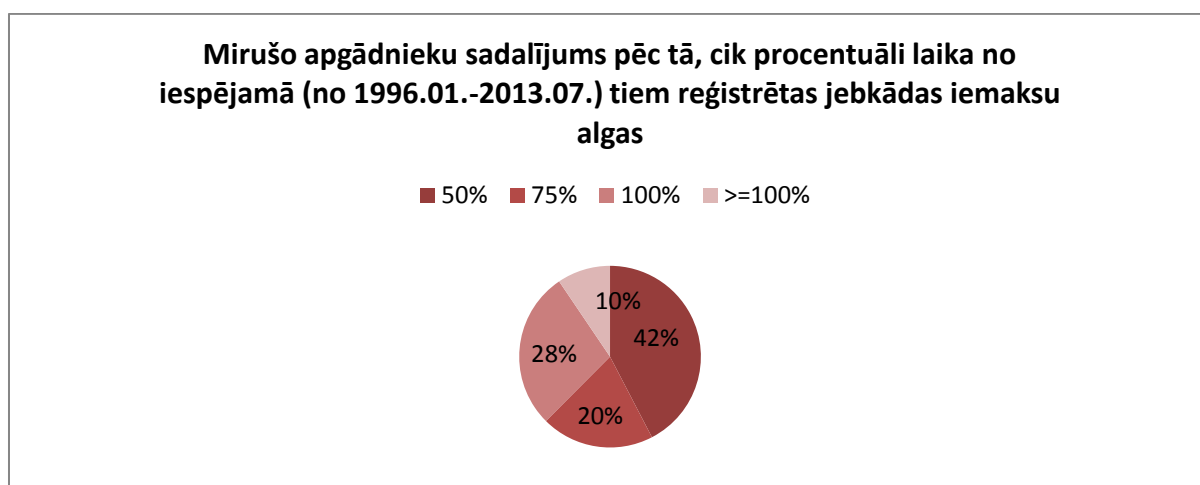
Grafiks 46

Labākai uzskatāmībai šī pati informācija attēloti procentuālā attiecībā – apgādnieku skaits noteiktajā intervālā (procentuāli cik mēnešus no iespējamā tiem reģistrētas jebkādas iemaksu algas visos apdrošināšanas veidos) pret apgādnieku kopskaitu. Zīmīgi – 42% apgādnieku reģistrētas jebkādas iemaksu algas (visos apdrošināšanas statusos) tikai līdz 50% no vispār iespējamā mēnešu skaita. Teju pusei no visiem mirušajiem apgādniekiem reģistrētas jebkādas iemaksu algas (visos apdrošināšanas statusos) vidēji tikai katrā otrajā mēnesī vai vēl retāk.

Grafiks 47

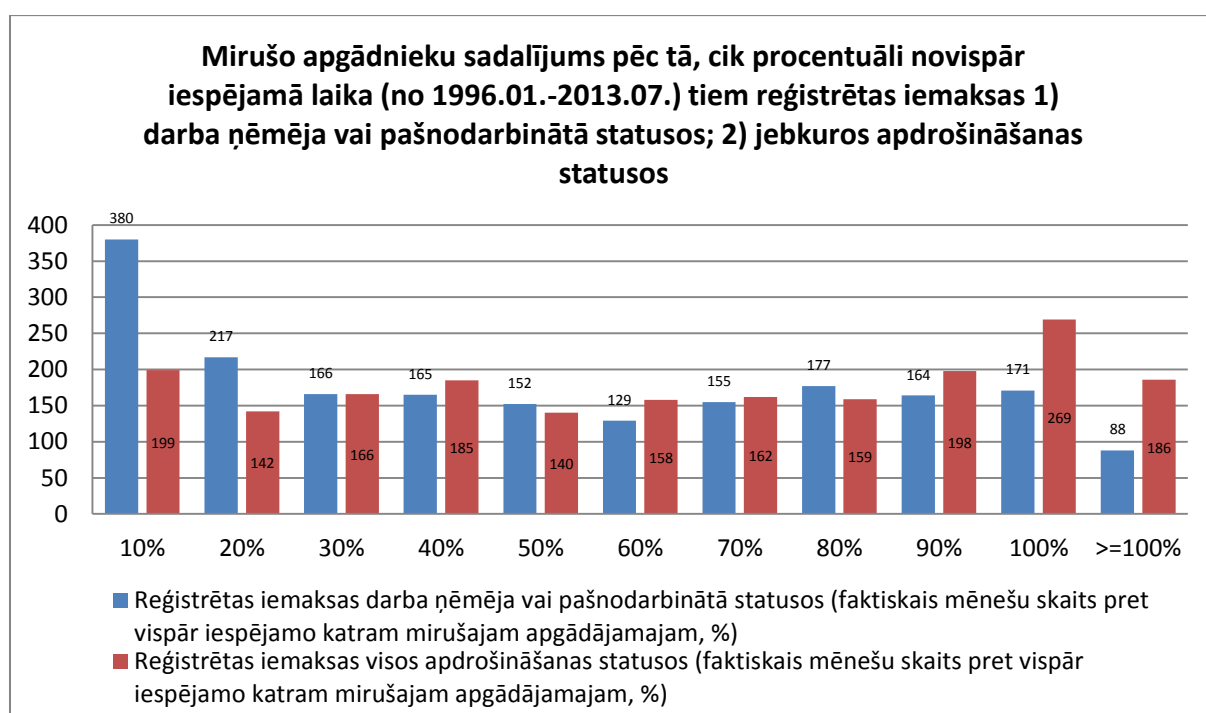
Labākai uzskatāmībai šī pati informācija attēlota ar atšķirīgiem intervāliem – apgādnieki, kuriem reģistrētas jebkādas iemaksu algas līdz 50%; 75%; 100% un 100% mēnešu skaita no vispār iespējamā.

Grafiks 48

Zemāk uzrādīts mirušo apgādnieku sadalījums gan pēc tā, cik procentuāli no vispār iespējamā laika (1996.01.-2013.07.) tiem reģistrētas iemaksu algas strādājot apmaksātu darbu, gan pēc tā, cik tiem reģistrētas iemaksu algas jebkādos apdrošināšanas statusos (ieskaitot arī iemaksu algas strādājot). Tādējādi iespējams salīdzināt iemaksu algas abās pozīcijās. Būtiskākā atšķirība vērojama intervālā līdz 10%. Iemaksu algas strādājot tikai līdz 10% no iespējamā laika reģistrētas 380 apgādniekiem, kamēr iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos 199 apgādniekiem. Otra būtiskākā atšķirība vērojama intervālā 90-99.9%, kur no iemaksu algas strādājot reģistrētas 171 apgādniekam, bet iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos 269 apgādniekam.

Būtiska tendence ir, ka palielinoties procentuālajai laika (mēnešu) attiecībai (laiks, kurā katram apgādniekam ir reģistrētas iemaksu algas, pret katram apgādniekam vispār iespējamo laiku), iemaksu algām visos apdrošināšanas statusos ir tendence pārsniegt iemaksu algas, darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusos. Tātad mazākajās procentu attiecībās iemaksu algas salīdzinoši biežāki ir gadījumi ar iemaksu algām strādājot, kamēr lielākajās procentu attiecībās salīdzinoši biežāki ir gadījumi strādāju UN saņemot iemaksas no valsts. Sevišķi izteikti pēdējā tendence iezīmējas intervālos no 90 līdz 99,9% un 100% (mēnešu skaits, kurā reģistrētas iemaksu algas, pret vispār iespējamo mēnešu skaitu (skatīt aprēķināšanas metodoloģiju iepriekš)).

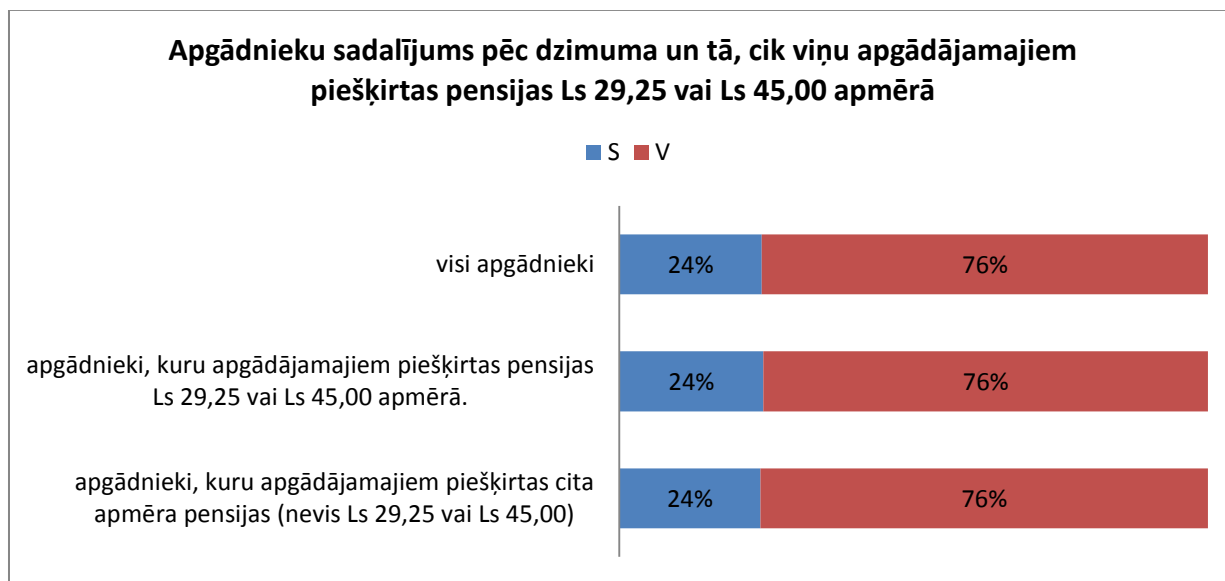

Grafiks 49

6. Apgādnieku, kuru apgādājamie saņēmuši pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, profils

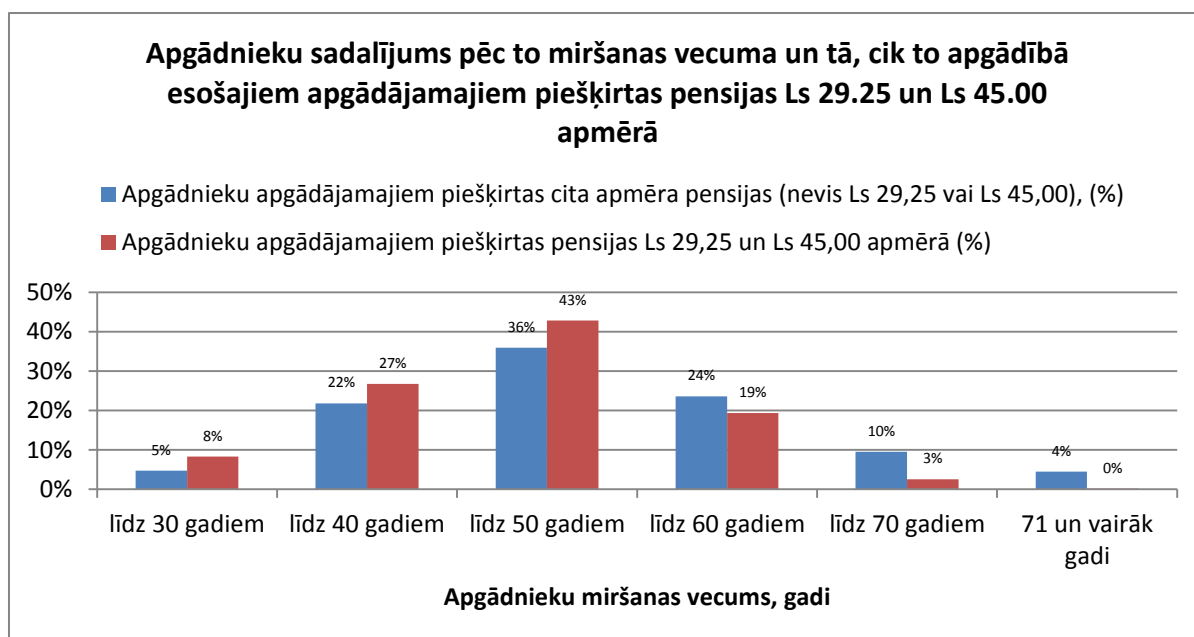
Kā minēts iepriekš, apgādājamajiem, kuri zaudējuši apgādnieku laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada jūnijam, visvairāk pensiju piešķirtas intervālā līdz Ls 30 (943 personas jeb 33% no apgādājamo kopskaita (2866 personas)) un Ls 40-50 apmērā (838 personas jeb 29% no kopskaita). Tikmēr jāatzīmē, ka uzkrītoši lielāko daļu šajos pensiju apmēra intervālos sastāda pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Ls 29.25 apmēra pensijas piešķirtas 924 personām jeb 32% no apgādājamo kopskaita (2866), savukārt pensijas Ls 45.00 apmērā piešķirtas 643 personām jeb 22% no apgādājamo kopskaita. Apgādājamo skaits, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā sastāda 1567 jeb 55% no apgādājamo kopskaita. Ņemot vērā ievērojamo Ls 29.25 un Ls 45.00 apmēra pensiju īpatsvaru, šajā nodaļā apskatīts apgādnieku, kuru apgādībā esošajiem apgādājamajiem piešķirtas šo apmēru pensijas, statistiskais profils.

Zemāk parādīts mirušo apgādnieku sadalījums pēc dzimuma un tā, cik no viņu apgādājamajiem saņem minimāli noteiktās pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00. Redzams, ka dalījumā pēc dzimuma starp mirušajiem apgādniekiem-vīriešiem un sievietēm atšķirību nav – minimālā apmēra pensijas piešķirtas 24% mirušo apgādnieču-sieviešu apgādājamajiem un 76% mirušo apgādnieku-vīriešu apgādājamajiem (tas tikai ļauj secināt, ka konkrētajā griezumā apgādnieku dzimumam nav nozīmes).

Grafiks 50

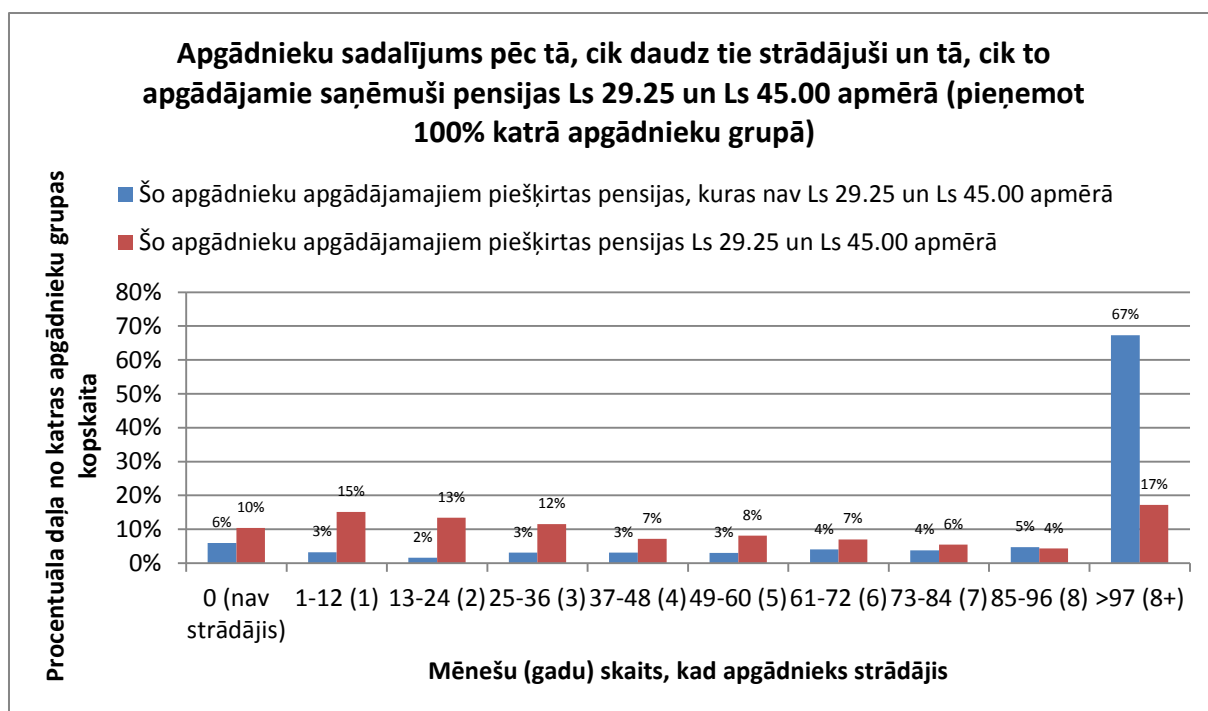
Zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc to miršanas vecuma un tā, cik to apgādībā esošajiem apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Kā redzams, zemākajos apgādnieku miršanas vecuma intervālos (līdz 50 gadu vecumam), apgādnieku apgādībā esošo apgādājamo īpatsvars, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, nedaudz pārsniedz apgādājamo īpatsvaru, kuriem piešķirtas cita apmēra pensijas – tāpat apgādnieku, kuri ir miruši salīdzinoši mazākā vecumā, apgādībā ir salīdzinoši vairāk apgādājamo, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Savukārt, ja apgādnieka miršanas vecums ir bijis lielāks par 50 gadiem, to apgādībā esošajiem apgādājamajiem salīdzinoši biežāk piešķirtas pensijas, kuras nav Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā – visbiežāk lielāka apmēra pensijas. Īpaši liela atšķirība starp apgādājamajiem, kuriem piešķirta Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmēra pensija vērojama, apgādnieku vecuma intervālā 61-70 gadi. Tikai 3% šajā vecuma intervālā esošo piešķirtas minimālā apmēra pensijas, kamēr cita apmēra pensijas – 10%.

Grafiks 51

Zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc tā, cik daudz (mēnešu, gadu) tie kopumā strādājuši,²⁷ un tā, cik to apgādājamie saņēmuši pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Kopumā iezīmējas tendence, ka apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālā” apmēra pensijas, strādājuši salīdzinoši mazāk (procentuāli no apgādnieku skaita konkrētajā grupā) par apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā. Piemēram, apgādājamo apgādnieku, kuriem piešķirtas „minimālās” pensijas, apgādnieki intervālā 1-12 mēneši strādājuši piecas reizes biežāk, intervālā 13-14 mēneši sešas ar pusi reizes biežāk, intervālā 25-36 mēneši 4 reizes biežāk.

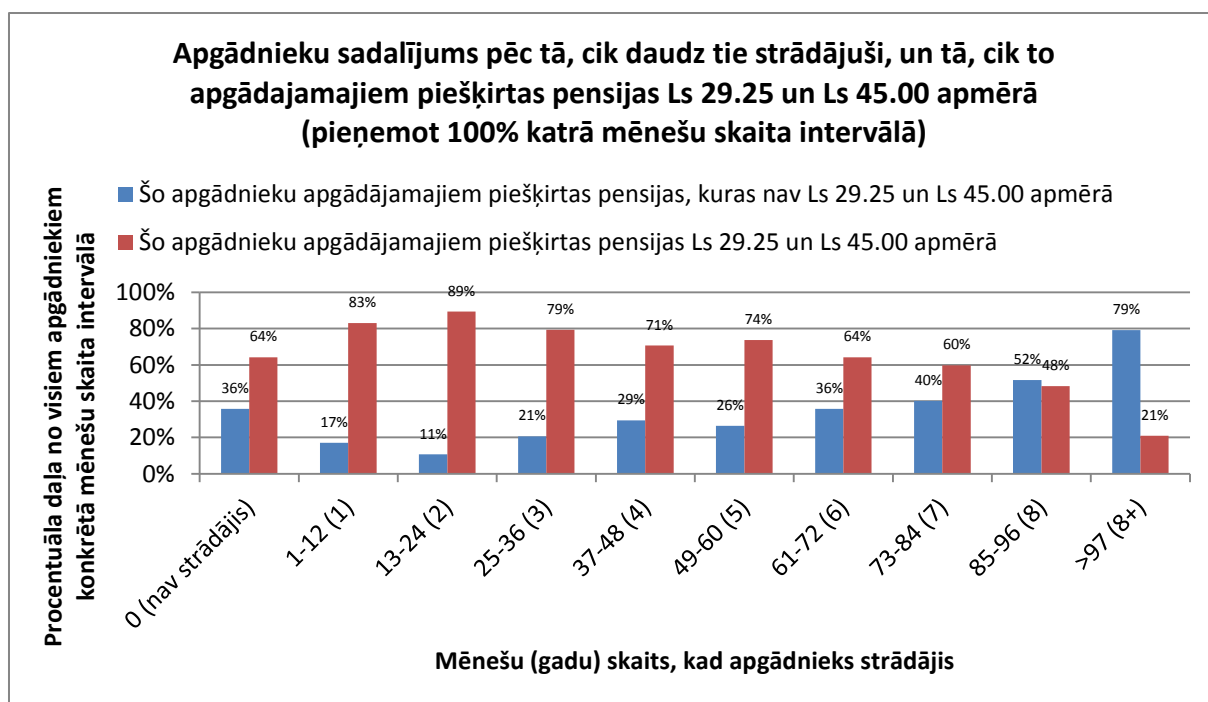
²⁷ Aprēķinā ņemts vērā kopējais mēnešu skaits, kad apgādniekiem reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā.

Grafiks 52

Papildinoši iepriekšējam grafikam – zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc tā, cik daudz (mēnešu, gadu) tie kopumā strādājuši,²⁸ un tā, cik to apgādājamie saņēmuši pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, taču pieņemot 100% katrā nostrādāto mēnešu skaita intervālā (t.i. abās apgādnieku grupās). Kopumā iezīmējas līdzīga tendence kā iepriekšējā grafikā – apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālā” apmēra pensijas, strādājuši salīdzinoši mazāk (procentuāli no apgādnieku skaita konkrētajā grupā) par apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā. Īpaši izteikti šī tendence vērojama zemākajos nostrādāto mēnešu skaita intervālos.

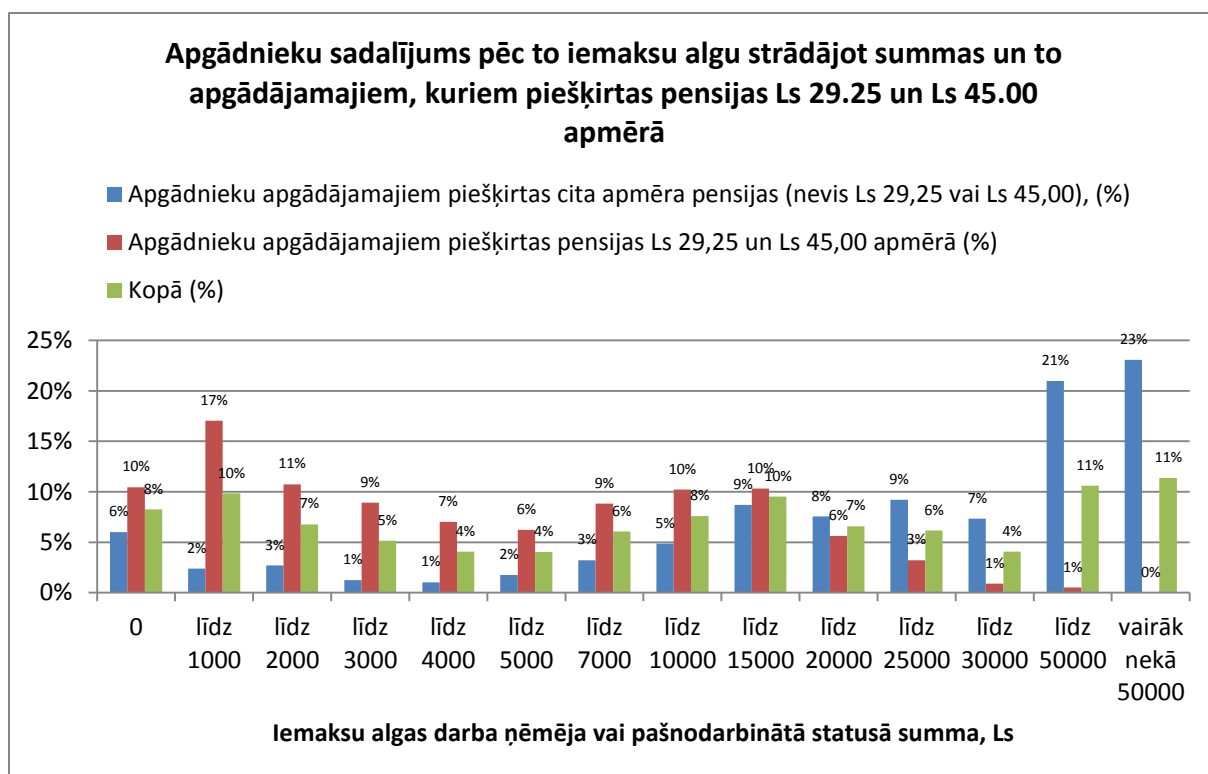
²⁸ Aprēķinā ņemts vērā kopējais mēnešu skaits, kad apgādniekiem reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā.

Grafiks 53

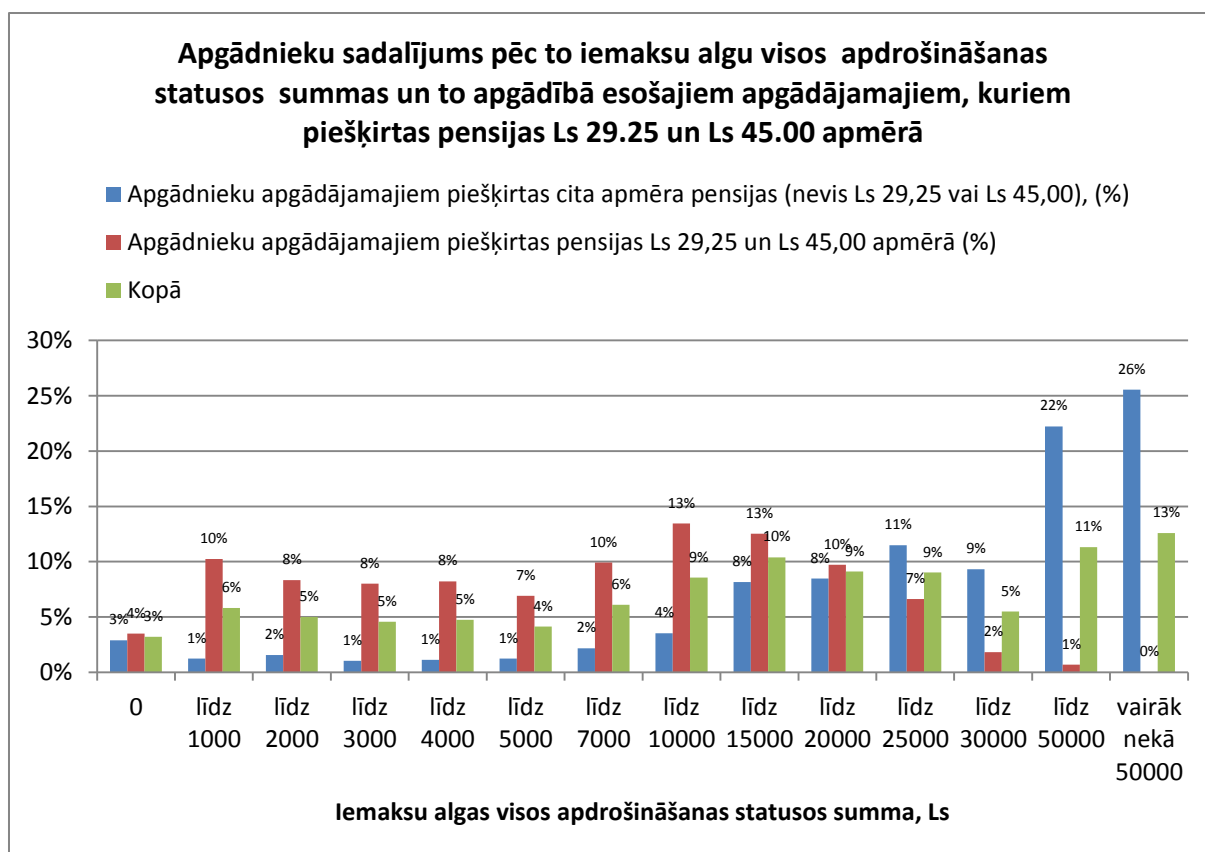
Zemāk norādīts apgādnieku sadalījums pēc to iemaksu algu summas (no 1996.01 līdz 2013.07) strādājot algotu darbu un apgādnieku apgādībā esošajiem apgādājamajiem, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Kopumā iezīmējas tendence, ka apgādnieku, kuriem ir salīdzinoši zema (attiecībā pret pārējiem apgādniekiem) iemaksu algu darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā summa, apgādībā esošajiem apgādājamajiem biežāk piešķirtas pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā. Savukārt, apgādnieku, kuriem reģistrēta salīdzinoši augsta iemaksu algu strādājot summa, apgādībā esošajiem apgādājamajiem pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 piešķirtas salīdzinoši retāk.²⁹ Visbiežāk pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā piešķirtas apgādājamajiem, kuru apgādniekiem reģistrētas viszemākās iemaksu algu summas strādājot – vai nu iemaksu algas nav reģistrētas vispār, vai intervālos Ls 0-1000 un Ls 1001-2000 (tā ir iemaksu algu summa par visu periodu no 1996.01 līdz 2013.07).

²⁹ Protams, jāatzīmē, ka šeit iezīmētajām tendencēm ir jēga tikai (un tāpēc tās jāskata) tikai salīdzinošā perspektīvā.

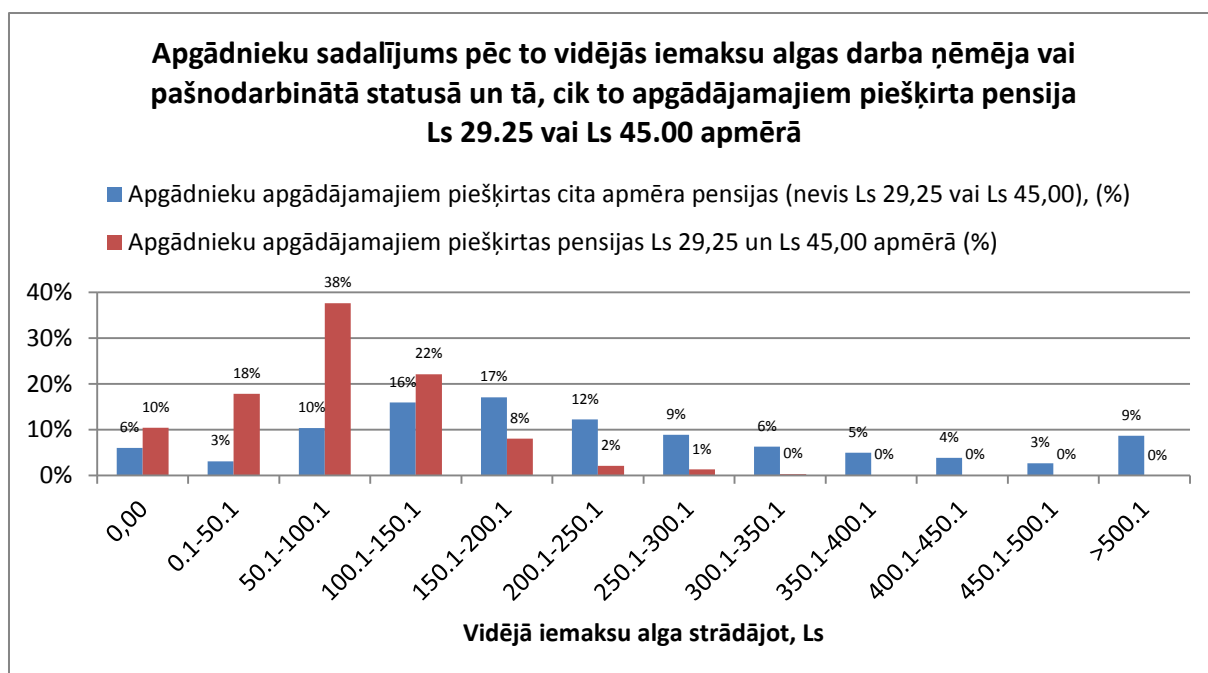
Grafiks 54

Nedaudz atšķirīga tendence iezīmējas arī attiecībā uz iemaksu algu summu visos apdrošināšanas statusos. Pieaugot apgādnieku iemaksu algu summai (līdz Ls 10000) visos apdrošināšanas statusos pieaug arī šo apgādnieku (apgādībā esošo) apgādājamo īpatsvars, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Tikmēr visbiežāk pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā piešķirtas tiem apgādājamajiem, kuru apgādniekiem reģistrētas iemaksu algas summas intervālos Ls 7001 – 10 000 un Ls 10 001 – 15 000 (nevis zemākajos intervālos kā attiecībā uz iemaksu algām strādājot (skatīt iepriekš)). Intervālā Ls 10 001 - 15 000 (skatīt iepriekš), pieaugot apgādnieku iemaksu algu summai, apgādībā esošo apgādājamo, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, īpatsvaram ir tendence samazināties.

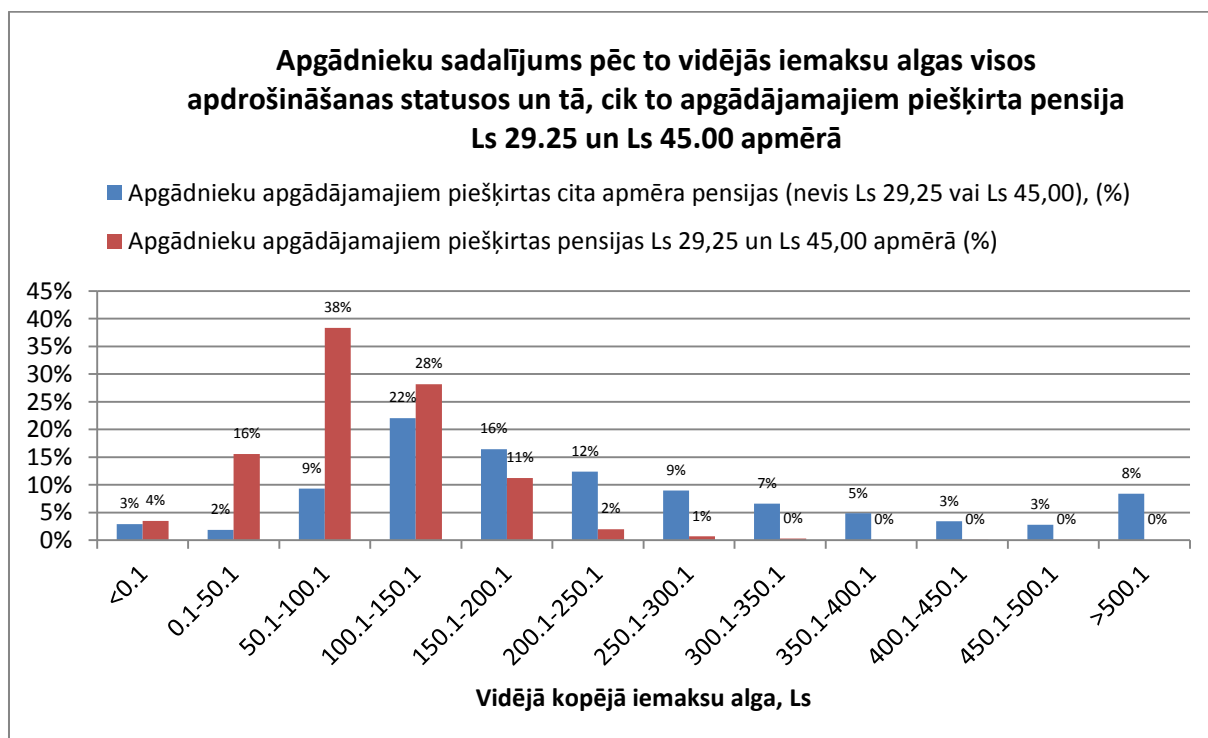
Grafiks 55

Zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc to vidējās iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā (1996.01.-2013.07.) un tā, cik to apgādājamajiem piešķirta pensija Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Redzams, ka lielākajam īpatsvaram (38%) apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, vidējā iemaksu alga strādājot algotu darbu reģistrēta intervālā Ls 50-100. 22% apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, vidējā iemaksu alga strādājot reģistrēta intervālā Ls 100-150.

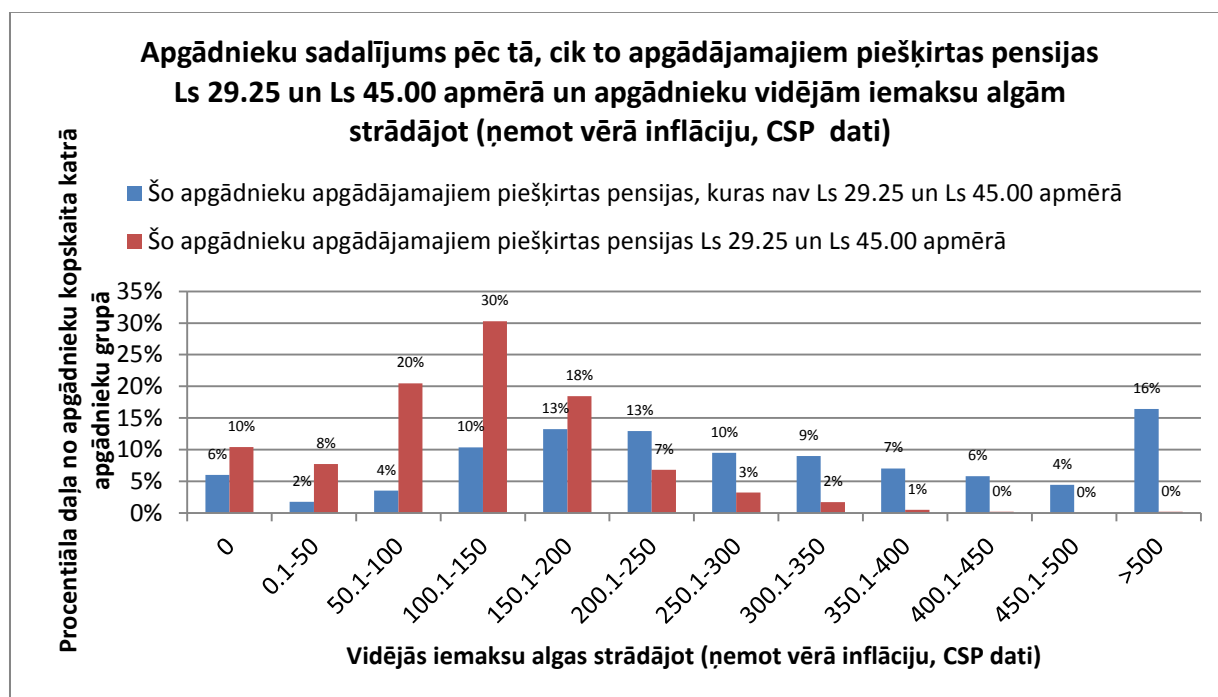
Grafiks 56

Sekojoši parādīts apgādnieku sadalījums pēc to vidējās iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos un tā, cik to apgādājamajiem piešķirta pensija Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Iezīmējas līdzīga tendence, kā saistībā ar vidējām iemaksu algām strādājot (skatīt iepriekš). Lielākais īpatsvars apgādnieku (38%), kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, vidējā iemaksu alga visos apdrošināšanas statusos reģistrēta intervālā Ls 50-100. Savukārt 28% apgādniekiem – intervālā Ls 100-150.

Grafiks 57

Papildinot iepriekšējos grafikus (par iemaksu algām strādājot) – zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc tā, cik to apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, un apgādājamo vidējām iemaksu algām strādājot, taču ņemot vērā to, kā mainījušās patēriņa cenas.³⁰ Salīdzinot ar „neizlīdzinātajiem” datiem saskaņā ar patēriņa cenu izmaiņām, būtiskākā atšķirība ir tāda, ka visvairāk apgādnieku ir nevis intervālā Ls 50.1 – 100, bet Ls 150.01 – 200.

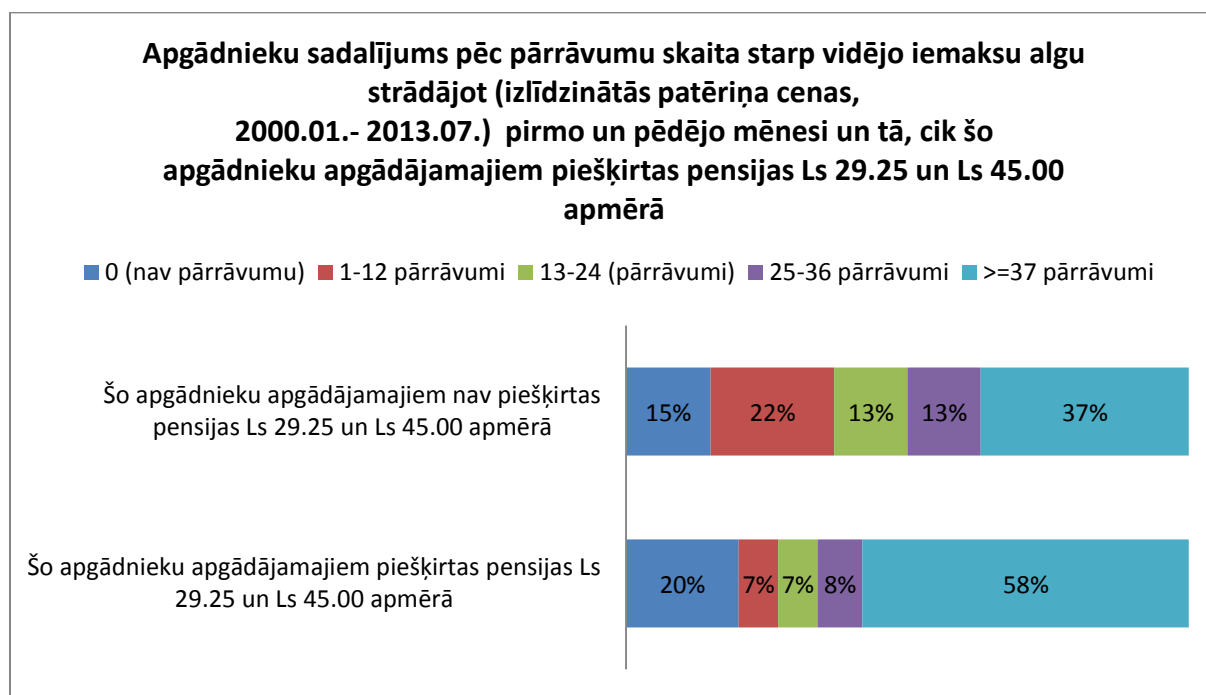

Grafiks 58

Zemāk attēlots apgādnieku sadalījums pēc pārrāvumu skaita starp šo iemaksu algu strādājot (izlīdzinātie dati, ņemot vērā patēriņa cenu pieaugumu, 2000.01.-2013.07.) un tā, cik apgādnieku apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Šis rādījums ļauj iegūt priekšstatu par to, cik regulāri apgādnieki strādājuši, vai starp to iemaksu algām reģistrēti pārtraukumi, un vai šajā dinamikā iezīmējas kādas sakarības vidējo iemaksu algu apmēra griezumā. Kā redzams grafikā zemāk, no apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, īpaši liels īpatsvars ir tādu, kuriem ir salīdzinoši vairāk pārrāvumu starp reģistrētajām iemaksu algām strādājot. Tāpat redzams, ka pārrāvumu skaits intervālā „37 un vairāk” biežāk konstatēts apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā (salīdzinot ar tiem

³⁰ Lai apgādnieku dažādu periodu iemaksu algas strādājot salīdzināmas, tās pārrēķinātas piemērojot patēriņa cenu indeksu (CSP dati). Saskaņā ar CSP pieņemot, ka 2000. gadā patēriņa cenas ir pielīdzināmas atzīmei „100”, 2012. gadā, patēriņa cenas ir pieaugušas līdz atzīmei „180.4”. Attiecīgi pieņemot, ka atzīme „100” ir sasniegta 2012. gadā, 2000. gadā, patēriņa cenas pielīdzināmas atzīmei „55.4”. Tātad laikā no 2000. līdz 2012. gadam patēriņa cenas pieaugušas teju divas reizes. Aprēķinos pieņemts, ka salīdzinoši ar 2012. gadu, 2013. gadā patēriņa cenas nav mainījušās (datu trūkuma dēļ).

apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā). Tīkmēr starp apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, par trešdaļu ir vairāk tādu, kuru iemaksu algās strādājot (2000.01.-2013.07.) vispār nav pārrāvumu. Kopumā gan iezīmējas tendence, ka tie apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, strādājuši salīdzinoši neregulārāk, ar salīdzinoši biežākiem dīkstāves periodiem.

Grafiks 59

7. Korelācijas

Zemāk apskatītas korelācijas starp būtiskākajiem parametriem

Korelācija līdz 0.2	Ļoti vāja
Korelācija no 0.2-0.4	Vāja
Korelācija no 0.4-0.7	Vidēji cieša
Korelācija virs 0.7	Cieša

a) Korelācija starp apgādnieka faktiskā kopējo stāžu pirms un pēc 1996. gada un piešķirto pensiju (visiem) apgādājamajiem **0.271**

Apgādniekam pie saistīto apgādājamo piešķirto apmēru summa, Ls	stāžs									Kopā
	0	līdz 5	līdz 10	līdz 15	līdz 20	līdz 25	līdz 30	līdz 35	vairāk	
0-50	57%	60%	40%	41%	39%	39%	32%	4%	0%	38%
50-100	39%	33%	44%	42%	35%	36%	40%	58%	55%	41%
100-150	4%	6%	12%	13%	15%	10%	1%	17%	25%	12%

150-200	0%	1%	2%	1%	6%	8%	7%	6%	9%	%
200-250	0%	0%	1%	1%	1%	1%	4%	5%	4%	2%
>250	0%	0%	1%	2%	3%	5%	5%	10%	7%	3%

b) Korelācija starp apgādnieka faktisko kopējo stāžu pēc 1996. gada un piešķirto pensiju (visiem) apgādājamiem **0.373**

c) Korelācija starp apgādnieku miršanas vecumu un piešķirto pensiju uz (visiem) apgādājamiem **0.046**

Apgādniekam piesaistīto apgādājamo piešķirto apmēru summa, Ls	līdz 30 gadiem	līdz 40 gadiem	līdz 50 gadiem	līdz 60 gadiem	līdz 70 gadiem	71 un vairāk gadi	Kopā
0-0	48%	37%	40%	40%	20%	4%	38%
50-100	40%	39%	38%	41%	55%	76%	41%
100-150	9%	15%	12%	10%	15%	13%	12%
150-200	0%	4%	6%	3%	6%	2%	4%
200-250	2%	2%	1%	3%	2%	0%	2%
>250	1%	3%	3%	4%	3%	4%	3%

d) Korelācija starp apgādājamo, kuriem piešķirta AZG pensija, skaitu uz vienu apgādnieku un piešķirto summu uz visiem apgādājamiem

0.284

Lai arī tabulā iezīmējas neliela tendence, ka, jo vairāk apgādājamo, jo lielāka summa, jāņem vērā, ka lielākajai daļai apgādnieku ir tikai 1 apgādājamais, par kuru tiek piešķirta pensija

Apgādniekam piesaistīto apgādājamo piešķirto apmēru summa, Ls	1	2	3	4 un vairāk	Kopā
0-50	55%	0%	0%	0%	38%
50-100	31%	68%	68%	0%	41%
100-150	8%	13%	20%	86%	12%
150-200	3%	9%	2%	7%	4%

200-250	1%	3%	3%	4%	2%
>250	2%	6%	7%	4%	3%

d) Korelācija starp apgādnieku miršanas vecumu un apgādājamo skaitu

-0.176

Vecums	1	2	3	4 un vairāk	Kopā
līdz 30 gadiem	7%	6%	6%	5%	7%
līdz 40 gadiem	20%	32%	35%	39%	24%
līdz 50 gadiem	36%	46%	47%	44%	39%
līdz 60 gadiem	26%	13%	12%	9%	21%
līdz 70 gadiem	8%	3%	1%	2%	6%
71 un vairāk gadi	3%	0%	0%	2%	2%

e) Korelācija starp apgādnieka kopējo stāžu un apgādnieka miršanas vecumu

0.7313

Vecums gr	stāžs	0	līdz 5	līdz 10	līdz 15	līdz 20	līdz 25	līdz 30	līdz 35	vairāk	Kopā
līdz 30 gadiem		20%	22%	14%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	7%
līdz 40 gadiem		29%	41%	50%	38%	22%	5%	0%	0%	0%	24%
līdz 50 gadiem		51%	31%	30%	45%	56%	60%	52%	16%	0%	39%
līdz 60 gadiem		0%	6%	6%	13%	19%	26%	40%	67%	40%	21%
līdz 70 gadiem		0%	0%	0%	2%	2%	6%	6%	11%	42%	6%
71 un vairāk gadi		0%	0%	0%	1%	0%	3%	1%	6%	18%	2%

f) korelācija starp kopējo iemaksu algu (visos apdrošināšanas statusos) summām un par apgādniekiem piešķirto pensijas apmēru (uz visiem apgādājamajiem)

0.8304

iemaksu alga kopā gr	0	50-100	100-150	150-200	200-250	>250
0	3%	4%	2%	0%	0%	0%
līdz 1000	9%	5%	2%	0%	0%	0%
līdz 2000	8%	4%	2%	0%	0%	0%

līdz 3000	7%	4%	2%	2%	0%	0%
līdz 4000	7%	4%	3%	0%	0%	0%
līdz 5000	7%	3%	1%	1%	0%	0%
līdz 7000	9%	5%	4%	1%	0%	0%
līdz 10000	12%	9%	3%	0%	0%	2%
līdz 15000	14%	10%	6%	0%	3%	0%
līdz 20000	10%	11%	4%	2%	3%	0%
līdz 25000	9%	12%	5%	1%	3%	2%
līdz 30000	3%	8%	7%	5%	0%	0%
līdz 50000	1%	15%	30%	20%	11%	2%
vairāk nekā 50000	0%	4%	30%	67%	81%	95%

g) korelācija starp apgādnieku iemaksu algas darbaņēmēja un pašnodarbinātā statusos summas un apgādnieku piešķirto pensijas apmēru (uz visiem apgādājamajiem)

0.8312

iemaksu alga darbs gr	0-50	50-100	100-150	150-200	200-250	>250
0	9%	11%	3%	0%	0%	0%
līdz 1000	15%	9%	4%	0%	0%	0%
līdz 2000	10%	7%	2%	1%	0%	0%
līdz 3000	7%	5%	4%	2%	0%	0%
līdz 4000	6%	4%	1%	0%	0%	0%
līdz 5000	6%	3%	2%	0%	0%	2%
līdz 7000	10%	5%	2%	1%	0%	0%
līdz 10000	10%	8%	3%	0%	3%	0%
līdz 15000	12%	10%	7%	0%	0%	0%
līdz 20000	7%	8%	4%	2%	6%	2%
līdz 25000	4%	9%	6%	4%	0%	0%
līdz 30000	2%	5%	7%	9%	0%	0%
līdz 50000	1%	14%	30%	15%	11%	2%
vairāk nekā 50000	0%	3%	24%	66%	81%	95%

8. Statistiskās analīzes kopsavilkums

8.1. AZG pensiju vispārējās tendences

No 2008. līdz 2012. gada³¹ būtiski krities gan kopējais uzskaitē esošo AZG pensiju saņēmēju (kuri formāli saņem AZG pensiju) (16%), gan apgādājamo (par kuriem piešķirta AZG pensija (16%), gan mirušo apgādnieku skaits (izrietot no kuru iemaksu algām, aprēķināta AZG pensija

³¹ Visos gados izmantoti decembra statistikas dati. 2013. gadā izmantoti jūnija statistikas dati.

apgādājamajiem (18%). Salīdzinot 2012. un 2013. gadu, visās trīs grupās gan vērojams niecīgs pieaugums (lappusē Nr. 4). No 2008. – 2012. gadam ievērojami krities arī pensiju saņēmēju, apgādājamo un mirušo apgādnieku skaits arī jaunpiešķirto AZG pensiju griezumā. Pensijas (formālo) saņēmēju skaits krities no 3569 līdz 2296 (par 36%), apgādājamo skaits krities no 4052 līdz 2675 (par 34%), kamēr mirušo apgādnieku skaits krities no 3244 uz 2026 (par 38%).³² Tīkmēr, pieņemot, ka 2013. gada otrajā pusē rādītāji būtu tieši tādi paši kā pirmajā, var secināt, ka salīdzinot ar 2012. gadu, 2013. gadā par 11% audzis apgādājamo skaits, kuriem AZG pensijas ir jaunpiešķirtas – (lappusē Nr. 13).³³

Vienīgā personu grupa, kuras locekļu skaits kopš 2008. gada ievērojami audzis, ir invalīdi. To skaits no 2008. līdz 2013. gadam kāpis par 37%. Sevišķi izteikts palielinājums bijis vērojams 2012. gadā. Tīkmēr būtiski sarucis bērnu-invalīdu īpatsvars. Ja 2008. gadā no kopējā invalīdu skaita (1941 personas) bērni-invalīdi bija 395 (jeb 20%), tad 2013. gada jūnijā šī proporcija saruka līdz 14%. Kamēr bērnu-invalīdu skaits auga par 12%, kopējais invalīdu skaits – par 37% - lappusē Nr. 6).

8.2. Apgādājamie

Apgādājamo statistiskais profils. No kopumā 2866 apgādājamajiem³⁴, kuriem piešķirtas AZG pensijas, 2844 (99%) apgādājamo ir miris viens apgādnieks, bet 22 (1%) miruši abi. 148 (5%) no visiem apgādājamajiem ir invalīdi. 1454 (49%) apgādājamo ir vīrieši; 1412 (51%) sievietes. Pēc vecuma visvairāk apgādājamo ir vecumā no 18 līdz 20 gadiem.³⁵ Apgādājamo skaitam ir tendence pieaugt tieši proporcionāli apgādājamo vecumam. Visvairāk apgādnieku ir 19 gadu vecumā (193 personas) un 18 gadu vecumā (192 personas) – t.i. katrā gadījumā aptuveni 7% no kopskaita. Vecumā virs 19 gadiem apgādājamo skaitam ir tendence samazināties – (lappusē Nr. 19).

Skatot visus apgādājamuos pēc vecuma, visvairāk personu (par kuriem piešķirta AZG pensija) ietilpst vecuma intervālā 15 līdz 24 gadi (2013. gada jūnijā). Salīdzinoši ar 2008. gadu īpaši liels kritums vērojams apgādājamo vecumā intervālā 15-19 gadi (tas krities par 39% - no 12.1 uz 7.4 tūkstošiem personu). Tīkmēr vecuma intervālā 20-24 gadi apgādājamo skaits, kuriem piešķirtas AZG pensijas, ir pieaudzis par 22% – no 5362 apgādājamajiem (2008. gada decembrī) līdz 6549 apgādājamajiem (2013. gada jūnijā) – (lappusē Nr. 6).

³² Dati par 2013. gadu nav tieši pielīdzināmi iepriekšējiem gadiem, jo apskata tikai gada pirmo pusi. Tāpēc uzrādītais personu skaits visās trīs pozīcijās ir aptuveni uz pusi mazāks.

³³ Šeit un turpmāk norādīts lappuses numurs, kurā atrodas attiecīgā nodaļa un tabulas. Norāde ir aktīva (aktīva saite).

³⁴ Kā minēts iepriekš, šajā aprēķinā izmantoti dati par apgādājamajiem, kuru apgādnieks miris laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam.

³⁵ Apgādājamo patreizējais vecums aprēķināts pētījuma veikšanas brīdī, t.i. 15.10.2013.

Jaunpiešķirto pensiju griezumā – no 2008. līdz 2013. gadam apgādājamo skaits vecuma intervālā 0-14 gadi (kuriem piešķirtas AZG pensijas) ir nedaudz pieaudzis (ja pieņem, ka 2013. gada otrajā pusē jaunpiešķirto pensiju skaits būtu tāds pats kā pirmajā). Tikmēr apgādājamo vecumā virs 15 gadiem skaitam ir tendence samazināties – (lappusē Nr. 13).

Skatot invalīdus pēc vecuma, līdz 29 gadu vecumam invalīdu skaits ir tieši proporcionāls invalīdu vecumam. Visvairāk invalīdu, kas saņem AZG pensiju, ir vecuma intervālos 20-24 gadi (560 personas) un 25-29 gadi (562 personas) – t.i. aptuveni 18% no invalīdu kopskaita (3058 personām). Bērnu-invalīdu (par tādiem uzskatāmi invalīdi līdz 18 gadu vecumam) skaits pieaug proporcionāli to vecumam – (lappusē Nr. 22).

8.3. Apgādnieki

Dalījumā pēc dzimuma starp mirušajiem apgādniekiem³⁶ ievērojami dominē vīrieši (aptuveni 76%). No visiem mirušajiem apgādniekiem (1964) sieviešu ir tikai 476 personas jeb aptuveni 24% no apgādnieku kopskaita. Vīriešu skaits būtiski pārsniedz sieviešu skaitu visos vecuma intervālos. Īpaši izteikti šī tendence ir novērojama vecuma intervālā 41-50 gadi, kur vīriešu skaits (592) pārsniedz sieviešu skaitu (182) vairāk nekā trīs reizes, kā arī vecuma intervālā 50-60 gadi, kur vīriešu skaits (335) pārsniedz sieviešu skaitu (86) aptuveni četras reizes. Skatot pēc miršanas vecuma, mirušo apgādnieku profils atšķiras no visu mirušo Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju profila. Mirušo apgādnieku griezumā visvairāk personu reģistrētas miršanas vecuma intervālā 41-50 gadi, kamēr visu mirušo iedzīvotāju griezumā, visvairāk mirušu vīriešu ir vecuma intervālā 70-74 gadi (7.3% no apgādnieku kopskaita), bet mirušu sieviešu – intervālā 80-84 gadi (11.2%) un „85 gadi un vairāk” (18.6%) – (lappusē Nr. 23).

Skatot apgādniekus pēc dzimuma un uz visiem to apgādājamajiem piešķirtā pensijas apmēra, iezīmējas tendence, ka par mirušajām apgādniecēm-sievietēm salīdzinoši biežāk piešķirtas pensijas zemāka apmēra intervālos – t.i. Ls 0-50 Ls, un Ls 50-100, kamēr par vīriešiem salīdzinoši biežāk piešķirtas pensijas augstāku apmēru intervālos – t.i. visos intervālos virs Ls 100. Piemēram, pensiju apmēra intervālā Ls 0-50 visām mirušajām apgādniecēm sievietēm pensijas piešķirtas 39% gadījumu, kamēr vīriešiem – 37%. Tikmēr intervālā Ls 100-150 sievietēm sastāda 10%, kamēr vīriešiem 13%. Skatot apgādniekus pēc dzimuma un stāža, starp vīriešiem un sievietēm kopumā būtisku atšķirību nav. Ievērojami gan atšķiras vīriešu un sieviešu sadalījums stāža pozīcijā „0”; t.i. mazāk par vienu gadu – tāds stāžs reģistrēts 47 vīriešiem un tikai 2 sievietēm - (lappusē Nr. 23).

Skatot apgādniekus pēc vecuma, visvairāk apgādnieku miruši (laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam) vecuma intervālā 40-45 gadi (390 personas jeb aptuveni 20% no mirušo kopskaita) un vecuma intervālā 45-50 gadi (370 personas jeb aptuveni 19% no kopskaita). Līdz 45 gadu vecumam apgādnieku miršanas vecumam ir tendence būt tieši

³⁶ Kā minēts iepriekš, šajā aprēķinā izmantoti dati par apgādniekiem, kuri miruši laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam.

proporcionālam apgādājamo skaitam (jo lielāks vecums, jo vairāk apgādājamo). Virs 45 gadu vecuma, pieaugot vecumam, apgādnieku skaits pakāpeniski samazinās – (lappusē Nr. 23).

Visvairāk 1331 (jeb 67.8%) mirušajiem apgādniekiem apgādībā bijusi viena persona, 443 (22.6%) – divas, 133 (6.8%) – trīs, 40 – četras, 13 – piecas, bet 4 – vairāk par piecām. Lielākais apgādībā esošo skaits ir 7 (1 gadījums) – (lappusē Nr. 23).

Rēķinot pret kopējo iedzīvotāju skaitu apdzīvotajā teritorijā, proporcionāli visvairāk apgādnieku miruši Dagdas, Rēzeknes, Alūksnes, Balvu novados, Rēzeknē, Gulbenes un Krāslavas novados. Tikmēr vismazāk cilvēku miruši Jūrmalā, kā arī Salaspils un Jēkabpils novados – (lappusē Nr. 23).

No visiem no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam mirušajiem apgādniekiem (1964 personām)) iemaksu algas kā darbaņēmējiem vai pašnodarbinātajiem kopš 1996. gada vispār nav reģistrētas 162 personām (jeb aptuveni 8% no kopskaita). Iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos nav reģistrētas 63 personām jeb (aptuveni) 3% no mirušo apgādnieku kopskaita. Savukārt, no 2008. gada iemaksu algas kā darbaņēmējiem vai pašnodarbinātajiem kopš 2008. gada vispār nav reģistrētas 497 personām (jeb aptuveni 25% no kopskaita). Savukārt iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos nav reģistrētas 278 personām jeb aptuveni 14% no mirušo apgādnieku kopskaita – (lappusē Nr. 31, lappusē Nr. 33).

Apskatot visus mirušos apgādniekus pēc tā, cik no iespējamā laika tie pavadījuši strādājot – t.i. procentuāli cik mēnešus katram apgādniekam ir reģistrētas iemaksu algas darbaņēmēja vai pašnodarbinātā statusos no visiem mēnešiem, kad konkrētais apgādnieks bija sasniedzis 18 gadu vecumu un nebija miris (no iespējamā mēnešu skaita katram apgādniekam ir atņemts mēnešu skaits, kad apgādnieks nebija sasniedzis 18 gadu vecumu³⁷ vai kad bija miris)³⁸ – redzams, ka kopš 1996. gada visvairāk mirušo apgādnieku (380 jeb aptuveni 19% no kopskaita) strādājuši tikai no 0 līdz 10% no sava „vispār iespējamā” darba laika.³⁹ Tam

³⁷ 18 gadu vecuma sliekšnis izvēlēts, pamatojoties uz pieņēmumu, ka 18 gadu vecumā apgādnieki (visbiežāk) sāk strādāt pilna laika darbā.

³⁸ Aprēķinā veiktas šādas darbības. Pirmkārt, aprēķināts, cik mēnešus sākot no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam katrai personai reģistrētas iemaksu algas darbaņēmēja vai pašnodarbinātā statusos. Otrkārt, aprēķināts reāli iespējamais mēnešu skaits, ko persona konkrētajā laika periodā (1996.01.-2013.07.) vispār ir varējusi strādāt - vispirms no kopējā mēnešu skaita (211) laika periodā no 1996. gada janvāra līdz 2013. gada jūlijam (par šo laika periodu ir uzrādītas iemaksu algas) atņemts mēnešu skaits no personas miršanas brīža līdz 2013. jūlijam; pēc tam no tā atņemts mēnešu skaits no 1996. gada janvāra līdz (atsevišķu personu) 18 gadu vecuma sasniegšanai (gadījumam, ja atsevišķām personām nav uzrādītas iemaksu algas tādēļ, ka šīs personas attiecīgajā brīdī vēl nebija sasniegušas 18 gadu vecumu. Visbeidzot, mēnešu skaits, kuros konkrētajai personai reģistrētas iemaksu algas strādājot kā darbaņēmējam vai pašnodarbinātajam, izdalīts ar iespējamo mēnešu skaitu, rezultātu pārvēršot procentuālā izteiksmē.

³⁹ Šajā grupā ietilpst arī apgādnieki, kuriem nav reģistrētas iemaksu algas darbaņēmēja vai pašnodarbinātā statusos.

seko apgādnieki (217 jeb 11% no kopskaita), kuri strādājuši tikai no 11 līdz 20% no sava laika. Aptuveni 24% apgādnieku strādājuši 21% līdz 50% sava laika. Tikmēr 100% sava laika (iemaksu algas reģistrētas visos mēnešos) strādājuši tikai 4% apgādnieku (skatīt tabulas iepriekš) – (lappusē Nr. 31).

Apskatot visus no 2012. līdz 2013. gadam mirušos apgādniekus pēc tā, cik no „iespējamā laika” kopš 1996. gada katram no tiem reģistrētas iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos, visvairāk mirušo apgādnieku (269 personas jeb aptuveni 14%) ir intervālā 90-99,9% - procentuāli tik lielu daļu no sava „darba mūža” (no laika, kad tie bija sasnieguši 18 gadu vecumu, līdz savai nāvei) kopš 1996. gada tiem reģistrētas kāda veida iemaksu algas. Otrs biežākais intervāls ir 0-10%. No 1996. gada 199 apgādniekiem (jeb aptuveni 10% no kopskaita) reģistrētas iemaksu algas tikai 0-10% no sava „darba mūža” – (lappusē Nr. 31).

Salīdzinot mirušo apgādnieku sadalījumu pēc tā, cik procentuāli no vispār iespējamā laika tiem reģistrētas iemaksu algas strādājot, un pēc tā, cik tiem reģistrētas iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos, iezīmējas tendence, ka zemākajos intervālos salīdzinoši biežāki ir gadījumi ar iemaksu algām strādājot, kamēr augstākajos intervālos salīdzinoši biežāki ir gadījumi strādājot UN saņemot iemaksu algas no valsts – (lappusē Nr. 33).

8.4. AZG pensiju apmēra dinamika

Apgādājamajiem, kuri zaudējuši apgādnieku laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam, visvairāk pensiju piešķirtas intervālā līdz Ls 30 (943 personas jeb 33% no apgādājamo kopskaita (2866 personas)) un Ls 40-50 apmērā (838 personas jeb 29% no kopskaita). Tikmēr jāatzīmē, ka uzkrītoši lielāko daļu šajos pensiju apmēra intervālos sastāda pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Ls 29.25 apmēra pensijas piešķirtas 924 personām jeb 32% no apgādājamo kopskaita (2866), savukārt pensijas Ls 45.00 apmērā piešķirtas 643 personas jeb 22% no apgādājamo kopskaita. Apgādājamo skaits, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā sastāda 1567 jeb 55% no apgādājamo kopskaita. Konkrētās summas ir zemākās iespējamās, kas ir noteiktas ar likumu⁴⁰ - (lappusē Nr. 19).

No visām AZG pensijām, kuras ir uzskaitē 2013. gada jūnijā, visvairāk pensiju uz vienu apgādājamo piešķirts intervālā Ls 75-80; tam seko pensijas intervālā Ls 50-55, Ls 40-45, un Ls 25-30. Tikmēr uz vienu saņēmēju visvairāk pensiju izmaksātas intervālos Ls 40-45, Ls 75-80, Ls 100-110. Zemākajos pensiju apmēra intervālos (līdz Ls 80) apgādājamo skaitam (par kuriem pensija piešķirta) ir tendence pārsniegt saņēmēju skaitu (kas formāli saņem pensiju). Savukārt, augstākajos pensiju apmēra intervālos (virs Ls 85), pensiju saņēmēju skaitam ir tendence pārsniegt apgādājamo skaitu (lappusē Nr. 6).

⁴⁰ Pensija katram apgādājamajam nevar būt mazāka par 65% no valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta t.i. Ls 29.25 (invalidam kopš bērnības – Ls 48.75). Savukārt kopējais apgādnieka zaudējuma pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru (Ls 45, invalīdiem kopš bērnības – Ls 75).

Pēc pensiju piešķiršanas biežuma pēc pensiju apmēra izmainām vērojama tendence, ka mazāka apmēra pensiju skaitam ir tendence pieaugt, kamēr lielāka apmēra pensiju skaitam ir tendence samazināties. Īpaši skaidri pieaugošā dinamika ir redzama pensiju apmēra intervālā Ls 25-30 un Ls 40-45 (abas pozīcijas ir vienīgās, kur pensiju skaits ir būtiski pieaudzis). Dilstoša saņēmēju skaita dinamika visvairāk novērojama AZG pensiju apmēra intervālos Ls 50-55 latiem un Ls 75-80. Savukārt pensiju apmēra intervālos Ls 180 pensiju skaits nedaudz audzis⁴¹ - (lappusē Nr. 6). Tāda pati tendence ir novērojama arī jaunpiešķirto AZG pensiju griezumā.⁴² Kopš 2008. gada jaunpiešķirtās AZG pensijas būtiski pieaugušas zemākajos pensiju apmēra intervālos, t.i. Ls 25-30 un Ls 40-45. Tīkmēr pārējos pensijas apmēra intervālos jaunpiešķirto pensiju skaitam bijusi tendence samazināties – (lappusē Nr. 13). Protams, tas jāskata kontekstā, ka būtiski samazinājies arī kopējais apgādājamo, kuriem piešķirtas AZG pensijas, un mirušo apgādnieku, par kuriem piešķirtas AZG pensijas, skaits – (lappusē Nr. 6).

8.5. Apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, profils

Apgādājamo skaits, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā sastāda 1567 jeb 55% no apgādājamo kopskaita (kuriem miruši apgādnieki laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam). Dalījumā pēc dzimuma starp mirušajiem apgādniekiem-vīriešiem un sievietēm atšķirību nav – minimālās summas piešķirtas 24% mirušo apgādnieču-sieviešu apgādājamajiem un 76% mirušo apgādnieku-vīriešu apgādājamajiem – tikpat cik dalījumā apgādnieki-vīrieši un -sievietes kopā – (lappusē Nr. 38).

Dalījumā pēc tā, cik apgādnieku apgādājamie saņēmuši pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā un tā, cik daudz (mēnešu, gadu) apgādnieki kopumā strādājuši, iezīmējas tendence, ka apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālā” apmēra pensijas, strādājuši salīdzinoši mazāk (procentuāli no apgādnieku skaita konkrētajā grupā) par apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā. Piemēram, apgādājamo apgādnieku, kuriem piešķirtas „minimālās” pensijas, apgādnieki intervālā 1-12 mēneši strādājuši piecas reizes biežāk, intervālā 13-14 mēneši sešas ar pusi reizes biežāk, intervālā 25-36 mēneši 4 reizes biežāk – (lappusē Nr. 38).

Tāpat iezīmējas tendence, ka apgādnieku, kuriem ir salīdzinoši zemāka (attiecībā pret pārējiem apgādniekiem) iemaksu algu darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā summa, apgādībā esošajiem apgādājamajiem pensijas Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā piešķirtas biežāk. Savukārt, apgādnieku, kuriem reģistrēta salīdzinoši augsta iemaksu algu strādājot summa,

⁴¹ Kā jau minēts, šī dinamika jāskata kontekstā, ka kopš 2008. gada ir samazinājies kopējais pensiju skaits (skatīt iepriekš uzrādītos datus).

⁴² Dati par 2013. gadu iegūti, pieņemot, ka gada otrajā pusē pensiju skaits būtu tieši tāds pats kā pirmajā – pensiju skaits pirmajā pusgadā ir sareizināts ar 2.

apgādībā esošajiem apgādājamajiem pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 piešķirtas salīdzinoši retāk. Visbiežāk noteiktā apmēra pensijas piešķirtas tiem apgādājamajiem, kuru apgādniekiem reģistrētas viszemākās iemaksu algas strādājot summas (3 zemākajos intervālos). Līdzīga tendence iezīmējas arī dalījumā pēc iemaksu algām visos apdrošināšanas statusos. Tikmēr visbiežāk pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā piešķirtas tiem apgādājamajiem, kuru apgādniekiem reģistrētas iemaksu algu visos apdrošināšanas statusos summas intervālos Ls 7001 – 10 000 un Ls 10 001 – 15 000 (nevis zemākajos intervālos kā attiecībā uz iemaksu algām strādājot) – (lappusē Nr. 38)

Apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00, dalījumā pēc vecuma redzams, ka zemākajos apgādnieku miršanas vecuma intervālos (visos intervālos līdz 50 gadu vecumam), apgādnieku apgādībā esošo apgādājamo īpatsvars, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, nedaudz pārsniedz apgādājamo īpatsvaru, kuriem piešķirtas cita apmēra pensijas – tāvad apgādnieku, kuri miruši salīdzinoši jaunāki, apgādībā biežāk ir apgādājamie, kuriem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, t.i. minimālā apmēra pensijas salīdzinoši vairāk piešķirtas apgādājamajiem, kuru apgādnieki miruši salīdzinoši jaunāki. Savukārt, ja apgādnieka miršanas vecums ir bijis lielāks par 50 gadiem, to apgādībā esošajiem apgādājamajiem salīdzinoši biežāk piešķirtas pensijas, kuras nav Ls 29.25 vai Ls 45.00 apmērā – (lappusē Nr. 38).

Apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00, dalījumā pēc vidējās iemaksu algas darbaņēmēja vai pašnodarbinātā statusā redzams, ka visvairāk (38%) apgādnieku vidējā iemaksu alga strādājot algotu darbu reģistrēta intervālā Ls 50.01-100; bet 22% - intervālā Ls 100.01-150. Ņemot vērā patēriņa cenu izmaiņas (pielīdzinot iemaksu algas 2012. gada līmenim), visvairāk apgādnieku vidējās iemaksu algas strādājot reģistrētas intervālā Ls 100.01-150.00.

Dalījumā pēc vidējās iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos redzams, ka lielākais īpatsvars apgādnieku (38%), kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, vidējā iemaksu alga visos apdrošināšanas statusos reģistrēta intervālā Ls 50-100. Savukārt 28% apgādniekiem – intervālā Ls 100-150 – (lappusē Nr. 38).

Apgādnieku dalījumā pēc tā, cik to apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā un pārrāvumu (pārtraukumu) starp apgādnieku iemaksu algu strādājot (izlīdzinātie dati, ņemot vērā patēriņa cenu pieaugumu, 2000.01.-2013.07.) pirmo un pēdējo mēnesi, iezīmējas tendence, ka tie apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, strādājuši salīdzinoši neregulārāk, ar salīdzinoši biežākiem dīkstāves periodiem. No apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā, īpaši liels īpatsvars ir tādu, kuriem ir salīdzinoši vairāk pārrāvumu starp reģistrētajām iemaksu algām strādājot. Salīdzinošo lielākais pārrāvumu skaits biežāk konstatēts tiem apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā (salīdzinot ar tiem apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā) – (lappusē Nr. 38).

9. Pētījuma “kvalitatīvā” daļa – intervijas ar sociālo dienestu darbiniekiem

Lai iegūtu papildu ieskatu AZG pensiju dinamikā un mirušo apgādnieku un apgādājamo portretos, papildus ‘kvantitatīvai’ analīzei pētījumā tika veikta arī ‘kvalitatīva’ izpēte, izmantojot “atvērto” interviju metodi. Intervijas tika veiktas ar sociālo dienestu darbiniekiem Rīgā, Cēsīs, Liepājā, Jelgavā un Rēzeknē. Lai iezīmētu iespējamus politikas uzlabojumu virzienus, intervijās sociālajiem darbiniekiem arī tika vaicāts viedoklis par AZG pensiju politiku un tās piešķiršanas nosacījumiem. Atbilstoši vienošanās nosacījumiem, sociālo dienestu darbinieku atbildes ir apkopotas, neminot intervēto sociālo darbinieku vārdus un ieņemamos amatus.

Turpmāk uzrādīti vairāki nosacījumi, kas jāņem vērā, iepazīstoties ar sociālo darbinieku pieredzi:

- a) Aptaujāto sociālo darbinieku atbildes nepretendē uz objektivitāti. Pirmkārt, intervijās parādās ļoti subjektīva sociālo darbinieku pieredze, novērojumi, arī viedokļi. Otrkārt, katra dienesta darbinieki runā par savu administratīvo teritoriju, līdz ar to sniegtās atbildes tikai daļēji iespējams vispārināt, attiecinot uz Latviju kopumā. Tāpat arī šiem sociālajiem darbiniekiem administratīvu iemeslu dēļ ir ierobežota tieša pieredze darbā ar galvenajām pētījumā apskatītajām sociālajām grupām – mirušajiem apgādniekiem un apgādājamajiem (piemēram, ar konkrētajām grupām nodarbojas VSAA).
- b) Sociālie darbinieki saskaras tikai ar daļu no visiem apgādājamajiem, kuriem piešķirta AZG pensija konkrētajā administratīvajā teritorijā. Piemēram, Cēsu novadā kopumā personas, kam piešķirtas AZG pensijas ir ap 150, kamēr sociālo darbinieku redzeslokā (kas izmanto sociālā dienesta pakalpojumus), t.i. trūcīgās un maznodrošinātās personas, kam piešķirtas AZG pensijas ir ap 30 – tātad aptuveni viena piektdaļa no kopskaita.
- c) Ne vienmēr sociālo dienestu darbinieku rīcībā ir informācija, lai nodalītu AZG pensiju saņēmējus, apgādājamos vai mirušos apgādniekus kā atsevišķas grupas. Praksē minēto grupu pārstāvji pēc sava statusa „pārklājas” ar citiem sociālo dienestu klientiem, un ne vienmēr no sociālo darbinieku puses tiek konstatēta pazīme, ka klientam ‘miris apgādnieks’. Kā norādīja kāda sociālā darbiniece: „Mēs neuzdodam tādus jautājumus”.
- d) Sociālie dienesti pārsvarā saskaras ar apgādājamajiem, kuri PAŠI ir tiesīgi saņemt AZG pensiju – tātad visbiežāk vecumā virs 18 gadiem. Jaunāku apgādājamo pensijas formāli saņem apgādājamo aizbildņi un tuvinieki (visbiežāk – vecvecāki). Savukārt apgādājamo-bāreņu AZG pensijas administrē pašvaldība.

9.1. Apgādnieki

Saskaņā ar visu sociālo dienestu darbinieku teikto, mirušie apgādnieki (kuri ir sociālo dienestu redzeslokā) pēc miršanas cēloņiem iedalāmi četrās grupās. Visbiežāk apgādnieki miruši dažādu saslimšanu dēļ (onkoloģiskas un sirds/asinsvadu slimības). Otrkārt, apgādnieku nāvē vainojami kaitīgi ieradumi – visbiežāk alkohols (it sevišķi tām personām, kuras ir sociālo dienestu redzeslokā). Treškārt – apgādnieku nāves iemesls ir dažādi negadījumi. Ceturtkārt – apgādnieki izdarījuši pašnāvību.

Pēc profesijas – mirušie apgādnieki pārstāv ārkārtīgi plašu profesiju spektru. Visbiežāk apgādnieki strādājuši par pārdevējiem, šoferiem un strādniekiem gadījuma darbos, arī lauksaimniecībā – daļēji tas izskaidro, kāpēc apgādniekiem iemaksu algas reģistrētas salīdzinoši mazā apmērā. Tomēr aptaujātie sociālie darbinieki atzīst, ka noteikt biežāk izplatītās profesijas ir ļoti grūti, jo mirušie apgādnieki pārsvarā strādājuši mazkvalificētu darbu, kas bieži mainīts. Mirušajiem apgādniekiem, kas bijuši sociālo dienestu redzeslokā, ļoti retos gadījumos bijusi augstākā izglītība.

Sociālo dienestu darbinieki apstiprina, ka mirušie apgādnieki strādājuši salīdzinoši maz – ar lieliem pārtraukumiem un par mazu atalgojumu. Ievērojama daļa apgādnieku strādājuši par minimālo algu (vai pusi minimālās algas) vai arī apzināti izvairījušies no nodokļu maksāšanas. Tas arī lielā mērā izskaidro to, kāpēc lielākajai daļai mirušo apgādnieku apgādājamo piešķirtas ar likumu noteiktās minimālās pensijas – Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Tikmēr aptaujātie sociālie darbinieki ir vienprātīgi, ka oficiāli reģistrētās iemaksu algas mirušajiem apgādniekiem uzrāda tikai daļu apgādnieku ienākumu – būtiska daļa apgādnieku lielākā vai mazākā mērā bijuši nodarbināti nelegāli, saņemot algu „aploksnē”. Tiesa, novērtēt pelēkās ekonomikas apmēru, kā arī konkrēto apgādnieku iesaistītību tajā šī pētījuma ietvaros nav iespējams.

Attiecībā uz mirušo apgādnieku (sociālo darbinieku redzeslōlā esošo) sociālajiem ieradumiem un dzīvesveidu – vairāki sociālie darbinieki atzīst, ka mirušie apgādnieki bijuši „nesaudzīgi pret savu dzīvi” – izpaužoties, piemēram, ātrā braukšanā ar automašīnu, ielaistās slimībās (neiešanā pie ārsta) vai kaitīgos ieradumos.

Vairums sociālo darbinieku atzīst, ka mirušie apgādnieki pēc sava dzīvesstila varētu tikt raksturoti kā “īpaša” grupa (kuriem varētu būt īpaši sociāli, profesionāli ieradumi vai dzīves veids, kas varētu novest pie biežākas nāves), taču jāatceras, ka sociālo darbinieku redzeslokā ir tikai daļa no visiem mirušajiem apgādniekiem.

9.2. Apgādājamie

Iespējams, būtiskākā tendence, kas kopīgi iezīmējas gandrīz visu aptaujāto sociālo darbinieku teiktajā ir tas, ka apgādājamie visbiežāk atšķiras no vairuma sociālo dienestu klientu tādā ziņā, ka kopumā raksturoti kā „centīgi”, kuri visbiežāk „izķepurojas” un sociālo dienestu

redzeslokā nepaliek – kāda sociālā darbieka vārdiem sakot, „grūtības norūda”.⁴³ Lai arī ne visos gadījumos, dažkārt ir tendence, ka vecumā pēc 18 gadiem apgādājamajām-sievietēm ir lielāka tendence turpināt mācības, kamēr apgādājamie-vīrieši drīzāk izvēlas sākt darba gaitas (un līdz ar to – vairs nesaņem AZG pensiju).

Zīmīga tendence ir, ka liela daļa apgādājamo turpina mācības. Kā norāda aptaujātie sociālie darbinieki, tas lielā mērā saistītāms finansiālo motivāciju – ņemot vērā, ka AZG pensija tiek piešķirta līdz 24 gadu vecumam (nevis 18) gadījumā, ja apgādājamais turpina mācības – AZG pensijas apgādājamajiem esot „dzinulis mācīties”. Tas arī lielā mērā izskaidro statistiski iezīmēto tendenci, ka pēdējos gados apgādājamo skaits īpaši pieaudzis vecuma intervālā 20-24 gadi. Kā norāda sociālie darbinieki – iestājoties krīzei, kad darbu atrast kļuva grūtāk, turklāt darba samaksā ievērojami kritās, daudzi apgādājamie izvēlējās turpināt mācības, arī turpinot saņemt AZG pensiju. Visbiežāk apgādājamo interese vērsta ne-augstākās izglītības virzienā (kopēju tendenci iezīmēt esot grūti). Kāda sociālā darbiniece Rīgā gan piezīmēja, ka bieži vien apgādājamo mācības ir fiktīvas. Piemēram, apgādājamie gadu no gada formāli iestājas vakarskolās, lai turpinātu saņemt AZG pensiju.

Attiecībā uz apgādājamo materiālo stāvokli – vairāki sociālie darbinieki iezīmēja tendenci, ka apgādājamo materiālais stāvoklis nav spīdošs, taču tas ir tālu no „sliktākā”. Kāda sociālā darbiniece norādīja, ka apgādājamo līdzekļi kopumā varētu būt lēšami ap Ls 90 apmērā uz cilvēku, kas ievērojami pārsniedz to iedzīvotāju grupu, uz kuriem attiecas GMI. Cits sociālais darbinieks norādīja, ka vecumā virs 18 gadiem, uz apgādājamajiem attiecas dažādi valsts un pašvaldības pabalsti, kas apgādājamo materiālo stāvokli padara salīdzinoši labāku par citām personu grupām (kuras nav zaudējušas apgādnieku).

No otras puses, darbinieki atzīst, ka šādus novērtējumus izteikt ir grūti – lielā mērā grūti izsekojamo ģimenes struktūru un ienākumu dēļ. Tas, kādās ģimenēs dzīvo apgādnieki, ir ļoti grūti nosakāms, jo formālā situācija būtiski atšķiras no reālās. Saskaņā ar sociālo darbinieku teikto, visbiežāk apgādājamie dzīvo ar otru vecāku (ja ir), pie aizbildņiem vai radniekiem (visbiežāk – vecvecākiem) – līdz ar to reālo ģimenes budžetu novērtēt ir grūti. Lielākā daļa apgādājamo nav sociālo dienestu redzeslokā, kas liecina, ka viņi dzīvo relatīvi nodrošināti – bieži vien ar aizbildņu palīdzību.

Tikmēr visi sociālie darbinieki apgalvoja, ka AZG pensija ir „būtisks” atbalsts apgādājamajiem. Atsevišķos gadījumos AZG pensija esot izšķirīgs nosacījums, lai apgādājamie varētu mācīties un iegūt dzīvei noderīgas prasmes. Kāds sociālais darbinieks pat apgalvoja, ka finanšu izteiksmē apgādājamie, kuri zaudējuši apgādājamo (vai divus) ir relatīvi „ieguvēji”, salīdzinot, piemēram, ar bērniem, kuri dzīvo bērnu namos. Šādā griezumā apgādnieku zaudējušie apgādājamie ir daudz labākā situācijā nekā „parastie bāreņi”.

⁴³ Te gan jāpiezīmē, ka sociālo dienestu darbinieki apgādājamies, kuriem piešķirta AZG pensija, kā grupu var salīdzināt nevis ar vispārējo iedzīvotāju kopumu, bet sociālo dienestu klientu kopumu.

9.3. Ieteikumi AZG pensiju politikai

Pilnīgi visi aptaujātie sociālie darbinieki bija pārliecināti, ka AZG pensijas tiek piešķirtas pilnīgi visiem apgādājamajiem, kuriem tās pienākas. Teorētiski iespējamo situāciju, ka atsevišķi pretendenti var nepieteikties AZG pensijai informācijas trūkuma dēļ, sociālie darbinieki kategoriski izslēdza. Kāda sociālā darbinieka vārdiem – „par to, ka pensiju saņem visi, es varu galvu likt ķīlā.” Sociālie darbinieki norādīja, ka nomirstot apgādniekam, palikušie apgādājamie un tuvinieki vienmēr tiekot informēti par AZG pensijas saņemšanas iespējām, un tās vienmēr arī tiekot izmantotas. Iespēju, ka kāds apgādājamais AZG pensijai varētu nepieteikties (vai netikt pieteikts) vēl vairāk samazinot tas, ka atbilstoši likumam AZG pensiju iespējams saņemt arī par pagājušu periodu.

Kā būtiskāko AZG pensiju politikas trūkumu visi aptaujātie sociālie darbinieki minēja pensijas „nepietiekamo apmēru”. Vairāki sociālie darbinieki uzskatīja, ka valstij būtu jāuzņemas lielāka atbildība par apgādnieku zaudējumiem – tā kā pēdējās desmitgadēs ir būtiski mainījusies ekonomikas struktūra, daudziem apgādniekiem nav bijusi iespēja pārkvalificēties un līdz ar to atrast darbu, un tas savukārt nosaka to, ka uzkrātais pensijas kapitāls ir salīdzinoši mazs. Nespēja atrast darbu arī lielā mērā saistāma ar objektīvu darba vietu trūkumu pēc-krīzes gados. Ar maza apmēra AZG pensiju mirušo apgādnieku problēmas tiekot novadītas uz to apgādājamajiem – kā norāda kāds sociālais darbinieks, „neviens (apgādājamais) jau nav vainīgs pie tā, kā vecāki ir dzīvojuši un strādājuši”.

Vairāku sociālo dienestu darbinieki kā problēmu minēja to, ka mēdz būt grūtības „pierādīt” apgādnieka darba stāžu līdz 1996. gadam – nepareizu vai nepilnīgi noformētu dokumentu dēļ (no kādreizējo darba devēju puses). Līdz ar to dažiem cilvēkiem stāžā iztrūkst mēneši, bet dažiem iztrūkst pat gadi. Kāds cits sociālais darbinieks arī minēja, ka problemātisks ir paternitātes jautājums, kad ir grūti pierādīt vecāka paterināti, ja vecāks nav dzīvojis kopā ar apgādājamo, un vēl jo vairāk, ja tas pastāvīgi dzīvo citā administratīvā teritorijā.

Attiecībā uz trūkumiem AZG saņemšanas nosacījumos, kāds sociālais darbinieks ieteica, ka ņemot vērā to, ka daļa apgādājamo virs 18 gadu vecuma mācās fiktīvi (visbiežāk vakarskolās), lai turpinātu saņemt AZG pensiju, būtu jānosaka ierobežojumi, kas izslēgtu šādu iespēju.

Viens no sociālo darbinieku piedāvātajiem uzlabojumiem bija nedalīt AZG pensiju uz vairākiem apgādājamajiem, bet izmaksāt to vienādā apmērā visiem (it kā apgādniekam būtu tikai viens apgādājamais). Tas arī ļautu izvairīties no „netaisnīguma”, ka gadījumā, ja apgādnieka apgādībā ir vairāki apgādājamie, pensija katram no tiem ir mazāka, nekā tad, ja apgādniekam būtu viens apgādājamais (skatīt AZG pensijas piešķiršanas nosacījumus lappusē Nr. 3). Cita sociālā dienesta darbinieks ieteica, ka nevajadzētu piešķirt AZG pensijas, pamatojoties ne tikai uz mirušā sociālajām iemaksām, bet garantēt, ka katrs bērns saņem kādu minimumu, piemēram, 100 Ls apmērā. Kā vēl viens ieteikums izskanēja tas, ka būtu nepieciešams atbalstīt aizbildņus-vecvecākus, kuriem neesot iespējas strādāt.

10. Gala kopsavilkums: fakti un komentāri

Iepriekšējās nodaļās dažādos griezumos statistiski iezīmēta AZG pensiju dinamika kopš 2008. gada, kā arī laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam mirušo apgādnieku un to apgādājamo statistiskie profili. 8. nodaļā dots šo statistikas tendenču kopsavilkums. Lai iegūtu pilnīgāku ieskatu mirušo apgādnieku un apgādājamo profilos, tika veiktas „atvērtās” intervijas ar sociālo dienestu darbiniekiem Rīgā, Cēsīs, Jelgavā, Rēzeknē un Liepājā. 9. nodaļā apkopoti „atvērti” interviju rezultāti. Zemāk sniegts konspektīvs kopsavilkums, izrietot gan no kvantitatīvās, gan kvalitatīvās datu analīzes.

10.1. Kāpēc samazinājies uzskaitē esošo AZG pensiju (un iesaistīto personu) skaits?

Kā norādīts iepriekš, no 2008. līdz 2012. gadam ievērojami krities gan mirušo apgādnieku (par 18%), gan apgādājamo skaits (16%). Arī jaunpiešķirto AZG pensiju griezumā kopš 2008. gada mirušo apgādnieku skaits krities par 38%, kamēr apgādājamo skaits par 34% (lappusē Nr. 6). Daļēji šīs statistikas tendences var skaidrot ar Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņām. Saskaņā ar CSP datiem, no 2008. gada janvāra līdz 2013. gada janvārim, Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits kopumā samazinājies par 7.7%. Vislielākajā mērā tas varētu būt saistīts ar: a) emigrāciju, it sevišķi kopš finanšu krīzes iestāšanās, un b) kopumā negatīvajām demogrāfijas tendencēm (augstajiem mirstības rādītājiem).

Attiecībā uz emigrāciju, jāatzīmē, ka CSP statistika, iespējams, ilustrē emigrācijas patiesos apmērus tikai daļēji. Ņemot vērā Latvijas vadoša statistiķa Mihaila Hazana pētījumus, kas norāda, ka reālie emigrācijas apmēri ievērojami pārsniedz CSP uzrādītos, un to, ka daudzi emigrējušie joprojām varētu būt pierakstīti Latvijā, ir pamats domāt, ka reālais „pastāvīgo” iedzīvotāju skaits, iespējams, ir ievērojami mazāks.⁴⁴ Ļoti iespējams, ka būtiska daļa formāli Latvijā reģistrēto pastāvīgo iedzīvotāju dzīvo ārzemēs.

Izmaiņas AZG pensiju dinamiku un konkrētajās personu grupās lielā mērā atspoguļo pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā. Pastāvīgais iedzīvotāju skaits Latvijā samazinājies vairākos vecuma intervālos, kuros īpaši sarucis arī mirušo apgādnieku un apgādājamo skaits. Kā norādīts iepriekš, kopš 2008. gada vērojams ārkārtīgi liels kritums (par 39%) apgādājamo vecuma intervālā 15-19 gadi. Tas sakrīt ar tāda paša apmēra kritumu (39%) Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaitā. Tikmēr apgādājamo, kuriem piešķirtas AZG pensijas, vecuma intervālā 20-24 gadi skaita pieaugumu par 22% aptaujātie sociālie darbinieki (nodaļa 9.2.) skaidro ar to, ka apgādājamie, vēloties turpināt saņemt AZG pensiju, vairāk izvēlas mācīties. It sevišķi tas esot novērojams pēc-krīzes gados, kad ir objektīvi grūtāk atrast darbu. Tas ļauj izskaidrot, kāpēc konkrētajā vecuma intervālā apgādājamo, kuriem piešķirta AZG pensija, skaits ir palielinājies, kamēr saskaņā ar CSP datiem pastāvīgo iedzīvotāju skaits šajā vecuma intervālā ir samazinājies (par 19%).

⁴⁴ Skatīt, piemēram: <http://www.ir.lv/2013/3/20/hazans-emigracija-no-latvijas-nav-mazinajusies>

Vēl viena grupa, kuras locekļu skaits kopš 2008. gada ievērojami audzis, ir invalīdi. Invalīdu skaits no 2008. līdz 2013. gadam kāpis par 37%. Jāatzīmē gan, ka invalīdu skaita palielinājums krīzes gados gan ir tipisks visās valstīs. Visticamāk tas skaidrojams ar sociālās aizsardzības un atbalsta pasākumiem, ko valsts piedāvā cilvēkiem ar invaliditāti.⁴⁵ Tikmēr jāatzīmē, ka apgādājamo bērnu-invalīdu skaits teju palicis nemainīgs – ņemot vērā kopējo invalīdu skaita pieaugumu, to īpatsvars sarucis no 20% 2008. gadā decembrī līdz 14% 2013. gada jūnijā.

Tiešas paralēles starp mirušo apgādnieku skaita kritumu un kopējo pastāvīgo iedzīvotāju skaita kritumu ir miršanas vecuma intervālā 40-54 gadi. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits ir būtiski samazinājies intervālā 40-44 gadi (par 7%) un intervālā 45-49 gadi (par 16%). Tikmēr intervālā 50-54 gadi pastāvīgo iedzīvotāju skaits ir pat nedaudz pieaudzis – par 4%.

Kopumā var secināt, ka kopējās samazināšanās tendences attiecībā uz AZG pensijām, iesaistītajiem apgādniekiem un apgādājamajiem, galvenokārt varētu būt skaidrojamas ar vispārējām iedzīvotāju skaita izmaiņām, it sevišķi saistībā ar emigrāciju un negatīvajiem demogrāfijas procesiem.

10.2. „Mirusā apgādnieka” profils

Visbiežāk mirušais apgādnieks ir vīrietis – uz katru mirušo apgādnieci-sievieti ir trīs miruši apgādnieki-vīrieši. Tas lielā mērā varētu būt izskaidrojams ar vispārējām iedzīvotāju mirstības tendencēm Latvijā. Pēc vispārējās Latvijas iedzīvotāju statistikas (CSP dati) vecumā līdz 74 gadiem vīriešu mirstība ievērojami pārsniedz sieviešu mirstību. Īpaši izteikts (visu) vīriešu mirstības pārsvars vērojams vecumā intervālā 40-54 gadi, kad vīrieši miruši aptuveni trīs reizes vairāk nekā sievietes). Šajā vecumā arī apgādnieki miruši visbiežāk.

Pēc pieraksta vietas salīdzinoši visbiežāk (pret iedzīvotāju skaitu apdzīvotajā vietā) apgādnieki miruši Dagdas, Rēzeknes, Alūksnes, Balvu novados, Rēzeknē, Gulbenes un Krāslavas novados; visretāk – Jūrmalā, Salaspils un Jēkabpils novados. Lai arī šie dati aprēķināti tikai ņemot vērā vietas, kur bijis salīdzinoši lielāks absolūtais mirušo skaits (vietas, kur absolūtos skaitļos miruši tikai daži apgādnieki, nav iekļautas aprēķinā), kopumā iezīmējas tendence, ka salīdzinoši biežāk apgādnieki miruši Latgales apdzīvotajās vietās, bet mazāk – apdzīvotās vietās netālu no Rīgas. Iespējams, tas daļēji skaidrojams ar salīdzinoši augstāku bezdarba līmeni un ar to saistītajiem dzīves apstākļiem.

Kopumā mirušie apgādnieki strādājuši maz. Aptuveni piektā daļa mirušo apgādnieku strādājusi tikai no 0-10% sava nosacīti „iespējamā” laika (no 1996. gada, kad bija 18 gadu veci un nebija miruši), desmitā daļa apgādnieku strādājusi 11-20%, bet aptuveni 24% apgādnieku strādājuši 21% līdz 50% sava nosacīti „iespējamā” laika. Tikmēr 100% sava „iespējamā” laika strādājuši tikai 4% apgādnieku. Arī iemaksu algas jebkādos apdrošināšanas

⁴⁵ Skatīt, kā invalīdu skaita pieaugums skaidrots Labklājības Ministrijā: <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/422979-invalidu-skaits-pedejos-cetros-gados-audzis-par-30-000>

statusos ievērojami lielai daļai apgādnieku reģistrētas salīdzinoši maz. Aptuveni 8% mirušo laikā no 1996. gada nav strādājuši vispār. Aptuveni 3% mirušo kopš 1996. gada vispār nav reģistrētas nekādas iemaksu algas – (lappusē Nr. 31). Savukārt kopš 2008. gada strādājuši nav 25% mirušo apgādnieku; savukārt, nekādas iemaksu algas nav reģistrētas 14% mirušo apgādnieku – (lappusē Nr. 33lappusē Nr. 33). Šī tendence ir loģiska – salīdzinoši lielai daļai apgādnieku kopš 1996. gada nav reģistrētas iemaksu algas darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusā; tikmēr daļai no viņiem ir reģistrētas iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos – tas nozīmē, ka, lai arī daļa apgādnieku nav strādājuši, viņi tomēr ir saņēmuši sociālos pabalstus no pamatbudžeta vai speciālā budžeta. Tikmēr jāatzīmē, ka arī iemaksu algu visos apdrošināšanas statusos griezumā – iemaksu algas reģistrētas salīdzinoši reti; salīdzinoši liels ir apgādnieku skaits, kuriem tādas nav reģistrētas (kā jau minēts – kopš 1996. gada tādu ir 3%, kopš 2008. gada tādu ir 14%).

Statistiski uzrādītās tendences liek domāt, ka mirušie apgādnieki, iespējams, nepārstāv Latvijas „vidējo” iedzīvotāju populāciju, bet gan drīzāk veido atsevišķu un īpašu iedzīvotāju kopu – ar salīdzinoši reti reģistrētām iemaksu algām – gan darba ņēmēja un pašnodarbinātā statusos, gan visos apdrošināšanas statusos. Tikmēr apstiprināt tiešu saistību starp pašu apgādnieku miršanas faktu un to, ka, pirmkārt, apgādnieku iemaksu algas visos apdrošināšanas statusos reģistrētas salīdzinoši reti (ar lieliem pārrāvumiem); un otrkārt, to, ka reģistrētās iemaksu algas pēc to apmēra ir salīdzinoši zemas, ir grūti. Lai arī iespējams, ka apgādnieku neregulārais un slikti atalgotais darbs kopumā kādā mērā varētu būt sekmējis apgādnieku nāvi, skaidru un tiešu datu/pierādījumu par to nav. Pēc sociālo dienestu darbinieku teiktā, kā „īpašu” sociālo grupu var izdalīt tos mirušos apgādniekus un to ģimenes, kuras ir sociālo dienestu redzeslokā (taču jāatceras, ka tā ir tikai daļa no visiem mirušajiem apgādniekiem un to ģimenēm).

10.3. „Apgādnieku” un „apgādājamo” biežāk sastopamie tipi

Pētījuma gaitā ar statistikas metodēm mēģināju sadalīt apgādnieku kopumu *klāsteros*, pamatojoties uz kopīgām pazīmēm, piemēram, apgādniekam kopā piešķirtais pensijas apmērs, apdrošināšanas stāžs pirms un pēc 1996. gada, miršanas vecums, apgādājamo skaits u.c.), kurām ir tendence korelēt. Tomēr ņemot vērā to, ka vairums parametru savā starpā korelē tikai niecīgā mērā (skatīt 7. nodaļu); un tāpēc šie statistiskie rezultāti (statistisks dalījums klāsteros) pētījuma gala versijā nav iekļauti. Niecīgās korelācijas varētu būt skaidrojamas ar sarežģīto AZG pensijas aprēķināšanas procedūru, kas sastāv no ļoti daudziem faktoriem. Būtiskas korelācijas iezīmējas tikai dažu pazīmju starpā, piemēram, starp apgādnieku kopējo stāžu un miršanas vecumu (0.73), kā arī kopējo iemaksu algu (visos apdrošināšanas statusos) summām un par apgādniekiem piešķirto pensijas apmēru (uz visiem apgādājamajiem) - (0.83).

Tikmēr pēc piešķirtā pensiju apjoma, kā ievērojama un bieži izplatīta pazīme tika konstatēta ar likumu noteiktā minimālā AZG pensija Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Tādi miruši

apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas minimālā apmēra pensijas, sastāda 51% no apgādnieku kopskaita (997 no 1964). Tīkmēr apgādājamo griezumā, t.i. apgādājamie, kuriem piešķirtas šādas „minimālās” pensijas sastāda 55% no visu apgādājamo kopskaita. Īpaši vērā ņemama šī pazīme kļūst ņemot vērā to, ka šāda apmēra pensiju piešķiršanas apjoms pēdējos gados būtiski pieaudzis. Kopš 2012. gada sākuma visvairāk pensiju piešķirtas intervālā līdz Ls 30 (33% no apgādājamo kopskaita (2866 personas)) un Ls 40-50 apmērā (29% no kopskaita⁴⁶) – (lappusē Nr. 19). Pretstatā kopējam AZG pensiju skaita samazinājumam (no 2008. līdz 2013. gadam) – gan apgādnieku, gan pensijas saņēmēju, gan apgādājamo griezumos – pensiju piešķiršanas skaits ir audzis vienīgi šajos „minimālā” apmēra intervālos. Kamēr kopējais uzskaitē esošo AZG pensiju skaits ir samazinājies, „minimālo” pensiju skaits ir būtiski pieaudzis (lappusē Nr. 6). Tāpēc zemāk tiks meklētas atbildes uz diviem jautājumiem:

a) kāds ir mirušo apgādnieku profils, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālā” apmēra pensijas? - (nodaļa 10.3.1.);

b) kas varētu būt pamatā „minimālo” apmēru pensiju skaita pieaugumam? (nodaļa 10.3.2.)

10.3.1. Kam piešķirtas „minimālās” pensijas?

Visbiežāk šāda apmēra pensijas piešķirtas apgādājamajiem, kuru apgādniekiem reģistrēta salīdzinoši viszemākā iemaksu alga (gan strādājot, gan visos apdrošināšanas statusos) summa. Skatot vidējo iemaksu algu strādājot griezumā, gandrīz 40% apgādnieku, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, vidējā iemaksu alga strādājot reģistrēta intervālā Ls 50.01-100.00; nedaudz vairāk par piektdaļu apgādnieku intervālā Ls 100.01-150.00. Līdzīga dinamika vērojama arī attiecībā uz vidējām iemaksu algām visos apdrošināšanas statusos (attiecīgi – 38% un 28%). Ņemot vērā patēriņa cenu izmaiņas (pielīdzinot iemaksu algas 2012. gada līmenim), visvairāk apgādnieku iemaksu algas strādājot reģistrētas intervālā Ls 100.01-150.00. Tas varētu nozīmēt to, ka reģistrētās apgādnieku iemaksu algas bijušas tik mazas vai arī tās reģistrētas tik reti, ka mirušo apgādnieku apgādājamajiem attiecas ar likumu noteiktās minimālā apmēra pensijas (ar šo faktoru gan būtu izskaidrot, kāpēc šo „minimālo” pensiju skaits īpaši pieaudzis pēdējo pāris gadu laikā).

Būtiski, ka minimālā apmēra pensijas salīdzinoši vairāk piešķirtas tiem apgādājamajiem, kuru apgādnieki miruši salīdzinoši jaunāki – tas varētu būt skaidrojams ar to, ka apgādnieki ir mazāk strādājuši, vai arī strādājuši par zemāku atalgojumu.

Zīmīga ir tendence, ka tie apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālā” apmēra pensijas, kopumā strādājuši salīdzinoši mazāk (procentuāli no apgādnieku skaita konkrētajā grupā) par apgādniekiem, kuru apgādājamajiem piešķirtas pensijas citā apmērā. Piemēram, apgādājamo apgādnieku, kuriem piešķirtas „minimālās” pensijas, apgādnieki intervālā 1-12

⁴⁶ Apgādājamajiem, kuri zaudējuši apgādnieku laikā no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada augustam.

mēneši strādājuši piecas reizes biežāk, intervālā 13-14 mēneši sešas ar pusi reizes biežāk, intervālā 25-36 mēneši 4 reizes biežāk. Tas varētu būt daļēji skaidrojams ar to, ka šiem apgādniekiem iemaksu algas strādājot reģistrētas tik reti, ka uz to apgādājamajiem attiecas ar likumu noteiktās „minimālā” apmēra pensijas. Būtiski arī, ka tie apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, strādājuši salīdzinoši neregulārāk, ar salīdzinoši biežākiem dīkstāves periodiem (salīdzinoši vairāk pārrāvumu starp pirmo un pēdējo iemaksu algu strādājot mēnesi).

Minētais varētu liecināt par to, ka mirušo apgādnieki, no kuriem vairāk nekā pusi veido apgādnieki, kuru apgādājamajiem piešķirtas „minimālās” pensijas, iespējams, nepārstāv Latvijas „vidējo” iedzīvotāju pazīmes (attiecīgajā vecuma intervālā ar noteiktu apgādājamo skaitu), bet gan ir īpaša personu grupa ar īpašām darba dinamikas iezīmēm, kuras – vienkāršojot iepriekš iezīmētās statistikas tendences – strādājušas salīdzinoši nelielu daļu no sava nosacīti „iespējamā” laika, strādājušas ar salīdzinoši biežiem pārtraukumiem un strādājušas par salīdzinoši nelielu atalgojumu.

10.3.2. Kāpēc pieaudzis „minimālo” apmēru pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā?

Kā norādīts iepriekš, salīdzinot ar 2008. gadu, pēdējos gados īpaši pieaugušas „minimālās” pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā. Visticamāk tas saistīts ar to, ka 2008. gadā veiktas divas pensiju indeksācijas, bet pēc tam, saistībā ar konsolidācijas pasākumiem pensijas tika „iesaldētas” un indeksācija atlikta.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas un Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras 2008. gada 10. marta rīkojumu⁴⁷, no 1. aprīļa, pensiju, kuru apmērs nepārsniedz Ls 150 ir jāindeksē, piemērojot indeksu 1.1068. Savukārt saskaņā ar Labklājības ministrijas un Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras 2008. gada 8. septembra rīkojumu (tas pats datu avots), no 1. oktobra, atlīdzības par apgādnieka zaudējumu jāindeksē, piemērojot indeksu 1.1574.

Kā norādīts iepriekš, dati par 2008. gadu ir reģistrēti gada beigās, t.i. decembrī – tāpat pēc indeksācijas. Pieņemot, ka sākotnēji „neindeksētas” pensijas apmērs ir Ls 45.00, piemērojot indeksācijas koeficientu 1.1068 (no 2008. gada 1. aprīļa), pensijas apmērs palielinās līdz Ls 49.81, savukārt šai summai piemērojot indeksācijas koeficientu 1.1574 (no 1. oktobra), pensijas apmērs palielinās līdz Ls 57.64. Pieņemot, ka sākotnēji „neindeksētas” pensijas apmērs ir Ls 29.25, piemērojot indeksācijas koeficientu 1.1068, pensija palielinās līdz Ls 32.37, savukārt šai summai piemērojot indeksācijas koeficientu 1.1574, pensijas apmērs palielinās līdz Ls 37.47.

Pensiju indeksācijas atcelšana pensijas „iesaldējot” lielā mērā izskaidro, kāpēc kopš 2008. gada tik ļoti palielinājies apgādājamo skaits, kuriem piešķirtas ar likumu noteiktās minimālās

⁴⁷ Šī informācija iegūta no VSAA iekšējas lietošanas dokumentiem.

pensijas Ls 29.25 un Ls 45.00 apmērā; kāpēc no visām piešķirtajām AZG pensijām „minimālo” pensiju īpatsvars būtiski pieaudzis par spīti vispārējam AZG pensiju skaita kritumam.